

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BDT TEMELLİ SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ PROGRAMININ ŞİDDET SUÇUNDAN
MAHKÛM OLMUŞ BELİREN YETİŞKİNLERİN SALDIRGANLIK, ÖFKE YÖNETİMİ
VE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Eda DİKSAÇ

Antalya, 2020

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BDT TEMELLİ SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ PROGRAMININ ŞİDDET SUÇUNDAN
MAHKÛM OLMUŞ BELİREN YETİŞKİNLERİN SALDIRGANLIK, ÖFKE YÖNETİMİ
VE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Eda DİKSAÇ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ

Antalya, 2020

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

11/03/2020

Eda DİKSAÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

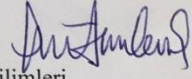
Eda DİKSAÇ'ın bu çalışması 16.04.2020 tarihinde jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak ~~oy birliği/oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan

: Doç. Dr. Sakine Gülfem ÇAKIR

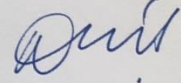
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri

Üye

: Doç. Dr. Neslihan Güney KARAMAN

Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri

Üye (Danışman) :

Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ

Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: BDDT TEMELLİ SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ
PROGRAMININ ŞİDDET SUÇUNDAN MAHKÛM OLMUŞ BELİREN
YETİŞKİNLERİN SALDIRGANLIK, ÖFKE YÖNETİMİ VE İLETİŞİM
BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana psikolojik danışma ve rehberlik alanında çok şey kazandıran ve hala ne zaman ihtiyaç duysam desteğini hiç esirgemeyen, hayat tecrübesi ve kişiliği ile her zaman örnek alacağım değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ'a;

Tezimi yürüttüğüm esnada desteklerini esirgemeyen Sayın Başsavcı Vekili Gürkan KÜTÜK'e; Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Müdürü ve kurum personeline; araştırmaya katılan tüm mahkûmlara;

Çalıştığım kurum olan Antalya Adalet Sarayı'nda benimle mesai yapan, tezi yazdığım süreçte karşılaştığım sorunları benimle birlikte yaşayan, paylaşan ve çözüm üreten başta Psikolog F. Büşra PATİZ AYTEKİN olmak üzere Sosyal Hizmet Uzmanı İbrahim Halil CİVAŞ'a ve Sosyal Hizmet Uzmanı Sevinç AYDOĞAN'a;

Yaklaşık bir yıl süredir benimle olan, desteğini hiç esirgemeyerek aldığım kararlarda hep yanımda olduğunu hissettiren, bana güvenen, tez sürecimde de bana güç veren, kendimi şanslı hissetmemi sağlayan Sevgili Mete AYLIOĞLU'na;

Son olarak bugünlere gelmemde en büyük emeği olan annem Fatma DİKSAÇ'a, babam Nihat DİKSAÇ'a ve abim Mesut BAYRAKTAR'a ve iyi ki ablam dediğim Resmiye Gül EMRE'ye katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Eda DİKSAÇ, Nisan 2020

ÖZET

BDT TEMELLİ SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ PROGRAMININ ŞİDDET SUÇUNDAN MAHKÛM OLMUŞ BELİREN YETİŞKİNLERİN SALDIRGANLIK, ÖFKE YÖNETİMİ VE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

DİKSAC, Eda

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ

Nisan 2020, 119 Sayfa

Şiddet suçundan hüküm giymiş mahkûmlar hem ceza infaz kurumlarına girmeden önce hem de sonra öfke ve saldırganlıkla ilgili problemlerle mücadele etmektedir. Bu nedenle, rehabilitasyon çalışmaları kapsamında, tüm dünyada ceza infaz kurumlarında öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik programlar uygulanmaktadır. Bu araştırmanın iki amacı vardır. Bunlardan ilki, şiddet suçundan hüküm giymiş beliren yetişkinlik dönemindeki erkek mahkûmların profillerini ortaya çıkarmak ve sosyal beceriler açısından eğitim ihtiyaçlarını belirlemektir. İkincisi ise, Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) temel alınarak hazırlanan Sosyal Beceri Eğitimi programının şiddet suçlarından mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri üzerindeki etkililiğini incelemektir. Araştırmanın birinci aşamasında Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda şiddet suçları sebebiyle mahkûm olan 18-25 yaş arasındaki 46 erkek mahkûm ile bireysel görüşmeler yapılmıştır. Mahkûmların yaşları, eğitim durumları, en son ne iş yaptıkları, sağlık durumları, madde kullanım öyküleri, aile özellikleri, cezaevinde bulunma sebepleri gibi demografik bilgiler edinilmiştir. Ayrıca, öfke yönetimi konusunda kendilerini ne derece yeterli gördükleri, hangi sosyal beceri konularında eğitime ihtiyaç duydukları ve hangi konularda kendilerinde değiştirmek veya geliştirmek istediklerine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Daha sonra bireysel görüşmelerden elde edilen bu veriler analiz edilerek mahkûmların profilleri çıkarılmış, sosyal beceriler açısından eğitim ihtiyaçları belirlenmiş ve bu ihtiyaçlara yönelik BDT temelli bir Sosyal Beceri Eğitimi programı hazırlanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise kontrollü deneysel bir çalışma yürütülmüştür. Deneysel çalışmanın örnekleme 18 (8 deney, 10 kontrol) erkek mahkûmdan oluşmaktadır. Deney grubunda yer alan katılımcılara 8 oturumdan oluşan ve araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyal Beceri Eğitimi programı uygulanmış, kontrol grubundaki katılımcılara ise herhangi bir eğitim

verilmemiştir. Araştırmada veri toplamak için Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ve İletişim Becerileri Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmanın birinci aşamasındaki nitel veriler değerlendirilirken mahkûmların sorulara verdikleri cevaplar analiz edilmiş ve frekansları hesaplanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise ön test ve son test verileri SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. İlk olarak ön test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U Testi daha sonra mahkûmların ölçeklerden aldıkları ön test puanları ile son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır.

Araştırma bulguları deney grubundaki katılımcıların Saldırganlık Ölçeğinin alt ölçekleri olan fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık ölçeklerin de ön test ve son test puan ortalamaları arasında da anlamlı fark tespit edilmiştir. Deney grubundaki katılımcıların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin alt ölçekleri olan öfke içe vurumu ve öfke dışı vurumu ön test ve son test puanları arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak diğer alt ölçekler olan sürekli öfke ve öfke kontrolü ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Deney grubundaki katılımcıların iletişim becerileri alt ölçekleri olan egoyu geliştirici dil, etkin dinleme, kendini tanıma/kendini açma ve empati ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuş ancak ben dili alt ölçeğinin ön test- son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bulgular, BDT temelli Sosyal Beceri Eğitimi programının mahkûmların saldırganlık puanlarını azaltma, öfke yönetimi ve iletişim becerileri puanlarını arttırma konusunda etkili olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, bu ve benzeri öfke yönetimi ve iletişim becerilerini geliştirmeyi amaçlayan sosyal beceri programlarının şiddet suçu sebebiyle cezaevlerinde bulunan beliren yetişkinlik dönemindeki mahkûmlara uygulanması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, öfke yönetimi, iletişim becerileri, beliren yetişkin,

ABSTRACT

EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF CBT BASED SOCIAL SKILLS PROGRAM ON AGGRESSION, ANGER MANAGEMENT AND COMMUNICATION SKILLS OF EMERGING ADULTS WHO ARE CONVICTED OF VIOLENT CRIMES

DİKSAÇ, Eda

Master of Science, Guidance and Psychological Counseling

Thesis Supervisor: Dr. Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ

April 2020, 119 Pages

Prisoners who were convicted of violent crimes struggle anger and aggression related problems both before and after entering penitentiaries. For this reason, programs aimed at anger and aggression were implemented in penal institutions around the world within the scope of rehabilitation work. This research has two purposes. The first one was to find out the profiles of male prisoners in emerging adulthood, who were convicted of violent crimes, and to identify their educational needs in terms of social skills. The second one was to examine the effectiveness of a Cognitive Behavioural Therapy (CBT) based Social Skills program on aggression, anger management and communication skills. In the first phase of the study, interviews were made with 46 prisoners between the ages of 18-25 who were convicted of violent crimes in Antalya Type E Closed Penitentiary Institution. Some demographic data were collected on the prisoners' ages, educational status, last job, health status, drug use stories, family characteristics, and reasons for being in prison. In addition, information was collected on the extent to which they considered themselves adequate in anger management, what social skills they needed training, and in which subjects they wanted to change or improve themselves. The data obtained from individual interviews were analysed and the needs of prisoners in terms of social skills are determined. Later a CBT-based Social Skills Training program was developed. In the second phase of the study, a controlled experimental study was conducted. The sample of the experimental study consisted of 18 (8 experiments, 10 control) male prisoners. A CBT based social skills training program composed of 8 sessions was developed by the researcher and administered to the participants in the experimental group, while the participants in control group did not receive any training. Buss and Perry Aggression Scale, Continuous Anger and Anger Expression Style Scale and Communication Skills Scale were used to collect data.

In order to analyse the qualitative data, the answers of the prisoners were entered to the excel program. Then, the frequencies of the prisoners' answers were calculated. The data obtained

from the pre-test and post-test were analysed using SPSS V22. First, the Mann Whitney U test was used to determine whether there was a significant difference in the pre-test scores, and then the Wilcoxon signed ranks test was used to find out whether there was a significant difference between the prisoners' pre-test and the post-test scores of scales.

The findings of the research revealed a significant difference between the pre-test and post-test mean scores of the participants in the experimental group in terms of the physical aggression, hostility, anger and verbal aggression scales, which were the sub-scales of the Aggressiveness Scale. It was determined that there was no significant difference between the participants' Continuous Anger and Anger Expression Style Scale pre-test and post-test scores. In addition, no significant difference was found between the anger expression and anger expression sub-scales of the Anger and Anger Expression Style Scale. However, a significant difference was found between the other subscales, continuous anger and anger control pre-test and post-test scores. A significant difference was found between the communication skills pre-test and post-test scores of the participants in the experimental group. A significant difference was found between the pre-test and post-test scores of the ego supportive language, effective listening, selfrecognition/self-disclosure, empathy, which were the subscales of Effective Communication Skills Scale, but there was no significant difference between the pretest-posttest scores of the I-language subscale.

Findings demonstrated that the CBT based social skills training program was effective in reducing the aggression scores of prisoners, increasing their scores of anger control and communication skills. Therefore, it may be suggested that such CBT based social skills training programs which aims at improving anger control and communication skills should be developed and administered to emerging adult prisoners who were convicted of violent crimes.

Key words: Aggression, emerging adult, social skills, anger management, communication skills

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİL LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. 1. Problem Durumu.....	1
1. 2. Araştırmanın Amacı.....	6
1. 3. Araştırmanın Hipotezleri	6
1. 4. Araştırmanın Önemi	6
1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	9
1. 6. Tanımlar	9

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.1. Saldırganlık	10
2.1.1. Saldırganlığa İlişkin Kuramsal Görüşler	12
2.1.1.1. Psikoanalitik Kuram	12
2.1.1.2. Biyolojik Kuramı	13
2.1.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı	14
2.1.1.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı	15
2.2. Öfke Yönetimi	16
2.2.1. Öfke Yönetimine İlişkin Kuramsal Görüşler	17
2.2.1.1. Psikianalitik Kuram	17

2.2.1.2. Davranışçı Kuram.....	18
2.2.1.3. Akılcı-Duygusal Yaklaşım	19
2.2.1.4. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım	20
2.3. İletişim Becerileri	21
2.4. Saldırganlık, Öfke Yönetimi ve İletişim Becerileri ile İlgili İlişkisel Çalışmalar	22
2.4.1. Saldırganlık, Öfke Yönetimi ve İletişim Becerileri ile İlgili İlişkisel Çalışmalar.....	22
2.4.2. Mahkûmlarda Saldırganlık, Öfke Yönetimi ve İletişim Becerileri ile İlgili İlişkisel Çalışmalar.....	24
2.5. Saldırganlığı Azaltma, Öfke Yönetimi Geliştirme ve İletişim Becerileri Geliştirmeye Yönelik Deneysel Çalışmalar	27
2.5.1. Saldırganlığı Azaltma, Öfke Yönetimi Geliştirme ve İletişim Becerileri Geliştirme Programları.....	27
2.5.2. Mahkûmlara Yönelik Saldırganlığı Azaltma, Öfke Yönetimi Geliştirme ve İletişim Becerileri Geliştirme Programları	34

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni	37
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri	37
3.3. Araştırmanın Çalışma Grubu	37
3.4. Veri Toplama Araçları	38
3.4.1. Görüşme Formu.....	39
3.4.2. İletişim Becerileri Ölçeği	39
3.4.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği.....	39
3.4.4. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	40
3.5. Verilerin Toplanması	40
3.6. Sosyal Beceri Eğitimi Programının Uygulama Süreci	41
3.7. BDT Temelli Sosyal Beceri Eğitimi Programı	42

3.8. Verilerin Analizi	43
------------------------------	----

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. İhtiyaç Analizi İçin Yapılan Bireysel Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular	45
4.2. Deneysel Çalışmanın Etkililiğine İlişkin Bulgular	51
4.2.1. Deneysel Çalışmaya Katılan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler	51
4.2.2. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarına İlişkin Bulgular	54
4.2.3. Deney GrubununÖn test ve Son test Puanlarına İlişkin Bulgular	55
4.2.4. Kontrol GrubununÖn test ve Son test Puanlarına İlişkin Bulgular	57
4.2.5. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test Puanlarına İlişkin Bulgular	60
4.2.6. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test-Ön Test Fark Puanları.....	62

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Görüşmelerden Elde Edilen Verilere İlişkin Tartışma.....	65
5.2. Deneysel Çalışmadan Elde Edilen Sonuçlara İlişkin Tartışma.....	67
5.2.1. Saldırganlık İle İlgili Sonuçlar ve Tartışma	67
5.2.2. Öfke Yönetimi ile İlgili Sonuçlar ve Tartışma.....	69
5.2.3. İletişim Becerileri ile İlgili Sonuçlar ve Tartışma	72
5.2.4. Programın Sonuçlarına Etki Etmiş Olabilecek Diğer Faktörler.....	75
5.3. Öneriler	76
5.3.1. Politika Geliştiriciler İçin Öneriler.....	76
5.3.2. Benzer Çalışmalar Yürütecekler İçin Öneriler.....	76
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	98
EK-1. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	98
EK-2. GÖRÜŞME FORMU	99

EK-3. İLETİŞİM BECERİLERİ ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER.....	100
Ek -4. BUSS-PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER.....	101
EK-5. SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER	102
EK-6. ETİK KURUL İZNİ.....	103
EK-7. CEZAEVİNDE ÇALIŞMA YAPMA İZNİ.....	104
EK-8. CEZAEVİNDE ÇALIŞMA YAPMA İZNİNİN UZALTILMASI TALEBİ.....	105
EK-9. İLETİŞİM BECERİLERİ ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ.....	106
EK-10. SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ	107
EK-11. SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ	108
EK-12. SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ PROGRAMI ÖRNEK ETKİNLİKLER.....	109
EK-13. DUYGU KARTLARI	113
EK-14. MANTIKSIZ İNANÇLAR FORMU	114
EK-15. DÜŞÜNCE ÇALIŞMA FORMU.....	115
EK-16. ABCD MODELİNE ÖRNEK FORM.....	116
ÖZGEÇMİŞ	117
İNTİHAL RAPORU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 Sosyal Beceri Eğitimi Programı İçeriği.....	43
Tablo 4.1 Görüşme Yapılan Mahkûmların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	45
Tablo 4.2 Deney ve Kontrol Gruplarının Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	51
Tablo 4.3 Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	54
Tablo 4.4 Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri	55
Tablo 4.5 Deney Grubunun Saldırganlık Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	55
Tablo 4.6 Deney Grubunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	56
Tablo 4.7 Deney Grubunun İletişim Becerisi Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	57
Tablo 4.8 Kontrol Grubunun Saldırganlık Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	58
Tablo 4.9 Kontrol Grubunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	58
Tablo 4.10 Kontrol Grubunun İletişim Becerileri Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	59
Tablo 4.11 Deney ve Kontrol Gruplarının Saldırganlık Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	60
Tablo 4.12 Deney ve Kontrol Gruplarının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	61
Tablo 4.13 Deney ve Kontrol Gruplarının İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	61
Tablo 4.14 Deney ve Kontrol Gruplarının Saldırganlık Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test-Ön Test Fark Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	62
Tablo 4.15 Deney ve Kontrol Gruplarının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test-Ön Test Fark Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	63

Tablo 4.16 Deney ve Kontrol Gruplarının İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test-Ön Test Fark Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	64
--	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 Örneklem Diyagramı.....	54
-----------------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

BDT: Bilişsel Davranışçı Terapi

BSFT: Kısa Süreli Stratejik Aile Terapisi

BPSÖ: Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

CTE: Ceza ve Tevkifevleri

ŞAPP: Şiddeti Azaltma Psikoeğitim Programı

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde sırasıyla çalışmanın problem durumuna, çalışmanın amaçlarına, çalışmanın önemine, çalışmanın hipotezlerine, çalışmanın sınırlılıklarına ve çalışmanın değişkenlerinin tanımlarına yer verilmiştir.

1. 1. Problem Durumu

İnsanların toplum içinde uyması gereken birtakım kurallar ve yasalar mevcuttur. Bu kurallara ya da yasalara uyulmadığı zaman toplumun düzeni bozulmaktadır. Toplum düzenini bozucu davranışlar suç olarak kabul edilmektedir. Suçun tanımı, törelere ve yasalara aykırı davranış olarak yapılmıştır (www.tdk.gov.tr). Suç insanlık tarihi boyunca bir sorun olarak ele alınmıştır. Topluma zararı olmuş ve tehlike saçan davranışlar tarih boyunca çıkartılan yasalar ile belirlenip cezası verilmiştir (Dönmezer, 1994). Suç türleri arasında saldırganlık ve şiddet içeren suçların büyük bir yer kapladığı bilinmektedir. Şiddet, bireye hem maddi hem de manevi yönden zarar verme amacıyla gerçekleştirilen, fiziksel, sözel, cinsel ve ekonomik şiddeti de kapsayan hareketlerin bütünü olarak belirtilmektedir (Bulut, 2010). Şiddet suçları arasında kasten adam öldürme, aile içinde şiddet, kurumlarda şiddet, yağma, sporda şiddet, adam kaırma, yaralama ve terör suçları yer almaktadır (Demirtaş, 2010). Türk Ceza Kanunu'nda kasten öldürmek (Madde 81), taksirle öldürmek (Madde 85), kasten yaralamak (Madde 86), taksirle yaralamak (Madde 89), işkence etmek (Madde 94), eziyet etmek (Madde 96) silahla ateş etmek veya patlayıcı madde kullanmak (Madde 170) şiddet suçları kapsamında bulunan suçlardandır.

Araştırmalar, suça yönelmede risk faktörlerinin neler olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, Harris ve Rice (1997) erkek olmak, 15-24 yaş aralığı, ekonomik yetersizlik, düşük eğitim seviyesi, sosyal desteğinin yetersiz olması, geçmişte saldırganlık öyküsü, çocuklukta şiddete maruz kalma, madde kötü kullanım öyküsü, kalabalık/riskli ortamlar ve çocukluk çağında saldırgan davranışlar gibi faktörlerin suç için risk faktörleri olduğunu belirtmiştir. Simourd ve Andrews (1994) tarafından yürütülen ve 60 araştırmanın dâhil edildiği bir meta-analiz çalışmasında, kişiyi suç işlemeye iten faktörlerin anti sosyal akranlar ve davranışlar, içgüdüsellik ve madde kullanma, düşük ders başarısı ve okulu terk etme, ebeveyn yokluğu ve ebeveyn kontrol yoksunluğu, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin zayıflığı, empati ve ahlaki muhakeme yetersizliği gibi faktörler olduğu belirtilmiştir. Loeber ve Stouthamer-Loeber (1997) ise suçluluğun nedenlerinin başında ebeveyn otoritesinin yokluğu, yanlış ebeveyn

tutumları ve çocuklara karşı ilgisizlik gibi faktörlerin geldiğini belirtmektedir. Başka bir araştırmada anne-babanın kriminal özelliklere sahip olması ve suç geçmişlerinin olmasının çocuklarda mükerrer suçluluk riskini arttırdığı belirtilmiştir (Huesmann, Eron, Lefkowitz ve Walder, 1977).

Şiddet unsurunu barındıran çevrede büyüyen bireylerde suça yönelme riskinin fazla olduğu belirtilmektedir (Gökçearslan-Çiftçi, 2008). Soytürk (2013) suç içerikli davranışları yoğun olarak erkeklerin, genç-orta yetişkinlik yıllarında sergilendiğini ve bu kişilerin düşük eğitim düzeyine sahip olduklarını, özel bir eğitim görmeyi gerektirmeyecek mesleklere yöneldiklerini ve ailelerinde suç unsurunu barındıran kişilerin olduklarını belirtmiştir. Şiddet davranışının fazla gözlemlendiği dönem olan ergenlik ve beliren yetişkinlik döneminde kişilerin anne ve babadan mahrum olması, çatışma çözme veya problem çözme becerilerinden yoksun olması, olumsuz arkadaş çevresinin olması, aileleri tarafından şiddete maruz kalması, düşük sosyo-ekonomik seviye ve parçalanmış aile gibi sebeplerin şiddet davranışı için risk faktörleri olduğu belirtilmektedir (Dahlberg, 1998). Mills ve Kroner (2003) öfkenin dışa dönük ifadesi ile sabıka durumu arasındaki ilişkiyi araştırmak için yürüttükleri araştırmada öfke dışa vurumu arttıkça sabıka durumunun da arttığını tespit etmişlerdir. Lindquist ve ark. (2005) İsveç'te şiddet suçu işlemiş mahkûmların kaldığı bir cezaevinde yürüttükleri çalışmada genç yaştaki şiddet suçlularının daha fazla öfke duygusu yaşadıkları ve öfke kontrolünü sağlama konusunda güçlük çektikleri belirtilmiştir. Feyzioğlu (2008) ise çalışmasında problem çözme becerisinin düşük olmasının hükümlü olma riskini önemli ölçüde arttırdığını tespit etmiştir. Aynı çalışmada kadın hükümlülerin problem çözme becerilerinin erkek hükümlülere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

TÜİK 2018 yılı verileri incelendiğinde işlenen cinayetlerin %71.7'sinin erkekler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İşlenen 9332 cinayet suçunun %6.3'ünü 15-17 yaş arası erkeklerin; %29.6'sını ise 18-24 yaş arası erkeklerin gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Kadınların işlediği cinayet oranları gözden geçirildiğinde; %0.1'ini 15-17 yaş arası kadınların, %0.6'sını ise 18-24 yaş kadınların oluşturduğu görülmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018). Benzer şekilde Kışan (2018) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları incelendiğinde suçluların %77'sinin 25 yaşının altında ceza infaz kurumuna girdiği, erken yaşta suç işlemeye başladıkları ve yasaları ihlal eden davranışlar sergiledikleri saptamıştır.

Ergenlik ve beliren yetişkinlik dönemlerinin çalkantılı dönemler olduğu, aynı zamanda bu dönemlerde suç işleme oranının fazlaştığı ve saldırgan davranışların arttığı belirtilmektedir (Margatre, 2007). İçli (1993) suçluluğun tüm toplumlarda gençlik yıllarında

en yüksek düzeylere ulaştığını daha sonra ise bir düşüş yaşandığını ifade etmiştir. Suç istatistikleri ve diğer alan araştırmaları incelendiğinde de suç oranının gençlik yıllarında en yüksek oranlarda gerçekleştiği görülmektedir (Soytürk, 2013; Kışan, 2018).

Suçun maliyeti hem birey hem de toplum için oldukça ağırdır. Aralık 2018 tarihinde ceza infaz kurumlarında bulunan mahkûmların sayısı, 2017 yılının aynı tarihine göre %14 artarak 264 bin 842'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2018). Ayrıca diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'deki cezaevi sayısının daha fazla olduğu belirtilmektedir. İngiltere'de 139, Fransa'da 182 ve Avusturya'da 48 adet cezaevi varken Türkiye'de bu sayı 353'tür. Cezaevlerinde yatanların devlete günlük maliyeti 17 milyon 500 bin TL'yi ve yıllık gideri ise 6 milyar 402 milyon TL'yi bulduğu belirtilmektedir. Bu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda cezaevlerinin ülke ekonomisine maliyeti hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Suç işleyip mahkûm olan kişilerin özgürlüklerini kaybettiği ve buna ek olarak pek çok farklı sorun yaşadığı bilinmektedir. Mahkûmların cezaevinden çıktıktan sonra tekrar ailelerine ve topluma uyum sağlama ile ilgili sorunlar yaşadıkları da bilinmektedir. Karakartal (2019) cezaevinde yatan mahkûmların ruh sağlıklarını değerlendirmek amacıyla yürüttüğü çalışmada mahkûmların hepsinin cezaevine girdikleri andan itibaren uyum sorunu yaşadığını ve olumsuz yönde duygusal tepkiler (şok, pişmanlık, inkâr, üzüntü, öfke, korku, yalnızlık) gösterdiklerini belirtmiştir. Yine aynı çalışmada mahkûmların bir kısmının cezaevinde kendine zarar verdiğini ve bir kısmının sadece zarar vermeyi düşündüğünü, işledikleri suç nedeniyle bir kısmının sosyal desteklerini yitirdiklerini ve cezaevinden tahliye olduktan sonra korku ve endişe duyduklarını tespit etmiştir (Karakartal, 2019). Özkürkçügil (1998) de cezaevine giren bireylerin anksiyete, depresyon, umutsuzluk, yalnızlık, intihar gibi olumsuz durumlar yaşadıklarını belirtmektedir. Bireyin cezaevine girmesi, sosyal ortamının farklılaşması, iş kaybı yaşaması, aile ve arkadaşlarından uzak kalması ve gelecek durumunun belirsiz olması gibi durumlara neden olduğu için tutuklu ve hükümlüler için stres kaynağıdır (Saatçioğlu, Türkcan, Işıklı ve Uygur, 1996). Dönmezer (1994) cezaevinden tahliye olan hükümlülerin, kendilerini toplumdan dışlanmış hissettiklerini, tekrardan güvenilir bir insan olma sıfatını elde edemeyecekleri endişesini taşıdıklarını, uzun süren cezaevi yaşantısından sonra güvensizlik, korku ve stres yaşadıklarını bununda depresyona neden olduğunu belirtmektedir. Hükümlülerin cezaevinde kalma sürelerinin uzunluğu da birtakım olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Yani bir hükümlü cezaevi alt kültüre ne kadar çok uyum sağlarsa topluma yeniden kazandırılması bir o kadar zor olmaktadır. Dolayısıyla cezaevindeki yaşantıyı benimseyen hükümlülerin normal hayata uyum sağlama konusunda güçlük çektikleri görülmektedir (Özbek, 2013). Livingston'un (1998), cezaevinden çıkan 4000 mahkûm

üzerinde yürüttüğü bir araştırmada uzun süre cezaevinde kalan mahkûmlar ile cezaevinde daha kısa süreli bir tutukluluk yaşayanlar karşılaştırılmış ve cezaevinde daha uzun bir tutukluluk süresi yaşamış mahkûmların daha çok kriminal özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Tüm bunlara paralel olarak, cezaevinden çıkan hükümlülerin azımsanmayacak bir kısmının tekrar suç işleyerek cezaevine döndüğü de bilinen bir gerçektir. Giddens (2000) çalışmasında, İngiltere’de cezaevinden çıkan erkeklerin %60’tan fazlasının, ilk suçlarından sonraki dört yıl içerisinde yeniden suç işlediklerini tespit etmiştir. Kışan (2018) ise çalışmasında suçluların %37.6’sının ilk bir yıl içinde tekrar suç işleyerek ceza infaz kurumuna döndüklerini belirtmiştir. Aynı çalışmada bir yıl ile beş yıl arasında suç işleyerek ceza infaz kurumuna dönen suçluların oranının %30.6, altı yıl ve üstü sürede suç işleyenlerin oranının ise %5.7 olduğu ifade edilmiştir. Mahkûmlarla yapılan araştırmalar incelendiğinde, cezaevinden çıktıktan sonra yeniden suç işleyenlerin genellikle ergen ve genç yaş gruplarında suç işleyenlerden oluştuğu dile getirilmektedir (Börekçi, 2012). Farrington (1992) çalışmasında 10-16 yaş aralığında tutuklanmış suçlu çocukların yaklaşık olarak %73’ünün 17-24 yaş aralığında tekrar tutuklandıklarını tespit etmiştir. Börekçi (2012) ise genç yaşta suç işleyenler arasında yeniden suç işlemenin yüksek olmasının erken yaşta suça eğilimin kalıcı bir nitelik taşınmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Aynı çalışmada, yeniden suç işlemede genç mahkûmların cezaevinde kriminal özelliklere sahip suçlu bireyler ile temasta bulunmalarının da etkili olabildiği belirtmiştir.

Suç ile ilgili bahsedilen bu yüksek bu maliyeti azaltmak için toplumun birinci önceliği eğer mümkünse suç işlenmeden önce yapılacak bazı sosyal ve önleyici çalışmalarla suç içeren davranışları önlenmek olmalıdır. Ancak suç gerçekleşmişse, cezaevine girmiş genç insanların rehabilitasyonunun gerçekleştirilmesi için onlara bazı imkânların sunulması ve tekrar suç işleme ihtimallerinin azaltılması yönünde çalışmalar yapılması da bir diğer öncelikli konu olmalıdır. Her ne kadar, suçlulardan bazılarının yeniden suç işlemelerinin tüm sorumluluğunun cezaevine ve rehabilitasyon süreçlerine bağlanamayacağı, mahkûmun kişilik özellikleri, suç geçmişleri ve cezaevi sonrası koşulların da etkili olduğu (Kızmaz, 2015) bilinse de cezaevlerinde yürütülecek bazı çalışmaların kısmen de olsa önleyici olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Livingston (1998) cezaevlerinde gerçekleşen iyileştirme çalışmalarının mükerrer suçluluğu azaltmada küçük bir etki gösterdiğini belirtmiştir. Howell ve Day (1999) tarafından yapılan suçluluğu önlemeye yönelik iyileştirme çalışmalarının incelendiği araştırmada suçlulara sunulan rehabilitasyon çalışmalarının yeniden suç işleme eğilimlerini azaltarak olumlu sonuçlar elde edildiğini tespit edilmiştir. Cezaevinde psikolojik desteğin sağlanması halinde hükümlülerin sevgi, bağlılık ve benlik saygısı gibi temel

gereksinimlerinin karşılanabileceği, fiziksel ve psikolojik sağlıklarının da olumlu yönde etkileneceği belirtilmektedir (Duyan, 2001). Kızmaz (2015) mahkûmların cezaevinden çıktıktan sonra yeniden suç işlemelerinin engellenmesi için ıslah veya iyileştirici çalışmalar ile birlikte suçluların zihinsel, eğitsel ve mesleki sorunların giderilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Germeç'in (2002) Ankara Çocuk İslahevi'nde bulunan suçlu çocuklar üzerinde yürüttüğü çalışmada iyileştirme faaliyetlerine katılım gösteren suçlu çocukların topluma kazandırılma oranının fazla olduğu, çocukların geleceğe dair ümitlerinin çoğaldığı ve suça sürüklenme nedenlerinden uzaklaştıkları sonucuna varılmıştır. Koçak ve Altun'un (2011) Bursa ilinde cezaevinde bulunan hükümlülerle yürüttüğü çalışmada ceza infaz kurumlarında verilen eğitim faaliyetlerine hükümlülerin katılımının fazla olduğu, katıldıkları bu eğitimlerden fayda sağladıkları ve tahliye sonrasında hayata tutunma çabalarının arttığı belirtilmiştir. Bu tarz eğitimlere katılım sağlamayan hükümlülerin ise gerekli becerilere sahip olamadıkları için tahliye sonrası işe giremedikleri ve tekrar suç işleme eğilimi gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Çimen (2015) toplumda suçlu bireylerin ve suç işleme sayılarının her geçen gün daha fazla arttığını, bireylerin %30'unun yeniden suç işleyerek cezaevine girdiklerini, cezaevlerinin fiziksel şartlarının zorlandığını ve kapasitesinin üzerinde mahkûm sayılarının olduğunu, mahkûmların ıslahına yönelik yapılacak olan faaliyetlerin daha verimli ve etkin bir biçimde gerçekleştirilmesinin daha fazla önem kazandığını vurgulamıştır.

Cezaevlerinin sadece mahkûmların cezalarını çekmeleri için içinde bulundukları bir yer olmadığı, bunun yanında bir rehabilitasyon alanı da olduğu göz önüne alındığında, mahkûmların ruh sağlıklarının iyi olmasının ve bazı sosyal becerileri kazanmış olmalarının, cezaevinden çıktıktan sonraki hayatlarına pozitif yansımaları olacağı düşünülmektedir (Koçak ve Altun, 2011). Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin suça yönelmesinde aile yapısı, kalabalık aile ortamı, düşük sosyo-ekonomik statü ve eğitim seviyesi, madde kullanımı, evden kaçma gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir (Harris ve Rice, 1997; Gökçeaslan-Çiftçi, 2008; Soytürk, 2013). Dolayısıyla mahkûmların profillerinin belirlenmesi, ihtiyaçlarının ne olduğunun tespit edilmesi ve ihtiyaçlarına hitaben çalışmaların yürütülmesinin etkili sonuçlar elde etmek için önemli olduğu söylenebilir. Bu noktadan yola çıkarak, araştırmada öncelikle mahkûmlarla bireysel görüşmeler gerçekleştirilmesi ve daha sonra ise sosyal beceriler açısından ihtiyaçlarına hitap eden bir sosyal beceri programının hazırlanıp uygulanması ve etkililiğinin sınanması hedeflenmiştir.

1. 2. Araştırmanın Amacı

Çalışmada iki temel amaca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunlar;

1) Şiddet suçundan mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin profillerini ortaya çıkarmak ve sosyal beceriler açısından eğitim ihtiyaçlarının belirlemektir.

2) BDT temelli Sosyal Beceri Eğitimi programının şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri üzerindeki etkililiğinin araştırılmasıdır.

1. 3. Araştırmanın Hipotezleri

BDDT Temelli Sosyal Beceri Eğitimi programının beliren yetişkin mahkûmların;

Hipotez 1: Fiziksel saldırganlık düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 2: Düşmanlık düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 3: Öfke düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 4: Sözel saldırganlık düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 5: Sürekli öfke düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 6: Öfke içe vurumu düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 7: Öfke dışı vurumu düzeylerinde azalma olacaktır.

Hipotez 8: Öfke kontrolü düzeylerinde artma olacaktır.

Hipotez 9: Egoyu geliştirici dil düzeylerinde artma olacaktır.

Hipotez 10: Etkin dinleme düzeylerinde artma olacaktır.

Hipotez 11: Kendini tanıma/kendini açma düzeylerinde artma olacaktır.

Hipotez 12: Empati düzeylerinde artma olacaktır.

Hipotez 13: Ben dili düzeylerinde artma olacaktır.

1. 4. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de daha önce saldırganlığı azaltıcı ve şiddeti önleme ile ilgili müdahale çalışmaları yapılmıştır fakat bu çalışmalar daha çok öğrencilere, ergenlere ve risk altında olan kişilere yönelik olmuştur. Yapılan alanyazın taramasında, araştırmacının bilgisi dâhilinde, mahkûmların saldırganlık düzeylerini azaltmaya, öfke kontrol düzeylerini ve iletişim becerilerini arttırmaya yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysaki bu tür çalışmaların daha geniş bir kitleye yayılması ve şiddet suçu işlemiş mahkûmların da mükerrer suç ihtimali nedeniyle bu grupta yer alması gerekmektedir.

Kamer (2013) hapis cezasının süresinin uzun olmasının mükerrer suçluluğu önlediği ile ilgili bir bilginin net olmadığını ancak etkili ihtiyaç ve risk analizi sonucunda yürütülecek eğitim ve iyileştirme programlarının ve cezaevinden çıktıktan sonra sunulacak desteğin mükerrer suçluluğun önlemede etkili olabileceğini belirtmiştir. Kışan (2018) özellikle ilk defa suç işlemiş ve hüküm giymiş genç mahkûmların iş bulmak için gerekli becerileri kazanmasına ve tekrar suç işleme oranlarını azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılmasını önermektedir. Görgülü (2009) de ceza infaz kurumunda kalan 326 hükümlü ve tutuklu üzerinde yaptığı çalışmada mahkûmların bireysel özelliklerine göre özel rehabilitasyon çalışmalarına tabii tutulmasının gerekli olduğuna vurgu yapmıştır. Yavuzer (2001, s. 249), ‘yeniden eğitim’ sözcüğünün üzerinde durmuştur. Yeniden eğitimin amacını ise “suçlu bireyi sadece anti-sosyal dürtülerden arındırmak değil, aynı zamanda onu anti-sosyal davranışa iten kötü çevresel koşulları ortadan kaldırmak yoluyla gencin topluma uyumunu sağlamak” olarak açıklamıştır. Yavuzer’e göre, yeniden sosyalleşme ve uyum sağlama sürecinde grup terapisi ve rehabilitasyon tekniklerinden faydalanılması gerekir.

Lipsey ve ark. (2007) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında Bilişsel-Davranışçı programın suçlular üzerinde etkili olup olmadığını tespit etmek amacıyla 58 çalışma incelenmiştir. Bulgular bu tarz eğitim programların öfke kontrolü sağlama, kişilerarası ilişkileri düzenleme ve problem çözme konularında faydalı olduğunu göstermiştir. Schippes, Merillas ve Fuendes-Marker (2001) yetişkin suçlulara verilen Sosyal Beceri Eğitimi sonrasında çalışmaya katılan suçluların sosyal anksiyete düzeylerinde önemli ölçüde düşüş yaşandığını ve sosyal ilişkilerinde daha fazla olumlu duygulara sahip olduklarını belirtmiştir. Hunter’ın (1993) cezaevinde uyguladığı öfke kontrol programı sonrasında çalışmaya katılan erkek suçluların şiddet ve saldırganlık içeren suçları tekrar işleme oranlarında önemli bir düşüş olduğu tespit edilmiştir. Bourke ve Hasselt’un (2001) mahkûmlara yönelik Sosyal Problem Çözme Becerileri Eğitimi’nin etkililiğini değerlendirdiği çalışmada eğitim sonrasında erkek ve kadın mahkûmların empati, problem çözme gibi beceriler kazandıkları ve öfke kontrolünü sağlayabildikleri ortaya çıkmıştır.

Alanyazında konu ile ilgili yürütülmüş çalışmalar incelendiğinde problem çözme becerileri eğitiminin davranış bozukluğu, madde bağımlılığı, kumar ve cezai suç içeren davranışları değiştirmek için kullanıldığı ve cezaevi ortamlarında verildiği görülmektedir (Mcguire, 2005). Araştırmalar, problem çözme becerisi zayıf olan mahkûmların yüksek düzeyde kaygı yaşadıklarını ve depresyona girme risklerinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Bray, Barrowclough ve Lobban, 2007; Kant vd., 1997). Diğer taraftan sağlıklı sosyal problem çözme becerileri, mahkûmların cezaevinin olumsuz şartlarına karşı kendilerini

duygusal anlamda korumalarını ve cezaevi ortamlarıyla daha iyi başa çıkmalarını da sağlayabilir (McMurran, Egan ve Duggan 2005). Biggam ve Power (2002) genç suçlularda görülen kaygı bozukluğu ve depresyonun problem çözme eğitiminden sonra azaldığını rapor etmiştir.

Saldırganlık ve şiddetin tüm topluma yansıyan maliyeti ağırlaştıkça saldırganlığın azaltılması, öfke yönetimi ve iletişim becerileri gibi konularının insanlar için önemi artmaktadır. Bu nedenle günümüzde bu konularla ilgili olarak yürütülen araştırmalar her zamankinden daha yaygın ve önemli hale gelmiştir. Araştırmacılar saldırganlık ve şiddetle nasıl başedebilecekleri soruna yanıt aramış ve bu değişkenleri ön gören durumları tespit etmeye çalışmışlardır (Webster ve ark. 1997; Herrenkohl, 2011). Saldırganlığı ve suçu ön gören değişkenlerin ve durumların tespit edildiği birçok çalışma mevcuttur (Simourd ve Andrews, 1994; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1997). Bu değişkenler ne kadar çok tespit edilirse saldırganlığa yönelik önleyici çalışmalar yapılmasının kolaylaşacağı düşünülmektedir. Saldırganlığı ve öfke duygusunu neyin tetiklediğinin bilinmesi halinde bu durumlara karşı yaklaşımlar farklılaşacaktır. Bu çalışmamız da şiddet suçundan mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin kişisel ve ailevi durumlarının bilinmesi ve genel olarak bir profil çıkartılması, ihtiyaçlarının belirlenerek ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir Sosyal Beceri Eğitimi programı düzenlenmesi önemlidir.

Saldırgan davranışlar sergileyen ve öfke yönetimini sağlayamayan yetişkinler hem kendileri hem de toplum için risk taşımaktadırlar. Dolayısıyla, beceri geliştirmeye yönelik olarak yürütülecek bu tür programlar, iletişim becerilerindeki eksiklikleri gidererek bu eksikliklerin neden olduğu diğer davranış sorunlarının da son bulmasını sağlayabilir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, mahkûmların iletişim becerilerini geliştirmek, daha sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmalarını sağlamak, öfke kontrol becerileri kazandırmak ve öfkelerini daha sağlıklı yollardan ifade edebilecekleri davranışlar geliştirmek hedeflenmiştir. Bu çalışmanın mahkûmların bundan sonraki hayatlarında cezaevinde ve cezaevinden çıktıktan sonra karşılaşılabilecekleri kötü sonuçların önüne geçme ve saldırgan davranışlar neticesinde oluşabilecek bireysel ve toplumsal sorunların önlenmesine katkı sunma açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, şiddet suçundan mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin profillerini ortaya çıkarılmasının, sosyal beceriler açısından mahkûmların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesinin ve BDT temel alınarak hazırlanan Sosyal Beceri Eğitimi programının saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri üzerindeki etkililiğini incelenmesinin mahkûmlar ve tüm toplum yararına sonuçlar sağlaması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde

bu konuda yürütülen çalışmaların azlığı göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın mevcut alanyazına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Antalya E tipi cezaevinde kalan 18-25 yaş aralığında bulunan ve şiddet suçundan hüküm giymiş erkek mahkûmlardan oluşan araştırma grubu ile sınırlıdır ve elde edilen bulgular ancak benzer gruplara genellenebilir.

2. Araştırmaya katılan katılımcılar sosyo-ekonomik düzey olarak alt seviyelerde yer almaktadır. Ayrıca, Antalya iç ve dış göçün yaşandığı bir şehir olduğundan sonuçlar benzer gruplara genellenebilir.

3. Bu araştırma için alınan izin kapsamında sadece erkek mahkûmlar ile çalışılmıştır.

4. Bu çalışmada Adalet Bakanlığı tarafından verilen iznin süresinin dolması sebebiyle izleme çalışması yapılamamıştır.

5. Deney grubundaki katılımcılara uygulanan Sosyal Beceri Eğitimi programının izleme çalışması sonrasında kontrol grubundaki katılımcılara da uygulanması planlanmıştır ancak Adalet Bakanlığı tarafından verilen izin süresinin dolmuş olmasından dolayı kontrol grubundaki katılımcılara program uygulanamamıştır.

1. 6. Tanımlar

Saldırganlık: Saldırganlık, kasıtlı olarak fiziksel veya psikolojik acıya yol açan davranış (Aronson, Wilson, Akert ve Sommers, 2013).

Öfke kontrolü: Öfke duygusunu, yaşantısını veya öfkenin ifade edilmesini önleme, kontrol edebilme yeteneğini yansıtan bir kavramdır (Spielberger ve ark., 1983).

İletişim becerisi: Empati ve saygıyı etkili bir biçimde kullanarak duygu ve düşünceleri karşısındaki kişiye maskesiz, ben dili ile iletebilme başkaları ile doyum verici ilişkiler kurarak toplum içinde yaşamasını kolaylaştıran öğrenilmiş davranışlardır (Korkut, 1996).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerisi kavramları ile ilgili kuramsal açıklamalara ve ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Saldırganlık

İnsanların öfke, hiddet ve düşmanlık gibi duygular yaşadıklarında bunun davranış olarak yansımaya saldırganlık denilmektedir. Can'a göre (2002), saldırganlık birçok amaç doğrultusunda sergilenmektedir. Hâkim olmak, yenmek, bir işi bozmak, engellemek bunlardan bazılarıdır. Başoğlu (1998) saldırganlığın yaşanan psikiyatrik bozuklukların çoğunda bir belirti olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Saldırganlık ile ilgili yapılan çalışmalarda, saldırganlığın yalnızca tehditlere karşı verilen bir tepki olmadığı, mental rahatsızlıklar, çeşitli hastalıklar (şizofreni, alkolizm vb.) ve kişilik bozuklukları sebebiyle meydana gelebileceği belirtilmektedir. Kabak (2009) da bireylerde meydana gelen kişilik bozukluklarının saldırganlığı ortaya çıkarabileceğini, kendine güveni olmayan bireylerin kendilerini her an tehdit altına hissedebildiklerini, bu yüzden saldırgan davranışlar sergileyebileceklerini belirtmiştir. Saldırgan davranışlarına genellikle öfke ve kızgınlık gibi duygular eşlik etmektedir (Gültekin, 2008). Saldırgan davranışlar duygusal düzeyde başta öfke, kin, nefret olmak üzere düşmanlık, şiddet gibi durumları içerisinde barındırmaktadır (Köknel, 1994). Kabak (2009) saldırgan bireylerin kızgınlık ve öfke duyguları ile dolu olduklarını ve bunun sonucunda öfke krizleri ve şiddet saldırıları yaşayarak içlerindeki düşmanlığı dış dünyaya yansıttıklarını belirtmiştir.

Kırpınar, Özer, Coşkun ve Çayköylü'ye (1995) göre saldırganlık ve şiddetin tek bir boyutu yoktur, fiziksel şiddetten başlayıp sözel şiddete kadar devam eden birçok boyutu bulunmaktadır. Buss (1991) saldırganlık türlerini açıklarken fiziksel-sözel, aktif-pasif ve dolaylı-doğrudan olmak üzere üç bölümden oluştuğunu belirtmiştir. Bu sınıflandırmaya göre fiziksel saldırganlık itme, vurma, ısırma gibi fiziksel davranışlar, sözel saldırganlık iletişime dayalı olarak karşısındakini rencide edici hakaret ve engelleyici sözler ile zarar vermeyi amaçlayan davranışlardır. Aktif saldırganlıkta karşısındaki kişiye fiziki ya da sözel yollardan doğrudan zarar vermeyi amaçlayan davranışlar varken pasif saldırganlıkta karşısındaki kişiye dolaylı olarak zarar verme amacı taşıyan davranışlar bulunmaktadır. Yapılan bir diğer sınıflamada saldırganlık sözel, sözel olmayan saldırganlık ve fiziksel saldırganlık olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Fiziksel saldırganlık dokunarak ya da bir nesne kullanarak gösterilen tepkiler olarak belirtilirken; sözel olmayan saldırganlık sözel ifade kullanmadan beden duruşu, beden dili, jest ve mimikleri kullanarak yapılan saldırganlık

çeşididir. Sözel saldırganlık ise iletişime dayalı rencide edici sözleri içinde barındıran saldırganlık türü olarak ele alınmıştır (Şimşek, 2017).

Alanyazında saldırganlıkla ilişkili olan değişkenler çokça araştırılmıştır. Cinsiyet ve saldırganlığın ilişkili olduğu pek çok araştırmada tespit edilmiştir (Eroğlu, 2009; Harris, 1996; Loeber ve Hay, 1997; Yalçın, 2013). Cinsiyete göre saldırganlığa ilişkin cinsiyet farklılıklarının çocukluk dönemine kadar dayandığı, toplumun çocuk yetiştirme tarzı ve ebeveyn tutumlarının erkeklerin kızlara oranla daha fazla saldırgan davranışlar göstermelerine neden olabileceği belirtilmiştir (Dervent, 2007). Cinsiyete göre erkeklerin yıkıcı saldırganlık düzeylerinin, kadınların yıkıcı saldırganlık düzeyinden fazla olmasının nedeninin kalıtsal faktörler ve çevresel etmenler olduğu belirtilmiştir. Erkeklerin fiziksel yapı olarak kadınlardan daha güçlü olması ve kadınların toplum içerisinde saldırgan davranışlar sergilemesine onay verilmemesi gibi nedenlerden dolayı erkeklerin yıkıcı saldırganlık puanlarının kadınların yıkıcı saldırganlık puanlarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Birinci, 2019). Hamzaoglu (2018) tarihsel olarak ataerkil aile tipine dayanan ‘mülkiyet ve öldürme hakkı’ kavramlarının namus olgusu adıyla erkekler üzerinden nesilden nesile devam ederek kültürün bir parçası haline geldiğini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye’de namus cinayeti işlemiş olanların toplumda ve cezaevinde onay ve itibar gördüklerini, statü kazandıklarını ve kadının erkeğin cinsel denetimi altında olmasının toplumun bir kesimi tarafından benimsendiğini belirtmiştir. Benzer olarak Gök (2010), adam öldürmenin kişisel problemleri çözümü için bir yol olarak toplum üyelerine benimsettildiğini ve erkeklerin daha fazla bu kültürün etkisi altında kaldığını ifade etmiştir. Doğan (2016) ise erkeklerin, namussuz, şerefsiz gibi isimlerle anılmaktansa kadını öldürmeyi tercih ettiklerini dile getirmiştir.

TÜİK 2018 verileri de cezaevinde bulunanların %96.1’inin erkek, %3.9’unun ise kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. 2011-2014 yılları arasında 5237 sayılı yasa uyarınca açılan tüm davalar içinde ortalama %0.6 olan kasten adam öldürme suçunun oranı, 2015-2018 yılları arasında artarak ortalama %1.0’a yükseldiği görülmektedir. Sanıklar cinsiyet açısından incelendiğinde; %89.2’sinin erkek, %10.8’inin kadın olduğu görülmüştür (Adli İstatistik, 2018). Çekin ve ark.’nın (2000) öldürme eylemini içeren karara bağlanmış davaların sanıklarını incelendikleri çalışmada 66 sanığın %89.9’unun erkek, %10.61’inin ise kadın olduğunu belirtmişlerdir. Gülnar (2000) yerel mahkemelere intikal etmiş dava dosyalarını incelediği çalışmasında adam öldürme suçundan hüküm giymiş mahkûmların çoğunluğunun erkek ve 23-33 yaş aralığında olduğunu tespit etmiştir. Kivivuori ve Martti (2006) de Batılı ülkelerde günümüzde işlenen cinayet suçlarının çoğunlukla erkekler tarafından diğer erkeklere karşı işlendiğini belirtmiştir. Deschenes ve Owen’ın (2007) ABD’de yapılan bir

araştırmada şiddet suçlarından hüküm giyen kadınlarda aynı suçu işleme eğiliminin çok düşük olduğu ve cinayet suçunun bu kadınlar tarafından bir daha işlenmediği ortaya çıkmıştır. Giddens'in (2000) çalışmasında ise cezaevinden tahliye olan erkeklerin %60'tan fazlasının dört yıl içerisinde tekrar suç işleme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Sonuç olarak, araştırmalar erkek mahkûmların şiddet suçunu daha fazla işlediklerini ve yeniden suç işleme oranlarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.

2.1.1. Saldırganlığa İlişkin Kuramsal Görüşler

Saldırgan davranışları açıklamaya yönelik olarak literatürde pek çok kuram bulunmaktadır. Aşağıda bu kuramlardan psikoanalitik kuramın, biyolojik kuramın, sosyal-öğrenme kuramın ve engellenme-saldırganlık kuramının açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1.1.1. Psikoanalitik Kuram

İçgüdü kuramının öncülerinden biri olan Freud, içgüdüleri ikiye ayırmıştır; yaşam içgüdü (eros) ve ölüm içgüdü (thanatos). Yaşam içgüdüleri, bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için ihtiyacı olan açlık, susuzluk, cinsellik gibi içgüdüleri kapsamaktadır. Freud ölüm içgüdü (thanatos) ise yıkıcı içgüdülerden biri olarak tanımlamaktadır. Ölüm içgüdü (thanatos) temeline ise saldırganlık dürtüsünün olduğunu ifade etmektedir. Freud'a göre saldırganlık, insanın içinde yaşadığı yıkıcı eğilimleri dış dünyaya yansıtarak sergilediğini dile getirmektedir. İnsanın içinde yer alan ölüm ve yaşam içgüdülerinin birbirlerini yok etme ya da yerine geçme isteği içerisinde olduğu ifade edilmektedir (Geçtan 1993). Bireyin başka bir insana karşı isteyerek zarar verici davranışlar sergilemesi, öldürmesi, kendine zarar verme girişiminde olması bunların sonucunda da haz alması saldırganlığın ölüm içgüdü (thanatos) ile bağlantılı olduğuna vurgu yapmaktadır (Yanbastı, 1990).

İnsanlarda bulunan ölüm içgüdü (thanatos) davranış boyutunun saldırgan davranışlar olduğu belirtilmektedir (Çetinkaya, 1991). Sonuç olarak Freud, insanın içerisinde devamlı olarak üretilmeye devam eden ve biriken bir yıkıcı enerjinin olduğunu ve hissedilen bu enerjinin kontrol edilmesinin zor olduğu ifade etmektedir (Dizman, 2003).

Etologların yaptığı çalışmalarda hayvanlar doğal ortamlarında incelenmiş ve hayvanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için doğuştan saldırganlığı getirdiklerini düşünmektedirler. Hayvan saldırgan davranışları sayesinde tehlikelerden korunduğu, yiyecek teminini sağladığı ve dişisi ile yeni bir nesil ortaya çıkardığı görülmektedir (Cüceloğlu, 2000). Lorenz (1968) de hayvanlar üzerinde araştırmaları ile tanınmakta olup hayvanlar üzerinde yaptığı araştırmaları insan davranışları üzerinde de genelleyerek canlılardaki saldırganlığın

içgüdüden kaynaklandığını belirtmektedir. Ayrıca Lorenz insandaki saldırganlık davranışının doğuştan gelen içgüdüsel bir durum olduğunu belirterek saldırganlığın insanın vücudunda devamlı var olan bir enerji olduğunu, gerekli durumlarda kullanılması gerektiğini belirtmiştir. İnsanın sahip olduğu bu enerjisini, bireysel ve toplumsal açıdan kabul edilebilecek yollarla boşaltması gerektiğini, buna örnek da olarak sportif faaliyetleri önermiştir (Lorenz, 2008). Benzer şekilde Freud da yıkıcı saldırganlık enerjisinin boşaltılması gerektiğini, boşaltılmadığı takdirde kişinin, kendisine ya da çevresine zarar verici davranışlar sergileyebileceği belirtmiştir (Tiryaki, 2000).

2.1.1.2. Biyolojik Kuramı

Biyolojik kuramın temsilcileri genlerin, hormonların ve beynin saldırganlıkla nasıl bir ilişkisi olduğunu anlamaya çalışmışlardır (Öztürk, 2008). İlk olarak hormonlarla ilgili yapılan araştırmalarda ergenlikte görülen saldırgan davranışlardaki artış testosteron miktarındaki artış ile ilişkilendirilmiş, erkeklerde kadınlara oranda daha yüksek miktarda bulunan testosteronun (erkeklik hormonu) artması ile saldırganlık davranışların da arttığı vurgulanmıştır. (Yavuzer, 2009). Ayrıca androjen hormonunun kas gelişiminde ve fiziksel büyümede etkisinin olduğu, bu sebeple saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelendiği, yapılan araştırmalarda hayvanların çiftleşme dönemlerinde artan androjen hormonu düzeylerinin özellikle erkek türlerinde saldırgan davranışlarda artış meydana gelmesine neden olduğu saptanmıştır (Michaud, 1991). Yapılan başka bir çalışmada da cinsiyet kromozomları ve saldırganlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Erkeklik kromozomuyla saldırganlık arasında bir ilişki olabileceği vurgulanmakta ve kromozomların kadınlarda XX, erkeklerde ise XY şeklinde dizilmektedir. Ancak araştırma sonucunda bazı erkeklerde kromozom dizilişi XYY şeklinde olabildiği ve fazla olan bu Y kromozomunun saldırganlığı artırdığı belirtilmektedir (Erkiner, 2012).

Toptaş (2018) beynin saldırgan davranışları ortaya çıkarmasındaki etkisinin incelediği araştırmasında beynin belirli bölgelerinde hasar oluşması ile saldırganlık davranışları arasında bir ilişki olduğunu; özellikle prefrontal korteks, medial temporal lob ve amigdala yapılarının işleyişlerindeki yetersizliklerin bireydeki saldırganca davranışlarda etkili olabileceği vurgulamaktadır. Wahlund ve Kristiansson (2009) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre beynin frontal ve temporal lob yapılarının işlevlerindeki anormallikler ile saldırgan davranışlar arasında ilişki kurulabileceğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda frontal lob hasar görmüş herkesin saldırganlık eğiliminin artmadığı ancak prefrontal korteks hasarlarının veya bu bölgenin işleyişindeki bozulmaların saldırganlığın açıklanmasında önemli bir etken

olabileceği belirtilmiştir (Blake ve Grafman, 2004). Saldırganlığın, merkezi sinir sistemi başta olmak üzere, endokrin sisteminin işleyişinde meydana gelen aksaklıklardan kaynaklandığı da vurgulanmaktadır (Gökbüzoğlu, 2008).

Biyolojik kuramcıların açıklamaya çalıştığı bir diğer faktör ise sinir hücreleri ile saldırganlık arasındaki ilişkidir. Norepinefrin ve Dopamin, saldırganlığın ortaya çıkışına ve artmasına sebep olan nörotransmitterlerden olduğu ve serotonin seviyesinin düşüklüğü de saldırganlık eğilimini arttırdığı vurgulanmaktadır (Şenel, 2003).

Hayvanlar üzerinde yapılan birçok araştırma sonucunda da saldırganlığın kalıtsal olduğu iddiasını desteklenmektedir (Siegel, 2004). Miles ve Carey (1997) tarafından yürütülen bir metaanaliz çalışmasında genetik faktörlerin saldırganlık varyansının yaklaşık %50'sini açıkladığı ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte 18 yaşa kadar hem genetic hem de çevresel faktörlerin saldırganlığı açıklamada anlamlı olduğu, 18 yaşında sonar ise sadece genetic faktörlerin saldırganlığı açıklamada anlamlı olduğu bulunmuştur.

2.1.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramının temsilcileri, saldırganca davranışların sebeplerini açıklarken psikoanalitik ve biyolojik kuramdan farklı olarak bireyin içinde yaşadığı çevrenin incelenmesi gerektiğinden söz etmektedirler. Bandura'ya (1977) göre davranışlar ve çevre karşılıklı olarak etkileşim içerisindedir. Atkinson ve ark. (1999) ise saldırganlığın öğrenilebilir bir davranış olduğunu, saldırganca davranışların takdir edilip ödüllendirilmesi sonucunda sıklıkla sergileneceğini belirtmiştir.

Bu kurama göre çocuğun davranışları model alarak şekillendirmektedir. Çocuğun sıkça gördüğü anne ve babalar çocukların en çok örnek olarak aldığı kişilerdir. Çocukların ilk yıllarda temel rol modelleri anne ve babalarıdır. Çocuk ebeveynlerinin davranışlarını gözlemler ve ebeveynlerinin tepkilerini inceleyip kendisinde o şekilde tepki vermeye başlar. Sosyal öğrenme kuramında yapılan birçok araştırma sonucunda anne-baba tutumlarının önem kazandığı görülmektedir. Bandura, yaptığı araştırmalarda saldırgan davranışlar sergileyen ebeveynlerin çocuklarının da aynı saldırgan davranışlar sergilediğini ifade etmiştir (Kağıtçıbaşı 1999; Köknel, 2000). Ayrıca Bandura'ya göre saldırgan davranış sergiledikten sonra cezalandırılan çocukların saldırgan davranışları da artmaktadır. Ceza alan çocuğun bu durum karşısında öfke duygusunun artması veya cezalandırarak tepki veren ebeveynlerini rol model olması saldırgan davranışlarının artmasının nedenleridir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003). Yaşamlarında saldırganlığa başvuran ve çocuklarına da saldırgan davranan ve fiziksel ceza veren ebeveynler çocukların saldırganlığı öğrenmesine sebep olmaktadır.

(Martin ve Greenwood, 1995). Aynı zamanda saldırganlığın öğrenilmesinde medyanın da etkili olduğu belirtilmiştir. Örneğin, televizyondaki bir boks maçının saldırganlığı çağrıştırabildiği, kişinin saldırgan tepkilerde bulunmasına neden olabileceği belirtilmiştir (Dönmez, 1988). Bandura, saldırgan davranışların öğrenilmesinde ve devam etmesinde pekiştirmenin önemine değinmiştir. Pekiştirme, ebeveyn veya toplum tarafından saldırgan davranışların takdir edilmesi, onaylanması veya saldırgan davranış sonucu istediği herhangi bir şeyi elde etmesine izin verilmesi yolu ile gerçekleşmektedir (Şahan, 2007). Eron (1987) canlı ya da film olarak saldırgan öğelerin bireylere izletilmesi sonucunda bireylerdeki saldırganlık düzeylerinin arttığı, yaşanan bu durumun ebeveynleri tarafından şiddete maruz kalan çocukların daha fazla saldırgan davranışlar sergilemesinin nedeni olarak açıklanabileceğini belirtmiştir.

2.1.1.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Perlman ve Cozby (1983), “beklentinin yerine gelmemesi” durumunu engellenme olarak ifade etmişlerdir. Engellenme, beklenen veya verilen bir ödülün geri çekilmesi, bir işte yaşanan başarısızlık veya bazen sözlü olarak rencide edilme gibi yaşanmışlıkların yer aldığı bir durumdur (Akt. Tuzgöl, 1998). Dollard ve ark. (1939), bir bireyin saldırgan davranış göstermesi için bir engellenme durumunun söz konusu olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Fromm (1994) ise bireyin engellenerek tepkisel anlamda bir şiddet davranışı ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Eğer bir saldırgan davranış görülüyorsa bunun nedeni daima engellenmedir ve engellenme duygusunun yaşanması daima bir saldırganlık nedenidir (Fromm, 1993). İnsanların ve hayvanların istek ve ihtiyaçlarının yerinde ve zamanında karşılanmaması ya da karşılanmasının engellenmesi durumunda saldırgan davranışlar görülmektedir. Saldırgan davranışlar sergilenmesinin amacının yaşamak olduğu bilinmektedir. Eğer hedeflerimize ulaşma yolunda bir engel ile karşılaşsak tepkimizin saldırganca olacağı bilinmektedir (Sanderson, 2010). Özgüven’e (2010) göre, saldırganlığın ortaya çıkmasının sebebi engellemedir. Kişi bir şey yapmak istediği zaman engellendiğinde, istediği amaca ulaşamamak bireydeki saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olacağını ifade eder. Engellemeye sebep olan etkenlerin organizmanın içinden ya da dışından gelebildiği, içsel kaynaklı etkenlerin güvensizlik, kaygı, korku ve suçluluk duygusu gibi olduğu, dışsal kaynaklı etkenler ise toplumsal bir ortamda bulunan ve içerisinde engelleyici özellikler barındıran koşullar ve olaylardır (Köknel, 2000). Güner (2007) de bireyin isteklerinin yerine gelmesinin engellenmesi durumunda saldırganlığa neden olabileceği, aynı zamanda

engellenmenin başkası tarafından yapılabileceği gibi kişinin iç dünyasında yaşadığı çatışmalarında engellenmeye neden olduğunu belirtmiştir.

Miller'a (1941) göre engellenme sonucu çeşitli tepkilerin ortaya çıktığı, bunlardan birinin de saldırganlık olduğunu ifade etmiştir. Berkowitz'e göre ise kişi engellendiğinde, kişideki saldırganlık dürtüsünün ortaya çıktığı ve saldırgan davranışlar sergilemesine neden olduğu, saldırgan davranış sergilemesindeki amacın engellenme duygusunun yaşanmasına neden olan kişiye zarar vermek olduğunu belirtir (Berkowitz, 1965). Berkowitz (1993) yaptığı çalışmada saldırganlığın içgüdüsel olmadığını bunu da araştırmacıların saldırganlığa neden olan enerjinin kaynağını bulamadıklarını, diğer yapılan araştırmalarda saldırganlığın dıştan gelen uyaranlara bir tepki olarak verildiği tezine dayanarak ifade ettiğini belirtmiştir.

2.2. Öfke Yönetimi

Öfke her bireyde var olan temel duygulardan biridir. Sukhodolsky, Kassinove ve Gorman (2004) öfkeyi; rahatsızlık duymaktan hiddetlenmeye kadar uzanan duygusal deneyimleri de içeren bir duygu olarak betimlemişlerdir. Bireyi saldırgan davranışlara ve şiddete yönlendiren öfke duygusudur. Antik çağlardan bu yana edebi eserlerde, destan ve masallarda 'Hayatın Nefesi' olarak belirtilen öfke en eski duygulardan biridir (Orozco, 2004). Gültekin'e (2008) göre öfke, bireyin içerisinde bulunan ve kendini dış dünyaya karşı koruma içgüdüğü olarak bilinen, istek ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullandığı bir tepkidir. Kısaç (2005) da öfkeyi, 'engellenme' durumu içerisinde değerlendirir, bireyin yaşamış olduğu adaletsizlikler ve kendisine yönelik saldırılar karşısında hissettiği duygular olarak tanımlar. Her birey öfke duygusunu yaşar ancak öfke ifade biçimleri kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Bu ifade biçimleri içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfke kontrolüdür (Spielberger ve ark., 1983). İçe yönelik öfke, kişide öfke duygusunu ortaya çıkaran duygu ve düşünceleri dışa yansıtmama yani bastırma eğilimini; dışa yönelik öfke, kişinin sosyal çevresindeki insanlara veya nesnelere karşı saldırganca davranışlarda bulunma eğilimini; öfke kontrolü ise, kişinin yaşadığı öfke duygusunu veya öfkenin ifade ediliş biçimini kontrol edebilme yeteneğini göstermektedir (Berkowitz, 1990).

İnsanlar yaşamları boyunca pek çok farklı sebepten öfkelenebilir ve bu durumu engeleyemezler. Dolayısıyla öfkenin diğer duygular gibi normal bir duygu olduğunu kabul edip sadece dışsal değil, içsel tepkileri de kontrol altına alarak öfkenin yapıcı bir şekilde yönetilmesi önemlidir (Şahin, 2005; Özmen, 2004). İnsanların öfkelenedikleri zaman verdikleri tepkilere incelendiğinde; karşılıklı iletişim kurmak, karşımızdakine tepki vermeden önce düşünmek, insanlara ve nesnelere fiziksel olarak saldırmak, sözel olarak rencide etmek, beden dilini kullanmak, öfkeyi bastırmak, öz eleştiri yapmak, içe kapanmak, öfke kontrolünü

sağlamak, dikkatini dağıtmak ve işkence etmek gibi tepkilerin verildiği görülmüştür (Gümüş-Ersen, 2010). İnsanın doğasında var olan tüm duygularda olduğu gibi, öfke de doğal ve kontrollü olduğu zaman iletişime katkı sağlayan bir duygudur (Soykan, 2003).

Öfkenin doğal bir duygu olduğu kadar kontrollü de olması gerektiği vurgulanmaktadır. Öfkenin gizlenmeden veya bastırılmadan doğru bir şekilde tanımlanması öfke yönetimidir. Bireyler öfkelerini tanırlarsa öfkenin zararlı etkilerinden korunarak ve yararlı yönlerini kullanarak doğru yönlendirebilirler (Özyeşil, 2012). Bu nedenle insanları öfkelendiren durumları tespit etmek, öfke yönetimini sağlayarak başa çıkmak ruh sağlığını korumak için önemlidir (Sülün, 2013). Aleksitimik özellik gösteren yani sorunlarına yüzeysel bakan yoğunlaşmadan sorunları çözmeye çalışan ve nedenlerini bulmakta zorlanan bireylerin öfke kontrolünü sağlamaları daha zordur (Erden, 2005). Öfkenin ortaya çıkardığı negatif duygularla başa çıkabilecek problem çözme ve iletişim becerilerini etkin kullanma gibi stratejileri öfke kontrolünün içinde barındırması gerektiği belirtilmektedir (İmamoğlu, 2003).

Özetle, öfke duygularımızdan yalnızca bir tanesidir. Her bireyin öfkesini yaşayış ve yansıtış biçimi farklılık gösterir. Önemli olan bizi öfkelendiren durumların farkına varıp dışsal ve içsel olarak yapıcı çözüm yollarını keşfederek fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığımızı korumamız açısından önem kazanmaktadır.

2.2.1. Öfke Yönetimine İlişkin Kuramsal Görüşler

Öfke ile ilgili birçok kuram kendi görüşünü ileri sürmüştür. Aşağıda öfke yönetimine ilişkin olarak psikanalitik kuramın, davranışçı kuramın, akılcı-duygusal kuramın ve bilişsel davranışçı kuramın açıklamalarına yer verilmektedir.

2.2.1.1. Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kurama göre öfkenin temelleri oral ve anal dönemde atılmaktadır. Oral dönemde temel doyum aracı olan ağız bölgesi olması ile birlikte anneye bağımlı hale gelmekte ve pasif haldedir. Daha sonra aktifleşmeye başlayarak saldırgan davranışlar göstermeye ve emme davranışını ısırma davranışı olarak değiştirir. Eğer bu dönemde sorun yaşarsa ileride yoğun öfke tepkileri göstermesinin olağan olduğu, öfkelenince etrafına bağırıp çağırma veya kendine zarar verme gibi davranışların ortaya çıktığı belirtilmektedir (Geçtan, 1992). Anal dönem de ise öfkenin temelleri atılmaya devam etmektedir. Anal dönemde öfkeye neden olan öğelerden birinin dışkı olduğu, dışkı çocuğun kızgınlık duygularını dile getirdiği bir araç haline gelmektedir. İkinci öge ise çocuk dışkıyı boşaltmamakta ısrarcı olursa ve buna karşılık ebeveynleri ile inatlaşırsa çocukla aile arasındaki iletişim bozularak çocuğun

davranışlarında bir gerileme görülür. Bunun aksine anal dönemde verilen tuvalet eğitimi sorunsuz olarak tamamlanmışsa çocukta uyumlu ve olumlu karakter özellikleri sahip olur (Geçtan, 2004).

Bireyde bulunan id egosunun cinsellik ve saldırganlık dürtülerinin, ego ve süper ego tarafından sınırlandırılarak karşılanmaması halinde bireyde bilinçaltında çatışmalar yaşayacağı ve bu durum karşısında bireyin kaygı, stress ve korku duygularını hissedeceği belirtilmektedir. Bireyin bilinçaltında yaşadığı çatışmalar sonucu kişi kendisini tehdit ve baskı altında hissettiği savunulur. Yaşadığı bu baskı ve tehditlerin ise toplumun değerleri ile uyuşmamasından dolayı bireyde öfke duygusu meydana gelir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 1999).

Psikoanalitik kuram, öfke duygusunun temelinde bulunan güçlerin bilinçaltında saklanmış olduğunu belirtmektedir. Kurama göre, kişiler öfke duygularının altında yatan sebepleri bilirse öfkesini çözmesi de kolaylaşacaktır. Öfke duygusunun bastırılmaması gerektiği, bastırılması halinde bireye zarar verdiği savunulmaktadır. Yaşanılan bu tarz duygular ifade edilerek boşaltım sağlanamaz ise psikolojik ve psikosomatik rahatsızlıklara yol açabilir (Thomas, 1993; Akt. Balkaya, 2001).

Psikoanalitikyaklaşım göre kişi, öfkeyi kontrol altına almak ve öfkeye hayatında olumlu bir biçimde yer vermek istiyorsa ilk olarak öfkeye neden olan düşünceleri anlamalıdır. Bilinçdışımıza attığımız öfkenin nedenlerinin anlaşılmadığı zaman bireyde duygusal sorunlar ortaya çıkabilir (Balkaya, 2001). Freud, saldırgan davranışların ifade edilmesi gerektiğini aksi takdirde içimizde bir güç olarak kalacağını ve birçok sorunların temelini oluşturacağını belirtmiştir (Cüceloğlu, 2000). Psikanalitik kuram, kişide biriken saldırgan enerjinin ifade edilerek boşaltılmasını daha çok boşalım (katarsis) kavramıyla bağlantılı olarak açıklamıştır. Tsai (2000) öfkenin dışa yansıtılmaması durumunda enerjinin içte kalacağını ve bununla içsel baskıyı arttırdığını, kişinin bu durumu kontrol altına almak için yoğun bir enerji harcadığını ifade etmektedir. Öfkenin bastırılması ile kişi sağlıklı ve tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu kurama göre, sürekli olarak öfkenin sağlıklı bir biçimde ifade edilmemesi sonucunda hem ruhsal hemde fizyolojik sağlığın bozulmasına neden olmaktadır.

2.2.1.2. Davranışçı Kuram

Davranışçı yaklaşımda bütün davranışlar öğrenilmiş olarak kabul edilmekte olup bu davranışlar uyarıcı-tepki koşullanmasıyla açıklanır. Nesnelliğin önem kazandığı bu ekolde içsel süreçlerden daha çok dışsal süreçlerin ölçülebildiğini belirtmiştir. Buradan hareketle şiddet davranışının da öğrenildiğini ifade etmektedirler. Öfke, şiddet, saldırganlık davranışları

öğrenilmiş davranışlardır (Sezer, 2007). Davranışlar nasıl öğreniliyorsa öfkeye ve saldırganlığa karşı gösterilen tepkiler de öğrenilebilmektedir. İnsanlar yaşadıkları çevre tarafından engellenmelerine rağmen saldırgan davranışlarda bulunmayı öğrenmişlerdir (Adams, 1973). Yapılan çalışmalarda araştırmacılara göre bir çocuk öfkeyle tepki vermeye başladığında, isteklerini elde ediyorsa ve ihtiyaçlarını bu şekilde karşılıyorsa öfkenin işe yarar bir yol olduğuna karar verecek ve isteklerini elde etmek için aynı tepkileri göstermeye devam edecektir (Tambağ, 2004).

Yine Skinner edimsel koşullanma kavramlarının insan davranışının her yönüne uygulanabileceğini savunur. Skinner'e göre bir çocuk saldırgan olmadığı zaman kimse onunla ilgilenmemekte ve ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Bu durum ile karşı karşıya kalan çocuk ise ancak saldırgan davranışlar sergilerse ihtiyaçlarının karşılanacağını öğrenecektir (Cüceloğlu, 2000). Köknel'e (2005) göre çocukların duygu ve davranışlarını etkileyen faktörlerin başında ebeveynler gelmektedir. Ebeveynlerin sözlerinde, jestlerinde, mimiklerinde ve davranışlarında herhangi bir kırıncı, örseleyici, yargılayıcı öğelerin olması çocuğun duygu ve davranışlarına yön vermektedir. Ebeveynlerin ödül-ceza yaklaşımını bir eğitim biçimi olarak kullandıklarında, çocuğun ilk olarak ebeveynlerine daha sonra çevredeki diğer bireylere karşı başlangıçta kızgınlık, öfke, kin, nefret duymasına, daha sonra da saldırgan davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır. Bireyin yaşamış olduğu duygusal sorunların genel olarak sevgi, korku ve öfke duyguları ile ilgili olduğu ve bu duyguların yaşamın ilk yıllarında aktarılan ve koşullandırılan tepkilerden ortaya çıktığını ifade etmektedir (Nelson, 1995).

2.2.1.3. Akılcı-Duygusal Yaklaşım

Akılcı-Duygusal yaklaşımının öncülerinden olan Ellis (1999), insan tepkilerini duygusal, davranışsal ve fizyolojik açıdan incelemiştir. İnsanlığın var olma amacının bireyin sağlıklı yaşamak, kendini gerçekleştirmek ve kendi değişimini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında insanların mantıksız (akılcı olmayan düşünceler) ve işlevsel olmayan davranışlar geliştirme amacı içerisinde de olabileceğini ifade etmiştir. Bireyler yapıcı olduğu kadar yıkıcı olma özelliğine de sahip olmaktadır. Bu özellikler akılcı olmayan düşünceler üreterek ve bu düşünceyi devam ettirerek ilerlemektedir (Nelson-Jones, 1995). Bu kurama göre insanların ilk olarak yapması gereken şey akılcı olmayan (mantıksız) düşüncelerinin farkına vararak akılcı bir düşünme biçimi tarzı geliştirerek akılcı olmayan düşüncelerinin yerine koymaktır (Hackney ve Cormier, 2008, 183). Akılcı-Duygusal kuramının en belirgin özelliği duygularımızı şekillendiren zihinsel süreçler ve düşüncelerimizi araştırmasıdır. Mantıksız ya da olumsuz düşünce yapımızın çarpıtmalara neden olduğu ve bu

çarpıtmalar sonucu kişinin duygusal çöküntü ve öfke duygusu yaşaması olağan bir durumdur (Özkan, 2008).

Arason (1980) bireyde meydana gelen öfkenin ve saldırganca davranışların sebebinin düşünce yapısından kaynaklandığını belirtmektedir. Duyguların bu süreçte doğrudan bir etkisinin olmadığını vurgulamaktadır. Bireyin yaşadığı olay sonrası vereceği tepkiyi sahip olduğu düşünce yapısı, duygusal ve davranışsal tepkileri üzerinde etkili olmaktadır. Birey sahip olduğu düşünce yapısının farkına varırsa, öfke ve nefret gibi duygularını kontrol altına alabilir. Hazaleus ve Deffenbacher (1985) yaptıkları araştırma sonucunda akılcı olmayan inançlarla öfke arasında anlamlı bir ilişki saptamışlardır.

2.2.1.4. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım

Bilişsel davranışçı kuram duygu, düşünce ve davranış arasındaki ilişkiyi yorumlamaktadır. Bu yaklaşımda bireyin düşünceleri, duygu ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle öfke duygusunun ortaya çıkmasında kişinin olayları algılama ve değerlendirme biçiminin etkililiği söz konusudur (Ford, 1991). Bilişsel kurama göre, çocukluk yıllarında edinilrn tecrübeler öğrenme ile bazı inanç ve düşünce yapılarının temellerinin atılmasına sebep olur ve bunlar ‘şema’ olarak adlandırılır. Yaşanılan olaylar pasif olan şemaların aktifleşmesine ve olumsuz olarak kodlanmış otomatik düşüncelerin ortaya çıkmasına ve bunun sonucunda bireyin öfke, kaygı, suçluluk, üzüntü gibi olumsuz duyguları yaşanmasına sebep olur (Sungur, 1997).

Bilişsel davranışçı yaklaşıma göre günlük hayatta karşılaşılan olaylara bireyler farklı tepkiler vermektedir. Her bireyin yaşamış olduğu duyguyu ifade ediş biçimi de farklıdır. Yaşadığı olay karşısında bireyin nasıl tepki vereceği o olaya ilişkin algısına ve olaya yüklediği anlama bağlıdır. Başka bir deyişle bireyin gösterdiği tepkinin ipuçları bireyin içinde bulunduğu çevreden kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak öfke duygusunu ortaya çıkaran şeyin uyarıcı olmadığı bireyin bu uyarıcıyı algılama ve yüklediği anlam olduğunu ifade etmektedir (Morris, 2002; Beck, 1979; Akt. Özmen 2006).

Kurama göre öfke kavramının, bireyin isteklerinin, pozitif olmayan düşüncelerinin ve iç çatışmalarının bir sonucudur. Bireylerin birbirlerinin farklı düşüncelerini ortaya çıkarttığını bununda öfkeye neden olduğunu savunmaktadır (Yavuzer ve Karataş, 2013). Bilişsel kuramda öfke duygusu bilişsel, davranışsal, fizyolojik ve duygusal yapıların birleşmesi ile oluştuğu düşünülmektedir. Öfkenin kontrol altına alınması gerektiği belirtilmektedir. Öfkenin kontrol altına alınabilmesi için de bireyin öfke davranışına neden olan düşüncelerinin değiştirilmesi ile mümkün olduğunu savunmaktadırlar. Bu kuramda, öfkenin, nasıl ifade edildiği üzerinde

durulmaktadır. Öfkenin ifade edilme biçiminin ise öğrenilmiş bir davranış olduğunu belirtmektedirler (Mayne ve Ambrose, 1999).

2.3. İletişim Becerileri

Sosyal bir varlık olan insan doğumdan itibaren iletişim kurma ihtiyacı içerisindedir. Bu ihtiyacı yaşam boyu devam eder. İnsan çevre ile karşılıklı bir etkileşim halindedir. Gelişimi normal olan bireyler yaşamının devamı için bütün bilgi ve becerileri iletişim sayesinde elde ederek ilerler. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin temelini de iletişim oluşturmaktadır. İnsanlar birbirleri ile ilişki kurabilmek ve ilişkilerini sürdürmek yani toplumsallaşabilmek için iletişime ihtiyaç duyarlar (Başol, 2018). İletişimde sözlü mesajlar olduğu kadar sözsüz mesajlarında verildiği bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda, sözel olmayan mesajların iletişimdeki önemine vurgu yapmaktadır (Knapp ve Hall, 2009).

İnsanlar sürekli olarak iletişim halinde iseler de her zaman sağlıklı ve doğru bir iletişim kuramayabilirler. Bireylerin karşılıklı olarak saygılı davranarak birbirlerini doğru anladıkları ve bunu karşı tarafa ilettikleri, anladıklarını ve anlaşıldıklarını hissettikleri zaman etkili iletişim gerçekleşir. Korkut'a (2004) göre iletişim becerileri sosyal beceriler sınıfındandır. Sosyal beceriler, başkaları ile ilişki kurmaya, olumlu tepkileri almayı ve olumsuz bir durum yaratan tepkilerden kaçmayı sağlayan öğrenilmiş davranış biçimidir. Yapılan birçok araştırma da iletişime dair öğelerin hem öğrenilebilir hemde öğretilbilir olduğu vurgulanmıştır (Verdener, 1999; Buckman, 2001). İletişim becerilerinin hangi becerileri kapsadığına dair ortak bir görüş sağlanamamıştır. Egan (2002) etkili dinleme ve etkili tepki verme iletişim becerilerinin temelini oluşturduğu belirtilmektedir. Başka bir çalışma da iletişim becerileri içerisinde sözel iletişimin öne çıktığı belirtilmektedir (O'Conner, 2003). DePaulo (1992) ise iletişimin temel becerileri arasından sözel olmayan iletişime vurgu yapmaktadır.

İnsanlar iletişim becerilerinin eksikliğini hissetmektedir. Kimileri en son söylemesi gerekeni en baş söyleyebilirken kimileri kendilerini doğru ifade edememe gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Voltan-Acar, 1995). İnsanlar sağlıklı iletişim kurmadıkları zaman kendilerini dışlanmış, yalnız ya da başarısız hissedebilir. Kişiler arası beceriler öğrenilmediği zaman ilişkinin oluşması için gerekli olan memnuniyet ve üretkenlik yok olur (Johnson, 1993). Genel olarak sağlıklı ve etkili bir iletişim kurmak için iletişim becerileri önemlidir. Kişilerarası iletişimde meydana gelen iletişim becerilerindeki hatalar çatışmaların başlamasına neden olduğu için problem çözme programlarında iletişim becerileri de öğretilmektedir (Dökmen, 2004; Korkut, 2004). Yapılan çalışmalarda gençlerin yaşadığı sorunların çözümünde iletişim

becerilerine yer verilerek ve iletişim becerileri geliştirilerek olumlu sonuçlar elde edilmektedir (Beşer, 2008; Mercan, 2007; Yüksel, 2008).

Özetle insanların iletişim becerilerinde yaşadığı herhangi bir eksiklik veya yaptığı bir hata günlük yaşamında sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Bu yüzden çatışma çözme, öfke yönetimi gibi konulara yönelik verilen eğitimlerde iletişim becerileri temel alınmakta ve bu konulara sıklıkla yer verilmektedir.

2.4. Saldırganlık, Öfke Yönetimi ve İletişim Becerileri ile İlgili İlişkisel Çalışmalar

Bu bölüm sırasıyla beliren yetişkinlerde saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri ile ilgili ilişkisel çalışmalara ve ikinci olarak da mahkûmlarda saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri ile ilgili ilişkisel çalışmalara yer verilmiştir.

2.4.1. Saldırganlık, Öfke Yönetimi ve İletişim Becerileri ile İlgili İlişkisel Çalışmalar

Ayan (2007) çalışmasında altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada aile içinde şiddete uğramanın çocukların saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya Sivas ilinden toplam 390 öğrenci katılım sağlamıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanların yüksek olduğu saptanmıştır. Bulgulara ek olarak parçalanmış aile yapısına sahip olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin fazla olduğu tespit edilmiştir.

Ağlamaz'ın (2006) bu çalışmasındaki amacı lise öğrenimine devam edenlerin Saldırganlık Ölçeği puanları ile kendini açma düzeyleri, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmaya Çorum ilinde bulunan 577 kız ve 646 erkek toplam 1223 öğrenci katılım sağlamıştır. Elde edilen bulgulara göre kendini açma davranış düzeyleri düşük öğrencilerin, saldırganlık düzeyleri puanlarının, kendini açma davranış düzeyleri yüksek olan öğrencilerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Yeğen (2008) lise öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Çalışmaya 239 kız, 156 erkek toplam 395 öğrenci katılmıştır. Bulgulara göre saldırganlık tepkileri ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin sosyal uyum düzeylerine göre değiştiği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, saldırganlığın artışına bağlı olarak sosyal uyumun azaldığını görülmüştür.

Balcı (2019) yetiştirme yurtlarında kalmakta olan ergenlerin saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 133 ergen

oluşturmaktadır. Sonuç olarak kızların fiziksel saldırganlık envanterinden aldıkları puanların erkeklerin fiziksel saldırganlık envanterinden aldıkları puanlara oranla daha düşük olduğu ve ergenlerin öfke dışavurum alt ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça ergenlerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanlarda artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Thomas ve Smith (2004) tarafından yürütülen çalışmaya 17–19 yaşındaki 282 lise öğrencisi katılmıştır. Öğrenciler, şiddet içeren davranışlarda bulunanlar ile bu davranışlarda bulunmayanlar olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. İki grup karşılaştırıldığında şiddet içeren davranışlarda bulunan grubun öfkelerini daha az bastırdıkları, daha fazla dış dünyaya yansıttıkları ve öfkelerini daha az sağlıklı yollarla ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Toptaş (2018) üniversite öğrencilerinin öfke ve saldırganlık tepkileri ile kişilerarası ilişki boyutları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya 257'si kız, 223'ü erkek olmak üzere toplam 480 öğrenci katılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin öfke duyguları ile fiziksel, sözel saldırganlık alt boyutları ve başkalarına güven alt boyutu arasında pozitif yönde, onay bağımlılık alt boyutunda ise negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Semizoğlu (2018) üniversite öğrencilerinde sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile dürtüsellik düzeyleri arasındaki ilişkiye bakmıştır. Çalışmaya toplam 100 (67 kadın, 33 erkek) kişi katılmıştır. Sonuç olarak sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile dürtüsellik arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Hıdıroğlu (2019) gençlerde öfke biçimleri ile toplumsal cinsiyetçi roller arasındaki ilişkide psikolojik belirtiler, yansıtıcı işleyiş, bilişsel çarpıtmalar ve negatif pozitif duygular arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmaya 137 kadın ve 52 erkek toplam 189 kişi katılmıştır. Sonuç olarak düşünce hataları ile sürekli öfke arasında anlamlı bir ilişki olduğu, düşünce hataları arttıkça sürekli öfkeninde arttığı belirtilmektedir. Ayrıca kişinin eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi ve cinsiyetçi ifadelerle maruz kalma durumu ile öfke kontrol arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Demirci-Danışık (2005) tarafından ergenlerin sürekli öfke- öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya 311'i kadın 214'ü erkek olmak üzere toplam 555 ergen katılım sağlamıştır. Araştırma bulgularına göre problem çözme ile öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup problem çözme yeteneği arttıkça öfke kontrolü düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir.

Çalıkoglu (2010) ailesinin yanında yaşayan öğrencilerle, yetiştirme yurtlarında yaşayan öğrencilerin çatışma çözme davranış tarzları ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmaya 120 öğrenci (60 kız, 60 erkek) katılım sağlamıştır.

Elde edilen bulgulara göre saldırganlık düzeyi arttıkça öfkeyi kontrol etme puanlarında düşüş olduğu, problem çözme becerileri arttıkça da öfke kontrol puanların da arttığı tespit edilmiştir.

Beliren yetişkinlik döneminde bulunan insanların saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerilerine yönelik yapılan ilişkisel çalışmalar genel olarak incelendiğinde; parçalanmış aile (Ayan, 2007) ve sosyal uyumun azalması (Yeğen, 2008) ile saldırganlık düzeylerinin arttığı; kendini açma davranışı sergilemenin saldırganlık düzeyini azalttığı (Ağlamaz, 2006); öfke yönetimi ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu (Balcı, 2019; Thomas ve Smith, 2004); ayrıca öfke ile kişinin eğitim seviyesi, annesinin eğitim seviyesi ve cinsiyetçi ifadelerle maruz kalması (Hıdıroğlu, 2019) ve problem çözme davranışı (Demirci-Danışık, 2015) arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

2.4.2. Mahkûmlarda Saldırganlık, Öfke Yönetimi ve İletişim Becerileri ile İlgili İlişkisel Çalışmalar

McMurrin, Blair ve Egan (2002), cezaevindeki erkek hükümlüler ile yapmış oldukları çalışmada saldırganlık, dürtüsellik, sosyal problem çözme ve alkol kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapılan incelemeler neticesinde düşük seviyede sosyal problem çözme becerisinin saldırganlık ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Böylelikle düşük sosyal problem çözme becerisinin öğretilebilir olduğunu ve saldırganlığın azaltılabileceğini savunmuşlardır.

Alkurt-Alkan (2007) kadın hükümlülerde suç türleri ile saldırganlık davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada 116 kadın hükümlü ve benzer yaş ve sosyo-ekonomik düzeyden oluşturulmuş olup 116 kadın hükümlü olmayan kontrol grubu oluşturulmuştur. Sonuç olarak adam öldürme suçundan hüküm giymiş olanların kontrol grubuna göre atak ve negatif saldırganlıkta daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.

Meydan (2019) mahkûmların depresyon ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya Gümüşhane Kapalı Cezaevi'nde hükümlü olarak kalmakta olan 249 mahkûm katılmıştır. Sonuç olarak mahkûmların depresyon puanları orta düzeyde, saldırganlık puanları ise çok yüksek düzeyde çıkmıştır. Depresyon ile saldırganlık arasında %36.8 düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Archer ve Haigh (1997) tarafından kuzey İngiltere'de bulunan kapalı bir cezaevinde bulunan 62 erkek ve 47 kadın mahkûm ile yapılan araştırmada erkek ve kadın mahkûmların saldırganlığa ilişkin inançları incelenmiştir. Şiddet içeren suçlardan mahkûm olanların, fiziksel saldırganlık ve öfke puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yeşilirmak (2019) hükümlülerde (21 kadın, 279 erkek) öz şefkat, saldırganlık ve öfke arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya 300 hükümlü katılım sağlamıştır. Sonuç olarak öz şefkatin saldırganlığı negatif yönde, sürekli öfkeyi ise pozitif yönde anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir.

Ayan (2013) kasten adam öldürme suçu işleyen ve bu suçtan dolayı hüküm giymiş erkekler ile daha önce hiç suç olayına karışmamış erkeklerin bağlanma stilleri, öfke ifade biçimleri ve çocukluk çağı travma yaşantılarını karşılaştırmıştır. Çalışmaya kasten adam öldürme suçu işlemekten hükümlü 100 erkek deney grubu olarak ve daha önce hiç suç olayına karışmamış 100 erkek kontrol grubu olarak katılmıştır. Sonuç olarak öfke ifade biçimleri ve çocukluk çağı travma yaşantıları arasındaki ilişkinin negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, çocukluk çağı travma yaşantıları arttıkça öfkenin kolayca ifade edilebilme durumu azalmakta olduğu bildirilmiştir. Aynı zamanda cezaevinde bulunan katılımcıların, yakın ilişkilerde kaygılı bağlanma düzeyi arttıkça, öfkenin ifade edilebilirliği de arttığı tespit edilmiştir.

Swaffer ve Hollin (2001) öfke düzeyinin genç suçluların genel sağlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmaya cezaevindeki 100 tutuklu genç erkek katılmıştır. Sonuçlar genç suçluların öfke tepkileri ile genel sağlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu göstermiştir. Bulgulara ek olarak öfke düzeyi veya öfkeyi ifade biçiminin ruh sağlığı ile ilişkili olduğunu gözlemlenmiştir.

Kıran (2012) yaptığı çalışmada adam öldürme suçuyla ceza infaz kurumlarında bulunan kadınları, herhangi bir suça karışmamış kadınlarla öfke tarzları, problem çözme becerileri ve kaygı düzeyleri açısından karşılaştırmıştır. Sonuç olarak suça karışmamış ve suça karışmış kadınların sürekli öfke düzeyleri ve öfkeyi dışa vurma düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı, öfkeyi içte tutma ve öfkeyi kontrol etme düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Suça karışmış kadınların öfke kontrolü sağlama düzeylerinin suça karışmamış kadınlardan yüksek olduğu ve suça karışmış kadınların öfkeyi içte tutma düzeylerinin suça karışmamış kadınlara göre anlamlı derecede düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Öncül (2014) genç ve yetişkin erkek tutuklu veya hükümlülerin bilişsel mekânizmalarının suç davranışı ile ilişkisini incelediği çalışmasını Muğla E Tipi Cezaevi ve Gözaltı Merkezinde bulunan 145 erkek ve İstanbul Silivri 8 Nolu L Tipi Cezaevi ve Gözaltı Evinde kalan 55 erkek olmak üzere toplam 200 erkek mahkûm ile yürütmüştür. Katılımcıların yaş aralığı ise 18 ile 66 arasında değişmektedir. Katılımcılara Suçu Destekleyen Düşünceler Ölçeği, Değişim Basamakları Ölçeği ve Kararsal Denge Ölçeği uygulanmıştır. Sonuç olarak genç erkekler güçlü olmayı “adam olma, erkek olma” ile tanımlandıkları ancak gençlerin bu “güçlü olma beklentisini” tam olarak gerçekleştirememesinden dolayı gençlerin suça

yöneldiğini belirtmiştir. Bu bağlamda gençlerin sürekli öfke ve öfke dışı vurumlarının altında “güç gösterme” motivasyonunun yattığı, üzerinde durulması gereken bir durum olduğu vurgulanmaktadır.

Özdemir (2009) Muş E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda kasten adam öldürmek suçundan hükümlü kişilerden rastgele seçilmiş olan 100 erkek katılımcının örneklemini oluşturduğu çalışmada öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık ilişkisini incelenmiştir. Araştırma sonucunda saldırganlık toplam puanları ile sürekli öfke, içte tutulan ve dışı vurulan öfke puan ortalamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Elden edilen sonucun pozitif yönlü olması ile adam öldürmek suçundan gelen bireylerin öfke düzeylerinin yüksek olduğu göstermektedir.

Emil-Öğünç (2003) kasten adam öldürme suçu işlemiş kadınlar üzerinde yaptığı araştırmada katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, stres faktörleri, kriminolojik özellikleri ve kişilik profillerini araştırmıştır. Bulgular katılımcıların kişilerarası ilişkilerde çekingen olma, genel bir yabancılaşma, duygusal ilişkilerde kaçınma, kendilerini ifade etmekte güçlük çekme, iletişim zorlukları ve ego zayıflığı yaşama gibi sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Topsakal (2006) hükümlülerin benlik saygıları, iletişim becerileri, ceza infaz kurumunda kalma süreleri ve ceza alma sıklıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya Eskişehir H tipi Kapalı Ceza İnfaz kurumunda kalan 136 hükümlü katılmıştır. Elde edilen bulgularda benlik saygısı düşük olan grubun cezaevinde en uzun süre kalmış olan hükümlüler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca birden fazla hüküm alanların iletişim becerileri puanlarının ilk defa hüküm alanların puanlarından daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Güldoğan (2010) tarafından Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda cinayet suçu işlemekten dolayı hükümlü ve tutuklu bulunan 80 kadını suça iten nedenleri ve stresle başetme yöntemlerini incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde cinayet suçu işleme davranışı ile stresle başetme yollarının kullanımı arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Mahkûmların saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerilerine yönelik yapılan ilişkisel çalışmalar genel olarak incelendiğinde; mahkûm olmayan grupla yapılan çalışmaların sonuçlarına paralel sonuçlar elde edildiği, düşük problem çözme davranışının (McMurrin, Blair ve Egan, 2002) ve yüksek depresyon düzeyinin (Meydan, 2019) saldırganlığı arttırdığı; saldırganlık ve öfke yönetimi arasında anlamlı bir ilişkili olduğu (Archer ve Haigh, 1997); çocukluk çağı travma yaşantısı olan ve kaygılı bağlanma düzeyi yüksek bireylerin öfke düzeylerinin de yüksek olduğu saptanmıştır (Ayan, 2013).

2.5. Saldırganlığı Azaltma, Öfke Yönetimi Geliştirme ve İletişim Becerileri Geliştirmeye Yönelik Deneysel Çalışmalar

Bu bölümde sırasıyla beliren yetişkinlerde saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri ile ilgili deneysel çalışmalara ve ikinci olarak da mahkûmlarda saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri ile ilgili deneysel çalışmalara yer verilmiştir.

2.5.1. Saldırganlığı Azaltma, Öfke Yönetimi Geliştirme ve İletişim Becerileri Geliştirme Programları

Bacıoğlu (2014), araştırmasında çocuk ve ergenlerde şiddet ve saldırgan davranışların azaltılmasını hedef alan önleme ve müdahale programlarının etkililiğini araştırmıştır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen meta analiz çalışmasında 2002- 2012 yılları arasında yapılmış tez ve makaleleri incelenmiş ve ölçütlere uygun olduğu tespit edilen 22 çalışmaya ulaşmıştır. Bulgulara göre önleme ve müdahale programları sonucunda çocuk ve ergenlerin şiddet içeren ve saldırgan davranışlarının azaldığı tespit edilmiştir.

Cummings, Hoffman ve Leschied (2004) tarafından yürütülen araştırmada saldırganlık puanı yüksek olan ergen kızlara yönelik 8 oturumluk bir psikoeğitim programı uygulanmıştır. Psikoeğitim programında toplumsal cinsiyet roller, geçmiş istismar öyküsü, saldırganlık çeşitleri ve kız kültürü gibi saldırganlıkla alakalı cinsiyete dair konular yer almıştır. Sonuç olarak kızların saldırgan davranışlarla ilgili tutumlarının bazılarının değiştiği tespit edilmiştir.

Ando, Asakura, Ando ve Simons-Morton (2007) okul temelli bir önleme programının Japonya’da bulunan lise öğrencilerinin saldırgan davranışları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaya 174 öğrenci katılmıştır. Program içeriğinde stresle baş etme yolları, etkili problem çözme teknikleri ve iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik konular mevcuttur. Program sonunda programa katılım sağlayan öğrencilerin, diğer arkadaşları ile olan ilişkilerinin düzeldiği, saldırgan davranışlar sergileme oranlarında ise bir azalma olduğu tespit edilmiştir.

Karataş’ın (2009) yürüttüğü deneysel çalışmada bilişsel davranışçı kuram temel alınarak hazırlanan öfke yönetimi programının ergenlerin saldırganlık düzeyine ne derece etki ettiği incelenmiştir. Çalışmaya saldırganlık puanı yüksek 30 lise öğrencisi alınmıştır. Öfke yönetimi programı deney grubuna haftada 1 defa olmak üzere toplam 10 hafta boyunca 90 dakikalık oturumlar şeklinde uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Sonuç olarak programa katılan öğrencilerin saldırganlık puanlarının

programa katılmayanlara göre önemli ölçüde azaldığı ve bu azalmanın 12 hafta devam ettiği saptanmıştır.

Tekinsav, Aydın ve Sorias (2010) araştırmalarında ergenlerin öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik olacak şekilde hazırlanan bilişsel davranışçı kuramı temel alan grup terapisinin etkililiğini incelenmişlerdir. Program 12 oturumdan oluşmuştur ve programda bilişsel yeniden yapılandırma, kendine yönerge verme, gevşeme ve dikkat dağıtma teknikleri kullanılmıştır. Çalışmaya 19'u deney grubu, 21'i ise kontrol grubu olmak üzere toplam 40 öğrenci katılmıştır. Elde edilen bulgulara göre deney grubundaki katılımcıların hem öz değerlendirmelerinden hem de ebeveyn değerlendirmelerinden alınan ölçümlerde öfke ve saldırganlık davranışlarının azaldığı ve iyileşmeler olduğu tespit edilmiştir.

Yavuzer (2009) saldırganlığı azaltmada bir psikoeğitim programının etkililiğini incelemiştir. Çalışmaya, lise 1. sınıf öğrencileri katılmıştır. Birinci deney grubunda yer alan öğrencilere "Ergenlere Yönelik Psikoeğitim Programı" ve öğretmenlerine "Öğretmenlere Yönelik Psikoeğitim Programı"nı toplam 12 oturum olarak uygulanmıştır. İkinci deney grubunda yer alan öğrencilere "Ergenlere Yönelik Psikoeğitim Programı" uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Deney grubuna uygulanan program bittikten sonra son test, deneysel çalışmaların bitimi ile de izleme testi 2 ay sonra ölçülmüştür. Sonuç olarak öğrencilerin saldırganlık toplam puanlarının Ergenlere ve Öğretmenlere Yönelik Psikoeğitim Programı ve Ergenlere Yönelik Psikoeğitim Programından sonra düşüş yaşandığı ve bu durumun 2 ay sonrada etkisini gösterdiği tespit edilmiştir.

Kılıçarslan ve Atıcı (2016) saldırgan davranışları olan ergenlere yönelik sistemik aile terapileri kuramını temel alarak hazırlanan "Şiddet ve Saldırganlıkla Baş Etme" programı ve bu ergenlerin ebeveynlerine yönelik "Şiddetsiz Karşı Koyma" ebeveyn programı uygulanmıştır. Programda aile ilişkileri, ebeveynlik tutumları, ebeveyn stres düzeyleri ve ergenlerde görülen saldırganlık gibi konular ele alınmıştır. Sonuç olarak; ergen ve ebeveynlere uygulanan programlar sonucunda ergenlerde görülen saldırgan davranışlarda ve ebeveyn stres düzeylerinde düşüş yaşandığı, ebeveynlik tutumların farklılaştığı, aile içi ilişkilerin düzeldiği ve iki ay sonra yapılan izleme ölçümü sonucunda değişimin devam ettiği saptanmıştır.

Sarıca (2008) çalışmasında Sosyal Beceri Programı'nın ergenlerin saldırganlık düzeyine etkisini araştırmıştır. Araştırmaya 16'sı deney grubu, 16'sı kontrol grubu ve 16'sı ise plasebo grubu olmak üzere toplam 48 öğrenci (24 kız 24 erkek) katılmıştır. Deney grubuna 8 haftalık Sosyal Beceri Programı uygulanırken, plasebo grubuna ise 8 haftalık Mesleki Rehberlik Programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede

bulunulmamıştır. Son test sonrasında sosyal beceri programının deney grubundaki öğrencilerin saldırganlık düzeylerini anlamlı düzeyde azalttığı tespit edilmiştir.

Avcıoğlu (2019) lise öğrencilerine verilen öfke kontrol eğitiminin şiddet eğilimine etkisini araştırmıştır. Çalışmaya 9. ve 10. sınıf öğrencileri katılmıştır. Deney grubunda yer alan öğrencilere Öfke Kontrol Eğitimi verilmiştir. Deney grubunda ise son test puan ortalamasının (38.26 ± 9.12) ön test puan ortalamasına (50.70 ± 9.37) göre anlamlı düzeyde azaldığı ($p < 0.05$) belirlenmiştir. Sonuç olarak lise öğrencilerine verilen öfke kontrol eğitiminin öğrencilerin şiddet eğiliminin azalmasında etkili olduğu bulunmuştur.

Uzunoglu ve Arabacı (2017) davranım bozukluğu teşhisi olan ergenlerin öfke yönetimlerini geliştirmek üzere bir program uygulamışlardır. Araştırmanın ilk aşamasında çocuk ve ergen psikiyatri servisine yatışı yapılarak tedavi olan davranım bozukluğu tanılı 12-18 yaş arası 34 ergene sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeği uygulanmıştır. İkinci aşamada ise, ölçeğe göre öfke kontrol problemi olan 16 ergenden (8 deney-8 kontrol grubu) uygulama grubundaki 8'ine, haftada bir kez olmak üzere araştırmacı tarafından hazırlanan 6 oturum süren öfke kontrol eğitim programı verilmiştir. Bu esnada kontrol grubunda bulunan 8 ergene sadece ilaç tedavisi yapılmıştır. Sonuç olarak davranım bozukluğu tanılı ergenlere uygulanan psikoeğitim ergenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları üzerine pozitif yönlü etkili olduğu tespit edilmiştir.

Deffenbacher, McNamara, Stark ve Sabadell (1990) çalışmalarında yaygın öfkeyi azaltmada bilişsel-davranışçı temelli ve süreç yönelimli grupla psikolojik danışman oturumlarını karşılaştırmışlardır. Bilişsel davranışçı grupta 14, süreç yönelimli grupta ise 18 katılımcı olmak üzere iki farklı deney grubu oluşturulmuştur. Kontrol grubunda ise 18 katılımcı vardır. Araştırmada veriler, Sürekli Öfke Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen verilere göre, hem bilişsel-davranışçı hem de süreç yönelimli grupla psikolojik danışmanın uygulandığı gruplarda durumluk ve sürekli öfkede ve kişiye özel öfke puanlarının kontrol grubunun puanlarına göre anlamlı dercede daha düşüktür. Etkilerin, 5 haftalık ve 15 aylık izleme ölçümleri sonrasında da sürdüğü ifade edilmiştir.

Tuna (2012) araştırmasında çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına dayalı öfke kontrolü eğitim programının lise öğrencilerinin öfke kontrolü ve iletişim becerileri düzeylerine etkisini incelemiştir. Çalışmaya 9. sınıfa devam eden 30, öğrenci katılmıştır. Deney grubuna 45 dakikalık 10 oturumdan oluşan çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımını temel alan öfke kontrolü psikoeğitim programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna herhangi bir işlem yapılmamıştır. Araştırma bulguları çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı öfke kontrolü psikoeğitim programının lise öğrencilerinin sürekli öfke,

öfkeyi dışa vurma ve öfke içte tutma düzeylerini azaltmada ve öfke kontrol düzeyini ise arttırmada etkisi olduğunu göstermiştir.

Bulut-Serin ve Genç (2011) araştırmalarında öfke yönetimi eğitiminin ergenler üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmaya 14 deney ve 14 kontrol grubu olacak şekilde toplam 28 kişi katılmıştır. Program haftada bir kez olmak üzere 10 haftalık sürecek şekilde planlanmıştır. Araştıma sonunda deney grubunun sürekli öfke, öfke-içe vurum ve öfke-dışa vurum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir düşüş, öfke-kontrol düzeylerinde ise anlamlı bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Deffenbacher ve Stark (1992) bilişsel ve fiziksel rahatlama tekniklerinin öfke kontrolü üzerine etkileri araştırmışlardır. Çalışmaya 55 üniversite öğrencisi (27'si erkek, 28'i kadın) katılım sağlamıştır. Çalışmada iki deney ve bir kontrol grubu yer almıştır. Birinci deney grubuna fiziksel, diğerine bilişsel rahatlama teknikleri uygulanmıştır. Bulgular her iki rahatlama tekniğinin de öfkenin azaltılması konusunda etkili olduğunu göstermiştir. Uygulamadan 1 yıl sonra izleme çalışması yapılmış ve etkinin devam ettiği tespit edilmiştir.

Özkamalı ve Buğa (2010) Öfke Denetimi Eğitimi Programı'nın üniversite öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri üzerindeki etkisi araştırmışlardır. Çalışmaya üniversite öğrenimine devam eden ve gönüllü olan 28 öğrenci (14 öğrenci deney, 14 öğrenci kontrol grubu) katılmıştır. Sonuç olarak Öfke Denetimi Eğitimi Programı'na katılan bireylerin sürekli öfke düzeylerinde anlamlı ve kalıcı düzeyde bir düşüş yaşandığı tespit edilmiştir ve üç ay sonra yapılan izleme ölçümlerinde de değişiminin devam ettiği görülmüştür.

Akdeniz (2007) çalışmasında öfke kontrolü beceri eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrolü becerilerine etkisini incelemiştir. Çalışmaya 29 öğrenci (14'ü deney, 15'i kontrol) katılmıştır. Deney grubuna 10 hafta süren 50-70 dakikalık öfke kontrol beceri eğitimi uygulanmıştır. Kontrol grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Bulgular, programa katılan öğrencilerin programa katılmayan öğrencilere göre daha yüksek öfke kontrol becerisine sahip oldukları ve yapılan izleme testi sonuçlarına göre ise yaşanan değişimin 2,5 ay sonra ve 6 ay sonrasında da sürdüğünü göstermiştir.

Gebeş (2011) akran eğitimi ile desteklenen öfke kontrol beceri eğitim programının lise öğrencilerinin öfke kontrol becerilerine etkisini araştırmıştır. Çalışmada 13'er kişilik 2 deney grubu ve 1 kontrol grubu mevcuttur. Program 90 dakikalık 10 oturum olacak şekilde planlanmıştır. İlk deney grubuna Bilişsel Davranışçı Terapi Temelli öfke kontrol beceri eğitim programı uygulanırken, ikinci deney grubundaki öğrencilerin en yakın arkadaşlarına öfke kontrolüne yönelik sınıf rehberliği çalışması uygulanmıştır. Çalışmada kontrol grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Bulgular deney 1 ve deney 2 gruplarında

uygulanan programların lise öğrencilerinin sürekli öfkelerinin azaltılmasında ve öfke kontrolü sağlamalarında olumlu yönde anlamlı olduğu ancak akran eğitimi ile desteklenen deney 2 grubunda, deney 1 grubuna göre sonuçların daha etkili çıktığını göstermiştir.

Cenkseven (2003) öfke yönetimi becerileri programının ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisini incelemiştir. Çalışmada öfke düzeyi yüksek olan ergenlerden oluşan 13'er kişilik deney ve kontrol grupları yer almıştır. Deney ve kontrol gruplarının sürekli öfke, dışa yönelik öfke, öfke kontrol ve saldırganlık ön test ve son test puanları arasında deney grubunun lehine anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Yılmaz (2004) araştırmasında ergenlerin öfke ile başa çıkma becerileri üzerinde, öfke ile başa çıkma eğitiminin ve grupla psikolojik danışmanın kısa ve uzun süreli etkilerini incelemiştir. Çalışmada 14'er kişilik iki deney ve bir kontrol grubu yer almıştır. İlk deney grubuna, araştırmacı tarafından geliştirilen, 12 oturumluk öfke ile başa çıkma eğitimi verilmiştir. İkinci deney grubu 12 oturum süren grupla psikolojik danışma oturumlarına katılmıştır. Kontrol grubuna ise hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Bulgular deney gruplarında uygulanan her iki müdahalenin de ergenlerin öfke ile başa çıkma becerilerini arttırmada kontrol grubuna göre daha etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca sürekli öfkenin azalması üzerindeki kalıcı etkileri bakımından kıyaslandığında öfke ile başa çıkma eğitiminin grupla psikolojik danışmadan daha kalıcı etki gösterdiği tespit edilmiştir.

Aytek (1999) öfke kontrolü ile ilgili araştırmasında, öfke puanı yüksek olan 34 kız ve erkek ergenin katıldığı deneysel bir çalışma yürütmüştür. Deney grubunda 15, kontrol grubunda ise 19 kişi ile çalışma tamamlanmıştır. Deney grubuna 10 oturumdan oluşan grup rehberliği programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Sonuç olarak deney grubundaki ergenlere uygulanan öfke kontrolü programının öfke kontrolü ve içe yönelik öfke puanları alt ölçeklerinde deney grubu ve kontrol grubu arasında deney grubunun lehine istatistiki olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Uygulanan programın öfke kontrolünü arttırmada ve içe yönelik öfkeyi azaltmada etkili olduğu belirtilmiştir.

Öz (2008) öfke yönetimi eğitiminin ergenlerin öfkeyle başa çıkma ve iletişim becerileri üzerindeki etkililiğini incelemiştir. İlk olarak deney grubuna 12 hafta devam eden ve 90 dakika süren Öfke Yönetimi Eğitimi uygulanmıştır. Plasebo grubu 12 hafta devam eden ve 90 dakika süren etkileşim grubuna katılmıştır. Kontrol grubuna ise hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Deney grubuna verilen eğitim sonrasında sürekli öfke, içe yönelik öfke ve dışa yönelik öfke düzeylerinde diğer gruplara göre anlamlı düzeyde azalma ve öfke kontrol düzeyi ve iletişim becerilerinde de anlamlı düzeyde bir artma tespit edilmiştir.

Sharp (2003) araştırmasında 16–17 yaşlarındaki disiplin cezası almış ortaokul öğrencileriyle 8 oturum süren bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmada Akılcı Duygusal Davranışçı Yaklaşım temelli öfke yönetimi eğitiminin, ortaokul öğrencilerindeki öfke ve davranış bozuklukları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Öfke Yönetimi Eğitim sonrası deney grubunun öfke kontrol düzeyinin kontrol grubuna kıyasla istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğu rapor edilmiştir.

Sağlam (2015) tarafından hazırlanan destek eğitim programı yargılama süreci devam eden suça sürüklenmiş çocukların stres ve kaygı düzeylerini düşürmek amacıyla kullanılmıştır. Çalışma ilk defa suça sürüklenen 13-17 yaş aralığındaki çocuklara uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre deney ve kontrol grubunda yer alan çocukların yargılama sürecindeki duygu ve düşüncelerinin, durumluk kaygı düzeylerinin ve sürekli kaygı ile stres düzeylerinin destek eğitim programı sonrasında değiştiği, anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Destek eğitim programına dâhil olan deney grubunun program süresince kendilerini rahat ifade ettikleri, farkındalıklarının arttıkları, süreç hakkında bilgilendikleri, kendilerini daha rahat hissettikleri, içinde bulundukları durum ile ilgili özeleştiri yaptıkları ve genel olarak çocukların program sonrası görüşlerinin olumlu yönde değiştiği tespit edilmiştir.

Üstündağ (2006) grup yaşantısı yoluyla iletişim becerilerini geliştirme programının üniversite öğrencilerinin kendini açma davranışına etkisini incelemiştir. Araştırma 30 üyeden oluşan deney ve kontrol-plasebo gruplarında yürütülmüştür. Deney grubuna haftada 2 oturum olmak üzere toplam 11 oturum süren iletişim becerilerini geliştirme eğitimi verilmiştir. Araştırma sonucunda iletişim becerileri konusunda eğitim alan deney grubundaki deneklerin kontrol grubundakilere göre kendini açma davranışlarında artış olduğu saptanmıştır.

Deniz (2003) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerine verilen 10 oturumluk iletişim becerileri eğitiminin, öğrencilerin iletişim becerisi düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırmaya 32 öğrenci katılmıştır. Program deney grubuna haftada 2 kez, 90 dakika olarak uygulanmıştır. Bu süreçte kontrol grubuna hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Araştırma bulgularına bakıldığında deney ve kontrol grubunun ön test ve son test fark puanları arasındaki istatistiksel olarak anlamlılık bir farklılık olduğu ve deney grubuna verilen eğitimin öğrencilerin iletişim becerileri üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yüksel-Şahin (1997) çalışmasında iletişim becerileri eğitimi programının üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerine etkisini araştırmıştır. Çalışmaya 32 üniversite öğrencisi katılmıştır. Deney grubuna 12 oturumluk iletişim beceri eğitimi verilmiştir. Kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Sonuç olarak programa katılan

öğrencilerin katılmayanlara göre iletişim becerisi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Bilge, Bilge ve Ertekin (2016) çalışmalarında bilişsel ve bilişsel-davranışçı grupla psikolojik danışma oturumları ile 9. sınıf öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerini azaltmayı amaçlamışlardır. Araştırma grubu yüksek kaygı yaşayan öğrenciler arasından gönüllü olarak seçilmiş olan 10 öğrenciden oluşmaktadır. Uygulamada kontrol grubu oluşturulmamıştır. Deney grubundaki öğrencilere 10 oturumluk bir psikoeğitim programı çalışması yapılmıştır. Uygulanan grup çalışmasının ergenlerin sosyal fobisinin azalması üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Çalışma bulgularından hareketle ergenlerin sosyal fobisinin azaltılmasında iletişim becerileri grup rehberliği programının yararlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Demirci (2002) çalışmasında Mesleki Eğitim Merkezi'nde öğrenim gören genç işçilere uygulanan iletişim becerileri eğitiminin genç işçilerin iletişim becerileri üzerine etkisi araştırmıştır. Araştırma genç işçiler arasından seçilen 46 öğrenciyle yürütülmüştür. Çalışmada deney grubu haftada 1 defa 90 dakika süren toplamda 5 oturumluk iletişim becerileri programına katılmıştır. Kontrol grubuna ise hiç bir müdahalede bulunulmamıştır. Araştırma bulguları, iletişim becerileri eğitim programına katılan genç işçilerin iletişim becerilerinin programına katılmayan genç işçilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Gördeles ve Çam (2009) suça yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bir program hazırlamışlardır. Çalışmaya Ödemiş İlçe Karakolu Çocuk Bürosu'na kayıtlı ve gönüllü olan 60 ergen katılmıştır. Uygulama sonrasında eğitim alan ergenlerin eğitim almayanlara göre olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme konusunda bir gelişme gösterdikleri tespit edilmiştir.

Beliren yetişkinlerin saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik yürütülen deneysel çalışmalar genel olarak incelendiğinde; beliren yetişkinlere yönelik saldırganlığı azaltıcı, öfke yönetimini sağlayıcı ve iletişim becerilerini arttırıcı birçok önleyici çalışmanın bulunduğu ve bu çalışmaların saldırganlığı azaltma (Cumming, Hoffman ve Leschied, 2004; Ando, Asakura, Ando ve Simons-Morton, 2007; Karataş, 2009; Yavuzer, 2009 vb.); öfke yönetimini sağlama (Avcıoğlu, 2019; Uzunoğlu ve arabacı, 2017; Tuna, 2012; Bulut-Serin ve Genç, 2011 vb.) ve iletişim becerilerini arttırma (Üstündağ, 2006; Deniz, 2003; Yüksel-Şahin, 1997; Demirci, 2002 vb.) gibi konularda etkili oldukları tespit edilmiştir.

2.5.2. Mahkûmlara Yönelik Saldırganlığı Azaltma, Öfke Yönetimi Geliştirme ve İletişim Becerileri Geliştirme Programları

Akan ve Kıran (2019) çalışmalarında Şiddeti Azaltma Psikoeğitim Programını (ŞAPP) geliştirmişler ve bu programın eşine şiddet uygulayan erkeklerin saldırganlık, duygu yönetimi ve ilişki özyeterlik düzeylerine etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın örneklemini şiddet suçu işlemiş ve eşine şiddeti uyguladığı belirlenmiş olan Mersin Denetimli Serbestlik Merkezine bağlı 52 hükümlü erkek oluşturmaktadır. Deney gruplarına 12 oturumluk ŞAPP programı haftada 1 oturum (90-110 dakika) olacak şekilde uygulanmıştır. Kontrol gruplarına ise herhangi bir işlem yapılmamıştır. Sonuç olarak ŞAPP programının, eşine şiddet uygulayan erkeklerin saldırganlık düzeylerini azalttığı, duyguları yönetme becerilerini geliştirdiği ve ilişki özyeterliklerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Özbay (2008) suça yönelmiş ergenlere yönelik Öfke Kontrol Eğitiminin öfke kontrolünü sağlamada etkililiğini incelemiştir. Çalışmaya Çorum L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda kalan 16-21 yaş aralığında bulunan 140 kişi katılmıştır. Araştırma sonucunda suça yönelmiş ergenlerin öfke kontrolünü sağlamasında ve öfke düzeylerinin azalmasında uygulanan programın kısa süreli olarak etki gösterdiği görülmüştür. Ayrıca programa katılan bireylerin saldırgan ve kaygılı davranışlarında azalma olduğu tespit edilmiştir. Ancak araştırma kapsamında izleme ölçümleri yapılamadığından etkinin devam edip etmediği tespit edilememiştir.

Chapman (1994) tarafından en az iki hafta cezaevinde kalmış 123 hükümlüye stres yönetimi, öfke yönetimi, problem çözme becerileri, özsaygı geliştirme eğitimleri ve gevşeme egzersizleri içeren bir program uygulanmıştır. Programa katılan kadın hükümlülerin nörotizm belirtileri, uyumsuzluk ve depresyon puanlarında anlamlı düzeyde azalma olduğu belirlenmiştir. Ayrıca istatistiksel olarak anlamlı olmasada kaygı, kızgınlık, stres boyutlarında azalma, özsaygı seviyesinde ise artma olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara ek olarak programa katılım sağlayan kadın hükümlülerin öfke kontrol düzeylerinde de belirgin bir artış olduğu görülmüştür.

Nickel, Mitterlehner, Muehlbacher, Forthuber, Krawczyk, Tritt, Kettler, Rother, Rother, Loew ve Nickel (2006) suçlu erkek katılımcılardan oluşan bir gruba 12 haftalık Kısa Süreli Stratejik Aile Terapisi (BSFT) uygulamış ve terapinin etkililiği test etmişlerdir. Sonuç olarak, BSFT grubunda suçlu davranışlarda önemli oranda azalmaların olduğu, sürekli öfke, öfke ifade tarzı, öfke dışı ve öfke kontrol ölçeklerinde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır.

Ireland'ın (2004) 18-20 yaş aralığındaki erkek mahkûmlar (50 deney, 37 kontrol grubu) üzerinde yürüttüğü deneysel çalışmasında deney grubundaki katılımcılara öfke kontrol

terapisi uygulamıştır. Müdahaleden iki hafta önce ön test ve müdahaleden 8 hafta sonra ise son test yapılarak öfke kontrol terapisinin etkililiği kontrol edilmiştir. Sonuçlar deney grubundaki katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara göre daha düşük öfke düzeyine sahip olduklarını göstermiştir.

Lochman ve ark. (1993) saldırgan davranışlar sergileyen suç davranışları açısından riskli kabul edilen 52 kişi üzerinde Sosyal İlişki Programı'nın etkililiğini incelemişlerdir. Aynı zamanda saldırgan davranışları bulunmayan kontrol grubu da mevcuttur. Kontrol grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Uygulama sonrası deney grubunda yer alan saldırgan davranışlar sergileyen ve akranları tarafından reddedilen kişilerin kontrol grubunda yer alan kişilere göre saldırganlıklarında ve akranları tarafından reddedilme oranlarında anlamlı bir düşüş olduğu tespit edilmiştir.

Yatkın (2012) tarafından Ankara Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı Cezaevi'nde kalmakta olan 18-20 yaş aralığındaki tutuklu ve hükümlü gençlere uygulanan psikolojik danışmanın sosyal becerileri ve özsaygı düzeylerini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Bulgular uygulanan grupla psikolojik danışma oturumlarının, tutuklu gençlerin sosyal becerilerinde, özsaygı düzeylerinde ve suçluluk duygularında bir artış meydana getirdiğini göstermiştir. Mahkûmların saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik uygulanan deneysel çalışmalar incelendiğinde; saldırganlığı azaltma (Akan ve Kıran, 2019 vb.); öfke yönetimini sağlama (Özbay, 2008; Chapman, 1994; Nickel ve ark., 2006; Ireland, 2004 vb.) ve iletişim becerilerini artırma (Lochman ve ark., 1993; Yatkın, 2012 vb.) konusunda müdahale programların etkili olduğu görülmüştür.

Alanyazında mahkûmlara yönelik olan hazırlanan saldırganlığı azaltma ve öfke yönetimi sağlama amaçlı programlar incelendiğinde bilişsel davranışçı yaklaşım temel alınarak hazırlanan programların etkili olduğu görülmüştür. Lee ve DiGiuseppe (2018) saldırganlık ve öfke ile ilgili metaanaliz çalışmalarını inceledikleri çalışmalarında bilişsel davranışçı tedavilerin hem öfke hem de saldırganlık için en yaygın kullanılan müdahale olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan başka bir metaanaliz çalışmasında Avrupa ülkelerinde 10 yıl boyunca uygulanan ıslah programlarının etkililiğini test etmek amacıyla 32 çalışma incelenmiştir. Bulgular ıslah programından geçen grupların kontrol gruplarına göre daha düşük oranda yeniden suç işleme oranlarının olduğunu ve ıslah konusunda en etkili yöntemlerin davranışçı ve bilişsel davranışçı teknikler olduğunu göstermiştir (Redondo, Sanchez-meca ve Garrido, 1999). Benzer şekilde, Suzanne, Gatcheland ve Cahill (2006) Bilişsel Davranışçı Terapi temelli bir program olan “Bir Değişim için Düşünme” programını tamamlayan mahkûmların yeniden suç işleme eğilimlerinin %33 oranında azaldığını ve

problem çözme becerilerinin önemli ölçüde geliştiğini tespit etmişlerdir. Kanıta dayalı yetişkin ıslah programları incelendiğinde, ABD ve diğer İngilizce konuşulan ülkelerde daha önce yetişkin suçlular için yapılan 291 programın sonuçları incelendiğinde bu programlara katılan suçluların katılmayanlara oranla yeniden suç işleme eğilimlerinin %8.2 oranında azaldığı belirtilmiştir (Miller ve Drake, 2006). Son olarak, Lipsey, Chapman ve Landenberger (2001) suçluların yeniden suç işleme oranlarının azaltılması amacıyla uygulanan Bilişsel Davranışçı yaklaşıma dayanan 14 araştırmanın dâhil edildiği bir meta-analiz çalışması yapmışlardır. Sonuçlar, genel olarak bilişsel-davranışçı programların etkili olduğunu ve yapılan bu çalışmalarda yeniden suç işleme oranlarının oldukça düştüğünü göstermiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, yapıldığı yer ve özellikleri, araştırmanın çalışma grubu, kullanılan ölçme araçları, verilerin analizinde kullanılan istatistiksel teknikler, verilerin toplanması, uygulanan programın içeriği ve verilerin analizine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma iki aşamadan oluşan betimsel ve deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın betimsel olan ilk kısmında şiddet suçundan mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin profillerinin ortaya çıkarmak ve sosyal beceriler açısından ihtiyaçlarının belirlemek amacıyla katılımcılarla bireysel görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın ikinci kısmında ise hazırlanan BDT temelli sosyal beceri eğitimi programının etkililiğini test etmek amacıyla ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır.

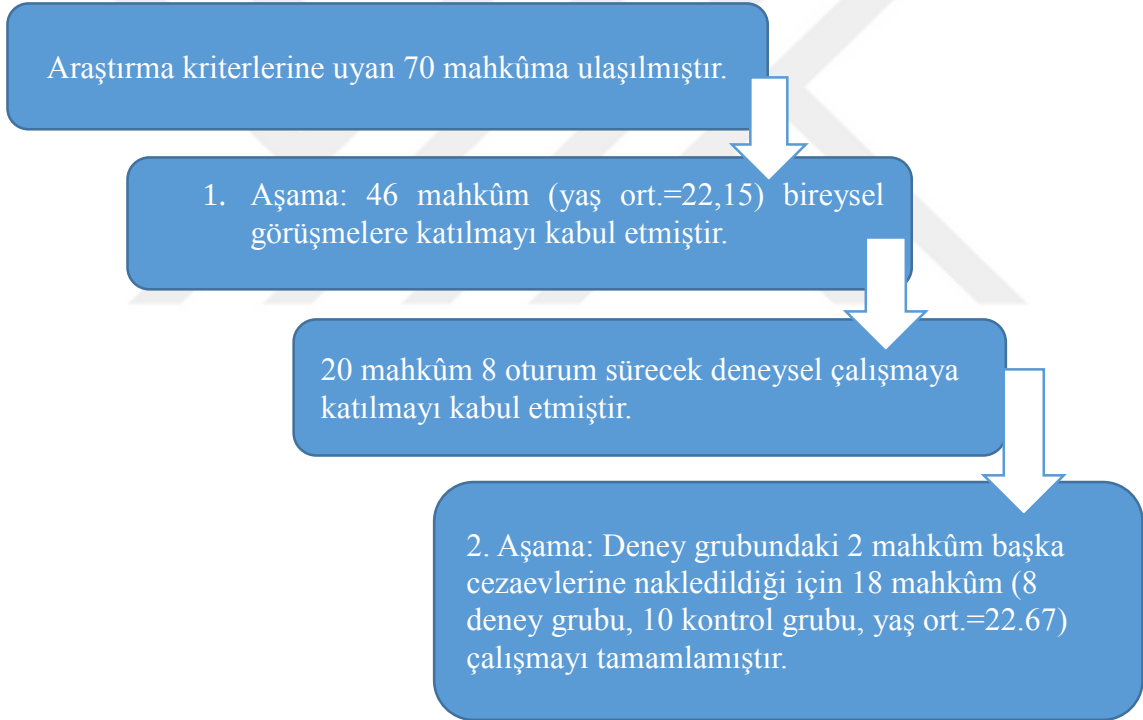
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Araştırma Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda yürütülmüştür. Cezaevi Antalya'nın merkez ilçelerinden biri olan Kepez ilçesinde yer almaktadır. Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda araştırmanın yürütüldüğü tarihlerde 1857 erkek mahkûm bulunmaktadır. Cezaevinde 416 personel görev almaktadır. Cezaevinde 40 koğuş, konferans odası, revir, psikolog odası, grup çalışma odası, berber, kantin ve çay ocağı mevcuttur.

3.3. Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışmanın ilk kısmında yapılacak olan bireysel görüşmelerin katılımcılarını belirlemek amacıyla bazı kriterler belirlenmiştir. Okuma yazma biliyor olmak, şiddet suçundan dolayı cezaevinde bulunmak ve 18-25 yaş aralığında olmak araştırmanın kriterleridir. Bu kriterleri karşılayan ve 2019 yılı Nisan-Ağustos ayları arasında şiddet suçları sebebiyle Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan mahkûmların tamamı olan 70 erkek mahkûma ulaşılmıştır. Ulaşılan mahkûmlara çalışma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü olup olmadıkları sorulmuştur. Bu mahkûmlardan 46'sı (yaş ort.= 22.15) yapılacak olan bireysel görüşmelere katılmayı kabul etmiştir. Sonuç olarak, araştırmanın birinci kısmında 46 mahkûm ile bireysel görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin sonunda

Araştırmanın ikinci aşamasında yürütülecek olan deneysel çalışma için gönüllü olan mahkûmları belirlemek için araştırmanın birinci aşamasının sonunda katılımcılara daha sonra düzenlenecek olan Sosyal Beceri Eğitimi programı hakkında bilgi verilmiş ve böyle bir çalışma yapılırsa katılmak isteyip istemeyecekleri sorulmuştur. Yirmi mahkûm gönüllü olduklarını belirtmiştir. Sosyal Beceri Eğitimi programı başlamadan önce gönüllü olan bu 20 kişiye ön test ölçekleri uygulanmış ve elde edilen ön test puanlarına göre iki denk grup oluşturulmuş ve katılımcıların 10'u deney, 10'u kontrol grubuna atanmıştır. Deney grubundaki 2 mahkûm programın 2. oturumdan sonra başka bir cezaevine nakil oldukları için çalışmaya katılamamıştır. Bu nedenle deney grubu araştırmayı 8 kişi (yaş ort.= 22.75) olarak tamamlamıştır. Kontrol grubunda ise oturumlar 10 kişi (yaş ort.= 22.60) ile tamamlanmıştır. Sonuç olarak araştırmanın deneysel kısmına 18 mahkûm (8 deney grubu, 10 kontrol grubu) katılmıştır.

Şekil 3.1 Örneklem Diyagramı

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırma için gerekli olan veriler mahkûmların demografik ve kişisel özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu (Ek 2), İletişim Becerileri Ölçeği (Ek 3), Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği (Ek 4) ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (Ek 5) kullanılarak toplanmıştır.

3.4.1. Görüşme Formu

Bu formda (Ek 2) mahkûmun yaşı, eğitim durumu, en son ne iş yaptığı, sağlık durumu, madde kullanım öyküsü bulunup bulunmadığı, ailesinin özellikleri, cezaevinde bulunma sebebi ve öfke yönetimi konusunda kendisini ne derece yeterli gördüğü, kendisinde hangi davranışları değiştirmek veya geliştirmek istediği, sosyal ilişkilerini geliştirmek için ne tür eğitimleri almak istediği ve hangi konularda bilgiye ihtiyaç duyduğu gibi sorular yer almıştır.

3.4.2. İletişim Becerileri Ölçeği

İletişim Becerileri Ölçeği, yetişkinlerin kişiler arası iletişim beceri düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Buluş, Atan ve Sarıkaya, 2015). Ölçek beşli Likert tipi bir ölçektir ve 34 maddeden oluşmaktadır. Maddeler “hiç uygun değil”, “çok az uygun”, “kısmen uygun”, “çoğunlukla uygun” ve “tamamen uygun” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin puanlaması toplam üzerinden olmamakla birlikte her bir alt boyut kendi içerisinde puanlanmaktadır. Ölçeğin 34 maddesinden 15, 16, 28, 32 ve 33 numaralı maddeler tersten puanlanması gerekmektedir. Alt boyutlardan alınan puanlar arttıkça iletişim beceri düzeyleride artmaktadır. Ölçeğin 5 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar ; Egoyu Geliştirici Dil, Etkin Dinleme, Kendini Tanıma-Kendini Açma, Empati ve Ben Dili’dir. İletişim Becerileri Ölçeğinin madde toplam korelasyonlarının .32 ile .60 arasında olduğu tespit edilmiştir. Alt boyutlarının Cronbach’s alpha katsayılarına bakıldığında en düşük katsayıya .73 değer ile egoyu geliştirici dil ve en yüksek katsayıya ise .85 ile empati alt boyutu olduğu saptanmıştır. Geriye kalan alt boyutlarında bu değerler arasında katsayıya sahip oldukları bununda ölçeğin tamamında güvenilir ve geçerli bir yapıda olduğu saptanmıştır.

3.4.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği yetişkinlerin saldırganlık davranışlarını değerlendirmek için en çok kullanılan ölçeklerden biridir. Ölçek Buss-Durkee Düşmanlık Envanteri’nden (BDDE) (Buss ve Durkee, 1957) uyarlanan, 29 madde ve beşli Likert tipindedir. Maddeler “karakterime tamamen uygun”, “karakterime çok uygun”, “karakterime biraz uygun”, “karakterime çok az uygun” ve “karakterime hiç uygun değil” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin 4 farklı boyutu vardır. Bunlar; fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlıktır. Ölçeğin özgün formunda fiziksel saldırganlık alt boyutunun (13.,8.,2.,11.,25.,16.,29.,22. ve 5. maddeler) iç tutarlılık katsayısının .85 olduğu belirtilmiştir. Düşmanlık alt boyutunun (20., 24., 3., 26., 10., 15., 7. ve 17. maddeler) iç tutarlılık

katsayısı .77'dir. Öfke alt boyutunun (19., 28., 1., 18., 9., 23. ve 12. maddeler) iç tutarlılık katsayısı .83'tür. Son olarak sözel saldırganlık alt boyutunun (27., 6., 21., 14. ve 4. maddeler) iç tutarlılığı ise .72 olarak rapor edilmiştir (Buss ve Perry, 1992).

Demirtaş Madran (2011) ölçeğin Türkçe formunu ve geçerlik-güvenilirlik çalışmasını yürütmüştür. Uyarlama çalışmalarında ölçeğin iç tutarlılığı hesaplanmış ve test-tekrar test ve test yarılama teknikleri kullanılmıştır. Ölçeğin toplam puanı için elde edilen iç tutarlılık katsayısının .85 olduğu, fiziksel saldırganlık alt boyutu için .78, düşmanlık alt boyutu için .71, öfke alt boyutu için .71 ve sözel saldırganlık alt boyutu için .48 olarak hesaplanmıştır.

3.4.4. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği

Spielberger ve ark. (1983) tarafından ergenlerin ve yetişkin bireylerin sürekli öfke durumlarını ve öfke ifade tarzlarının belirlenmesi için geliştirilmiştir. 34 maddeden oluşan ölçek dördümlü Likert tipindedir. Maddeler “Hiç, Biraz, Oldukça ve Tümüyle” şeklinde derecelendirilmiştir. İlk 10 madde bireyin sürekli öfke durumunu, sonraki 24 madde ise öfke ifade tarzlarını belirlemektedir. Sürekli öfke durumu, bireyin genellikle nasıl bir ruh hali içerisinde olduğunu ve ne sıklıkla öfkelenildiğini ölçmektedir. Alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 40'tır. Öfke İfade Tarzı Ölçeğinden ise alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan ise 32'dir. Ölçeğin alt boyutları bulunmaktadır. Bunlar incelendiğinde; öfke içe vurumunun 13, 15, 16, 20, 23, 26, 27, 31. maddelerini kapsamaktadır. Öfke dışı vurumu alt boyutu 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32, 33. maddelerinden oluşmaktadır. Diğer alt boyutu olan öfke kontrolü ise 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30, 34. maddelerini kapsamaktadır. Ölçeğin tamamından alınan iç tutarlılık katsayısı .77 ile .88 arasında olduğu tespit edilmiştir.

Özer (1994) ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması konusunda çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Sürekli öfke ölçeğinin .67 ve .92 arasında iç tutarlılık katsayısı olduğu ve öfke ifade tarzı ölçeğinin öfke kontrol alt boyutunun .80 ile .90 arasında iç tutarlılık katsayısının, öfke içe vurumu alt boyutunun .58 ile .76 arasında iç tutarlılık katsayısının ve öfke dışı vurumu alt boyutunun ise .69 ile .91 arasında iç tutarlılık katsayısının olduğu tespit edilmiştir.

3.5. Verilerin Toplanması

Çalışma verilerinin toplanabilmesi için ilk olarak araştırmada kullanılacak veri toplama araçlarının kullanımına dair izinler (Ek 9, 10 ve 11) ölçeklerin geliştirme veya uyarlama çalışmalarını yapan araştırmacılardan temin edilmiştir. Daha sonra Akdeniz Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli etik kurul izni (Ek 6) alınmıştır. Son olarak etik

kuruldan alınan izinle Antalya Cumhuriyet Başsavcılığı vasıtasıyla Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne araştırma izni için gerekli olan başvuru yapılmış ve çalışmanın Nisan-Ağustos 2019 tarihleri arasında tamamlanması şartıyla Adalet Bakanlığından gerekli izin (Ek 7 ve 8) alınmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasına katılmaya gönüllü olan 46 mahkûmlarla ilk olarak bireysel görüşmeler planlanmış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme yaklaşık olarak 45 dakika sürmüştür. Adalet Bakanlığı tarafından verilen çalışma izni gereği görüşmelerde ses kaydı yapılmamış sadece not tutulmuştur. Elde edilen veriler excel programına aktarılmış ve mahkûmların profilleri çıkarılmıştır. Ayrıca sosyal beceriler açısından eğitim ihtiyaçları belirlenmiştir.

Görüşmelere katılan mahkûmlardan 8 oturumluk Sosyal Beceri Eğitimi programına katılmaya gönüllü olan 20 mahkûma program başlamadan önce İletişim Becerileri Ölçeği, Saldırganlık Ölçeği ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinden oluşan ölçek bataryası ön test olarak, program tamamlandıktan sonra ise son test olarak uygulanarak veriler toplanmıştır. Deney ve kontrol grubunun verileri eş zamanlı olarak toplanmıştır. Kontrol grubuna herhangi bir uygulama yapılmamıştır.

3.6. Sosyal Beceri Eğitimi Programının Uygulama Süreci

Sosyal Beceri Eğitimi programı Antalya E Tipi Kapalı Cezaevi'nde bulunan grup çalışma odasında gerçekleştirilmiştir. Odanın seçimini sırasında odanın büyüklüğüne, hareketli sandalyelerin bulunup bulunmamasına ve odadaki teknik imkânlarla dikkat edilmiştir. Seçilen odada panolar, yazı tahtası ve projeksiyon bulunmaktadır. Sandalyeler odanın ortasına daire şeklinde yerleştirilmiştir. Odanın serinletilmesi için vantilatör temin edilmiştir.

Geliştirilen sosyal beceri eğitimi programı haftada 1 gün ve ortalama 70-90 dakika sürmüştür. Her oturum belirlenen hedefler doğrultusunda yapılandırılmıştır. Oturumlar, katılımcıların grup etkinliklerini gözden geçirmeleri, oturumlar arasında ilişkiyi kurabilmeleri ve kendilerinde oluşabilecek değişiklikleri fark etmelerini sağlayacak biçimde düzenlenmiştir. Tüm oturumların sonunda katılımcılardan o oturuma ilişkin geri bildirimler alınmıştır. Ayrıca ikinci oturumdan itibaren her oturuma bir önceki oturumun özeti yapılarak başlanmıştır. Böylelikle katılımcıların oturumlar arası bağlantı kurması kolaylaştırılmıştır. Cezaevinin kuralları ve alınan izin gereğince sosyal beceri eğitimi sırasında herhangi bir ses kaydı veya video görüntüsü alınamamıştır.

3.7. BDT Temelli Sosyal Beceri Eğitimi Programı

Alanyazında özellikle batı kültürlerinde, mahkûmlarda öfke ve saldırganlık konularını ele alan çalışmalar incelenmiş ve BDT temel alınarak hazırlanan ve uygulanan programların saldırganlığı azaltma ve öfke kontrolünü sağlama konusunda etkili olduğu belirlenmiştir (Heseltine, Day ve Sare, 2011). BDT temelli bu programların yaş, cinsiyet, suç türü ve etnik köken gibi değişkenler kontrol edildiğinde de etkili oldukları görülmüştür (Buttell ve Carney, 2005; Goldstein ve ark., 2013). Tüm bu çalışmalar göz önüne alınarak şiddet suçundan mahkûm olmuş beliren yetişkinlere yönelik Bilişsel Davranışçı Terapi temelli Sosyal Beceri Eğitimi programı hazırlanmasına karar verilmiştir.

BDT temelli bu programlar genellikle kısa ve öz olacak şekilde planlanır ve katılımcıların öfke yönetimi becerilerini kazanmasını ve öfke krizlerinin azalmasını hedefler (Gilbert ve Daffern, 2010). Bu programlarda, işlevsiz bilişlerin, çıkarımların ve değerlendirmelerin, öncül olaylar için alternatif gerçeklik tabanlı açıklamalar aramak gibi öfke önleyici olanlarla değiştirilmesi (Trower ve ark., 2008), şemalar ve davranışsal senaryolar gibi saldırganlıkla ilgili bilgi yapılarının ele alınması (Gilbert ve Daffern, 2010); nefes alma ve canlandırma gibi fizyolojik olarak saldırganlığa hazır olma durumunu azaltmayı amaçlayan teknikler (Novaco, 2011) ve işlevsel olmayan davranışın yerini alacak işlevsel davranışın öğretilmesi (Deffenbacher, 2011) yer alır.

Bu çalışma için hazırlanan BDT temelli sosyal beceri eğitimi programının genel içeriği şu şekildedir; ilk oturumunda yapılandırma yapılmış, tanışma sağlanmış ve grup kuralları belirlenmiştir. İkinci oturumda iletişim kavramını öğrenme, ben dilini kullanarak duygularını ifade etme ve etkin dinleme becerisi kazanmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Üçüncü oturumda ABCD modeli tanıtılmış ve duyguları fark etme, tanıma ve ifade etme konusu ele alınmıştır. Dördüncü oturumda öfkenin ne olduğunu bilme, öfke yaratan durumları ve tepkileri anlama ve yine ABCD modeli üzerinden herkesin öfke karşısında farklı davranacağını kavrama ve öfkenin neden olduğu sonuçlar üzerinde durulmuştur. Beşinci oturumda ABCD modeli hatırlatılarak öfkeyle başa çıkma, kendisi için uygun öfke ile başa çıkma stratejilerini belirleme, nefes ve gevşeme alıştırmaları yapılmıştır. Altıncı oturumda ABCD model tekrar hatırlatılarak tanıma, otomatik düşüncenin bireyi nasıl yönlendirdiğini fark etme, düşünce, duygu ve davranış arasındaki ilişki hakkında bilgi sahibi olma, düşünceleri değiştirmenin duyguları nasıl değiştirdiğini fark etme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yedinci oturumda çatışmanın ne olduğunu bilme, tepkileri anlama ve çatışma çözme taktiklerini tanıma ve kullanma hedefleri üzerinde durulmuştur. Son oturum olan sekizinci oturumda ise öğrenmeler arasında bağlantı kurma, kazanımlarını fark etme,

gruptan olumlu duygularla ayrılma gibi sonlandırma çalışmalarına yapılmıştır. Grup oturum planları Ek 12’de yer almaktadır. Deney grubuna BDT temelli Sosyal Beceri Eğitimi programı uygulanırken kontrol grubundaki katılımcılara herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Sosyal Beceri Eğitimi programı kapsamında hazırlanan 8 oturumun amaçları, yapılan etkinlikler ve kullanılan yöntemler detaylı bir şekilde Tablo 3.1’de yer almaktadır.

Tablo 3.1

Sosyal Beceri Eğitimi programında oturumların amaçları, yapılan etkinlikler ve kullanılan yöntemler

Oturumlar	Amaçlar	Etkinlikler	Yöntemler
1. Oturum	Tanışma, Amaçları ve grup kurallarını belirleme	Tanışma, İsim öğrenme	Grup oyunu, Anlatım, Sözleşme imzalama
2. Oturum	İletişim kavramını öğrenme, Etkin dinleme becerisi kazanma	Güven yürüyüşü, Kulaktan kulağa	Anlatım, Soru-cevap, Grup çalışması
3. Oturum	ABCD modeli ile duygularını fark edebilme, tanıma ve ifade edebilme	Isınma, Balon patlatma, Duygu tombalası	Anlatım, Soru-cevap, Düşünce ve duyguların paylaşımı
4. Oturum	ABCD modeli ile öfkeyi tanıma ve ne olduğunu bilme, Öfke yaratan durumları anlama, Öfkenin neden olduğu sonuçlar hakkında bilgilendirme	Isınma, Öfkemi tanıyorum, Öfkemin sonuçlarının farkındayım	Anlatım, Bir öfkenin incelenmesi Çalışma kâğıdı, Beyin fırtınası
5. Oturum	ABCD modeli le öfkeyle başa çıkabilme, Öfke ile başa çıkma stratejileri, Nefes ve gevşeme egzersizi kullanma	Isınma, Nefes ve gevşeme alıştırmaları, Başa çıkma stratejileri (Liste)	Anlatım, Gösterip-yaptırma, Tartışma
6. Oturum	ABCD modeli ile otomatik düşüncenin kendisini nasıl yönlendirdiğini fark etme	Kravat bağlama (Isınma), Mantıksız inançlar ve düşünce çalışma formu	Rol oynama, Düşünce ve duyguların paylaşımı, Tartışma
7. Oturum	Çatışmanın ne olduğunu bilme, Tepkileri anlama ve çatışma çözme taktiklerini tanıma	Ruh halim (Isınma), Çatışma durumları formu	Anlatım, Soru-cevap, Tartışma, Beyin fırtınası
8. Oturum	Öğrenmeler arasında bağlantılar kurma, Kazanımları fark etme, Gruptan olumlu duygularla ayrılma	Sonlandırma, Sevgi bombardımanı	Duygu ve düşüncelerin paylaşılması, Değerlendirme

3.8. Verilerin Analizi

İlk olarak araştırmanın birinci aşamasında 46 mahkûmla yapılan bireysel görüşmelerden elde edilen veriler excel programına aktarılmış ve katılımcıların demografik sorulara verdikleri cevapların frekansları hesaplanmış, açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlara ise içerik analizi yapılmış ve ortak temalar belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların görüşme

sorularına verdikleri bazı cevaplar anlatımı güçlendirmek için alıntı yapılarak aynen kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında uygulanan Bilişsel Davranışçı Terapi Temelli Sosyal Beceri Eğitimi programının etkililiğini test etmek için toplanan ön test ve son test verileri SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma grubunun normal dağılımı sağlayamayacak ölçüde küçük olması nedeniyle analizlerde parametrik olmayan testlerden yararlanılmıştır. Öncelikle Sosyal Beceri Eğitimi programına katılmaya gönüllü olan 20 katılımcının verileri analiz edilmiş ve İletişim Becerileri, Saldırganlık, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeklerinden aldıkları puanlara göre denk iki grup oluşturulmuştur. Deney grubundaki ve kontrol grubundaki katılımcıların İletişim Becerileri, Saldırganlık, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeklerinden alınan ön test puanları anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Deney grubundaki ve kontrol grubundaki katılımcıların İletişim Becerileri, Saldırganlık Düzeyleri, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeklerinin alt ölçeklerinden aldıkları ön test puanları ile son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Deney grubundaki ve kontrol grubundaki katılımcıların İletişim Becerileri, Saldırganlık Düzeyleri, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeklerinden aldıkları son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ölçmek için Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Deney grubundaki ve kontrol grubundaki katılımcıların İletişim Becerileri, Saldırganlık Düzeyleri, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeklerinden aldıkları son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ölçmek için Mann Whitney U Testi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın birinci aşamasında yapılan bireysel görüşmelerden elde edilen bulgulara, katılımcılara ailt demografik bulgulara, deney ve kontrol gruplarının ön test puanlarına ilişkin bulgulara, deney grubundaki katılımcıların ön test ve son test puanlarına ilişkin bulgulara, kontrol grubundaki katılımcıların ön test ve son test puanlarına ilişkin bulgulara, deney ve kontrol gruplarının son test puanlarına ilişkin bulgulara ve deney ve kontrol grubundaki katılımcıların son test-ön test fark puanlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1. İhtiyaç Analizi İçin Yapılan Bireysel Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde şiddet suçları sebebi ile mahkûm olan ve araştırmanın birinci aşaması olarak planlanan ihtiyaç analizi için yapılan bireysel görüşmelere katılmayı kabul eden 46 mahkûmla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular sunulmuştur. Görüşme formunda (Ek 1) mahkûmlara ait sosyo-demografik bilgilere ek olarak, evden kaçma, kendine zarar verme, madde kullanımı, şiddete maruz kalma ile ilgili sorular yer almıştır. Ayrıca katılımcılara öfke yönetimi konusunda kendilerini ne derece yeterli gördükleri, hangi konularda eğitime ihtiyaç duydukları, kendilerinde değiştirmek veya geliştirmek istedikleri yönlerinin neler olduğuna ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırmanın ilk aşamasında yapılan bireysel görüşmelere katılan mahkûmlara ait demografik bilgiler Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1

Görüşme Yapılan Mahkûmların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişkenler	N	%
Yaş		
18-21	13	28.3
22-25	33	71.7
Toplam	46	100.0
Medeni durum		
Bekâr	43	93.5
Evli	3	6.5
Toplam	46	100.0
Eğitim Durumu		
İlkokul Mezunu	11	23.9
Ortaokul Mezunu	23	50.0
Lise Mezunu	3	6.5
Lise Öğrencisi	7	15.2
Üniversite Öğrencisi	2	4.3
Toplam	46	100.0
Kaç Farklı İşte Çalıştı?		
1-3 tane	26	56.5
4-6 tane	11	23.9

7-10 tane	6	13.0
Hiç Çalışmayan	9	6.5
Toplam	46	100.0
Aylık Ortalama Geliri		
0-1000 TL	6	13.0
1000-2000 TL	25	54.3
2000-5000 TL	15	32.6
Toplam	46	100.0
İlaç Kullanımı		
Evet	0	0
Hayır	46	100.0
Toplam	46	100.0
Alkol Kullanım Sıklığı		
Kullanmıyor	15	32.6
Her gün kullanıyor	6	13.0
Nadiren kullanıyor	25	54.3
Toplam	46	100.0
Madde Kullanım Öyküsü		
Var	32	69.6
Yok	14	30.4
Toplam	46	100.0
Madde Kullanım Süresi		
Kullanmayan	14	30.4
1-5 yıl	16	34.8
6-12 yıl	16	34.8
Toplam	46	100.0
Ebeveyn Sağ ya da Vefat Durumu		
Her ikisi de sağ	36	78.3
Her ikisi de vefat	0	0
Anne sağ, baba vefat	6	13.0
Anne vefat, baba sağ	4	8.7
Toplam	46	100.0
Ebeveyn Medeni Durum		
Evli	41	89.1
Boşanmış	5	10.9
Toplam	46	100.0
Anne Eğitim Durumu		
Okuryazar	32	69.6
Okuryazar değil	14	30.4
Toplam	46	100.0
Baba Eğitim Durumu		
Okuryazar	34	73.9
Okuryazar değil	12	26.1
Toplam	46	100.0
Ailesini En Son Gördüğü Zaman		
Hatırlamayanlar	8	17.4
1-2 hafta önce görenler	21	45.7
1-2 ay önce görenler	9	19.6
1 ve daha fazla yıl önce görenler	8	17.4
Toplam	46	100.0
Kardeş Sayısı		
0-3 tane	25	54.3
4-7 tane	13	28.3
8 ve fazlası	8	17.4
Toplam	46	100.0

Sağlık Problemi Olan/Olmayan		
Var	16	34.8
Yok	30	65.2
Toplam	46	100.0
Cezaevinden Sonra Nereye Gideceği		
Ailesinin yanına	39	84.8
Tek başına	7	15.2
Toplam	46	100.0
Evden Kaçma Durumu		
Var	31	67.4
Yok	15	32.6
Toplam	46	100.0
Kendine Zarar Verme Durumu		
Var	30	65.2
Yok	16	34.8
Toplam	46	100.0
Şiddete Maruz Kalma Durumu		
Var	15	32.6
Yok	31	67.4
Toplam	46	100.0
Ailesinin Sabıka Durumu		
Var	27	58.7
Yok	19	41.3
Toplam	46	100.0
Öfke Yönetimini Sağlama Yeteneğini Öz Değerlendirme		
0-3 puan	11	23.9
4-7 puan	22	47.8
8-10 puan	13	28.3
Toplam	46	100.0

Tablo 4.1 incelendiğinde araştırmanın ilk basamağı olan bireysel görüşmelere katılan 18-25 yaş aralığındaki 46 erkek mahkûmun %71.7'sinin 22-25 yaş aralığında bulunduğu, 18-21 yaş aralığında bulunan mahkûmların ise örneklemin %28.3'ünü oluşturduğu görülmektedir. Bireysel görüşmelere katılanların %93.5'inin medeni durumunun bekâr olduğu, evli olan 3 kişiden 1 kişinin imam nikahlı bir birliktelik yaşadığı, evli olan diğer 2 kişinin de resmi nikahlı ve birer tane çocuklarının olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %50'sinin ortaokul mezunu ve %23.9'unun ise ilkokul mezunu olarak çoğunluğu oluşturdukları, üniversite öğrencisi olanların ise %4.3 oranında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %56.5'inin cezaevine girmeden önce 1 ila 3 farklı iş alanlarında çalıştığı ortaya çıkmıştır. Mahkûmların %54.3'ünün aylık ortalama gelirinin 1000-2000 TL arasında değiştiği dolayısıyla günümüz asgari ücretin altında bir gelire sahip oldukları belirlenmiştir.

Mahkûmlara en son ne iş yaptıkları sorulduğunda barmen, kuaför, muavin, elektrik tesisatçısı, demir doğramacısı, satış elemanı, işçi, çiçek satıcısı ve hamal cevapları alınmıştır.

Mahkûmların %34.8'inin sağlık sorunu olduğu ancak düzenli olarak ilaç kullanımını gerektirecek bir sağlık sorunlarının bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların alkol kullanım durumuna ilişkin soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde 6 mahkûm cezaevine girmeden önce her gün alkol kullandıklarını söylemiş ve bağımlı olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %54.3'ü ise özel günlerde nadiren alkol kullandıklarını söylemiştir. Mahkûmların %69.6'sı madde kullanım öykülerinin bulunduğunu ve madde kullanım sürelerinin 1 ile 12 yıl arasında değiştiğini belirtmişlerdir. Madde kullanan katılımcılara kullandıkları maddelerin neler olduğu sorulduğunda mahkûmlar esrar, eroin, bali, tiner, bonzai, kristal, kokain ve extazi gibi uyuşturucu maddeleri en az bir defa denediklerini dile getirmişlerdir. O.Ç, B.G, U.G, M.A, M.Ç, İ.Y, R.B, T.U, U.Ö, K.Ö, R.K ve E.K ise uyuşturucu madde kullanmaya arkadaş ortamında başladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan E.K. uyuşturucu maddeye nasıl başladığını şöyle açıklamıştır; *"12 yaşındayken babamı evde sararken gördüm, merak ettim, babam evde yokken deneyerek başladım. Başlayış o başlayış."* (E.K., 22 yaşında). Katılımcılardan T.T. ise *"Abilerimden görerek 13 yaşında başladım."* demiştir (T.T., 25 yaşında). Diğer bir katılımcı S.Y ise *"16 yaşındayken televizyonda duyarak merak ettim, ilk esrarla başladım. En son 25 gün önce dışarıdayken kullanmıştım."* demiştir (S.Y., 21 yaşında). O.A.Ş. (22) ise *"17 yaşında esrar maddesi ile arkadaş ortamında tanıştım, en son 3 yıl önce kullandım, herhangi bir yoksunluk hissetmiyorum"* demiştir.

Katılımcıların aileleri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde mahkûmların %78.3'ünü anne ve babasının sağ, %89.1'inin ise evli oldukları ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan U.G. ebeveynlerinin medeni durumları sorulduğu zaman şöyle bir açıklama yapmıştır; *"Evliler ama imam nikâhlı, babamın ikinci başka eşi var. Babam bizimle kalmazdı arada eve uğrardı."* (U.G. 18 yaşında). Katılımcıların ebeveynlerin eğitim durumu ile ilgili soruya verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %69.6'sının annesinin, %73.9'unun ise babasının okuryazar olduğu görülmüştür. Sadece 3 mahkûmun aile içerisinde tek çocuk olduğu, katılımcıların %54.3'ünün 2 veya 3 kardeşe, %17.4'ünün ise 8 ve daha fazla kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Mahkûmlara ailelerini en son ne zaman gördükleri sorulduğunda 8 mahkûm ailesini ne zaman gördüğünü hatırlamadığını, 8 mahkûm ise 1 veya 1'den fazla sene önce gördüğü ifade etmiştir. Bazı mahkûmlar nakil yoluyla bu cezaevine geldiklerini, ailelerinin ise Konya, Karabük, İstanbul, Bursa, Elazığ, Kocaeli, Düzce, Şırnak ve Balıkesir gibi başka şehirlerde yaşadıklarını söylemişlerdir. Katılımcıların %84.8'i cezaevinden çıktıktan sonra ailesinin yanına gidip birlikte yaşamayı istediklerini, %15.2'si ise tek başına bir düzen kurarak hayatlarına devam etmek istediklerini belirtmişlerdir.

Mahkûmların %67.4'ünün daha önce evden kaçma davranışı gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcılardan F.Y., G.K., M.K., U.Ö., Y.B., U.G., U.I. ve S.Y. ise aileleri ile sık sık tartışma yaşadıklarını, ebeveynlerinin baskılarına dayanamadıklarını ve bu yüzden birden fazla kere evden kaçarak aylarca evden uzakta yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan S.Ş., B.G. ve E.Ç. uyuşturucu madde kullanmak için evden kaçtıklarını söylemiştir. B.G yaklaşık 4 yıl eve gitmediğini belirtmiştir. T.U. ise 18 yaşına girdikten sonra kendine ev tutarak ayrı yaşamaya başladığını, ailesi ile yaşamak istemediğini ifade etmiştir. U.Ö. 8 yaşındayken ebeveynlerinin boşandığını, babasının cezaevine girdiğini, annesinin onun bakım ve sorumluluğunu üstlenmediğini ve bu yüzden halası ile yaşamaya başladığını ancak halasının evinden de sık sık kaçarak sokaklarda kaldığını söylemiştir. O.C arkadaşları ile görüşmek için balkondan atlayarak evden kaçtığını, A.E. ve E.K. evde sıkıldıkları için evden izinsiz ayrılarak aylarca eve gelmediklerini, T.T., R.K., İ.Y., A.İ. ve O.Ç. de hiç eve gitmediklerini, bir süre çocuk evlerinde kaldıklarını ancak oradan da izinsiz ayrılma davranışı göstererek sokakta kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Mahkûmların kendine zarar verme davranışlarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların %65.2'sinin jilet, fayans taşı, cam ve bıçak gibi kesici aletler kullanarak vücutlarının kol ve göğüs kısımlarına kesikler atarak kendilerine zarar verdikleri ortaya çıkmıştır. U.Ö bileklerini keserek intihara teşebbüs ettiğini, M.A. ise öfkesini kontrol edemeyerek duvara yumruk attığını ifade etmiştir.

Katılımcılara bugüne kadar şiddete maruz kalıp kalmadıkları sorulduğunda %32.6'sının ailesinden şiddet gördüğü ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan F.Y., S.Y., U.I., B.G., A.A., L.B., Y.B., T.U., U.Ö., K.Ö., A.T. ve G.K. babaları tarafından sık sık dövüldüklerini, babalarının tokat, sopa, kemer, şiş ve hortum gibi eşyalar kullanarak kendilerine şiddet uyguladığını belirtmişlerdir. E.Ç. ve İ.Y. ise ağabeyleri tarafından çeşitli işkencelere maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. M.K. ayrıca babasından şiddet gördükten sonra eve kilitlendiğini açıklamıştır.

Mahkûmlara aile içerisinde sabıkası olan başka bireyin olup olmadığı sorulduğunda mahkûmların %58.7'sinin aile bireylerinden en az birinin sabıkası olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak baba, ağabey, amca, dayı ve ablalarının sabıka kaydı olduğunu; hırsızlık, yaralama, kasten öldürme, uyuşturucu kullanma ve satma, iftira gibi suçlardan dolayı sabıkalarının olduğunu dile getirmişlerdir.

Görüşme formundaki sorulardan sonra eğitimin öfke yönetimini sağlamak, problem çözme davranışımızı geliştirmek ve iletişim becerilerimizi arttırmak amacıyla yapıldığından bahsettikten sonra mahkûmların öfke yönetimi konusunda kendilerini değerlendirerek 0 ile 10

arasında bir puan vermeleri istenmiştir. Katılımcıların %23.9'u kendisine 0 ile 3 arasında bir puan vermiş, %47.8'i 4 ile 7 arasında bir puan vermiş, %28.3'ü ise öfkeyi yönetebilme yeteneğine 8-10 arasında bir puan vererek bu konuda oldukça iyi olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılara son zamanlarda nasıl bir ruh hali içerisinde oldukları sorulduğunda 22 mahkûm olumlu duygu durumu içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Mahkûmların olumlu duygu durumu içerisinde olduğunu belirten bazı cevaplar şu şekildedir: C.B (23) "*Cezamın bitmesine az kaldı, mutluyum.*"; S.U (23) "*Ailemi gördüğüm zaman mutluyum.*"; E.E (19) "*Mutlu, huzurlu. Spor yapıyorum.*"; A.K (22) "*Yakışıklı, cool, kapasiteli biri olarak hissediyorum.*" ve M.A, B.G, U.E, M.Ç, D.O ve R.K ise uyum sağladıklarını, kendilerini genel olarak iyi hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak mahkûmların olumlu duygu durumlarına kıyasla olumsuz duygu durumlarının daha ağırlıklı olduğu, 24 mahkûmun olumsuz duygular içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Olumsuz duygu durumlarını içeren bazı cevaplar şu şekildedir; U.Ö (22) "*Mahkeme yaklaştığı için kötü hissediyorum, cezam kesinleşecek.*"; M.K (24) "*Yaz geldiği için kötü hissediyorum, insan gezmek istiyor, kanımız kaynıyor.*"; A.T (20) "*Yorgun, bitkin ve bunalımda hissediyorum.*"; S.A (24) "*Boşlukta gibiyim ne yapacağımı bilmiyorum.*"; U.Ö (21) "*Tadım yok kendimi 60 yaşında gibi hissediyorum.*"; T.U (24) "*Bitmiş, tükenmiş, ölmüş gibi hissediyorum.*"; R.B(24) "*Ruh halim sürekli değişiyor.*"; Y.B (22) "*İyi hissetmiyorum, çocuğumdan ayırıyorum.*"; L.B (23) "*İyi hissetmiyorum, ailemden haber alamıyorum.*"; O.C (24) "*Çok düşünceli, takıntılı ve paranoyak hissediyorum.*"; O.Ş (20) "*Boşlukta hissediyorum, belirsizliğe dayanamıyorum.*".

Son olarak mahkûmlara kendilerinde geliştirmek ve değiştirmek istedikleri yönlerinin neler olduğu sorulduğunda 6 mahkûm mesleki açıdan değiştirmek istedikleri durumların olduğu belirtmişlerdir. Mesleki açıdan kendini geliştirmek isteyen mahkûmların verdikleri cevaplara bakıldığında; katılımcılardan F.Y (22) "*Güzel bir işte çalışmak, sabırlı olmak ve öfke kontrolümü sağlamak isterdim.*"; R.İ (23) "*Mesleğimde ilerlemek ve insanlar karşısında heyecanımı yenmek olabilir.*"; M.K (19) "*Suçla karışmamak en önemlisi düzen bir iş kurmak.*" cevaplarını vermişlerdir. Mahkûmlardan 9 kişi ise eğitsel açıdan kendilerini değiştirmek ve geliştirmek istediklerini belirtmiş olup verilen cevaplar şu şekildedir: Katılımcılardan C.B (24) "*Okula devam etmek, öfke kontrolümü sağlamak ve alkolü bırakmak.*"; R.B (24) "*Yabancı dil öğrenmek, farklı kültürler bir de kendimi sevmek isterdim.*" O.C (23) "*Güzel bir hayat yaşamak, kibar konuşmak, iletişimimi arttırmak isterdim.*" cevaplarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu yani 26 mahkûm ise alışkanlıklarını ve kişilik özelliklerini değiştirmek istediklerini dile getirmişlerdir. Bunlardan; Y.F (25) "*Futbola devam etmek ve inatçı olmamak.*"; G.K (20) "*Agresifliğimi yok etmek, aileme verdiğim zararı gidermek*

isterim.”; C.Y (20) “İyiliksever olmak istemiyorum, her şey başıma bu yüzden geldi. Duygusal olmamak ve ideallerimin peşinden koşmak.”; S.Ş (21) “Küfürülü konuşmayı bırakmak istiyorum.”; E.E (21) “Öfkemi kontrol etmek olur; insanlara güvenmemek ve iyi niyetli olmamak, hep güvendiğimden oldu.”; U.Ö (23)“Herkesi çabuk alışmamak.”; S.Y (21)“Dudak yemeyi bırakmam lazım.”; diyerek açıklama yapmışlardır. Diğer katılımcılardan O.Ş, M.Ç, S.A, S.Ş ve A.E’nin ise kendilerinde değiştirmek veya geliştirmek istedikleri bir özelliklerinin olmadığını dile getirmişlerdir.

4.2. Deneyisel Çalışmanın Etkililiğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde öncelikle araştırmanın ikinci kısmında katılımcıların demografik bilgilerine, daha sonra sırasıyla deney ve kontrol gruplarının ön test puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin bulgulara, deney grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin bulgulara, kontrol grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin bulgulara, deney ve kontrol grubunun son test puan ortalamaları arasındaki farka, deney ve kontrol grubunun son test-ön test fark puanları arasındaki farka yönelik bulgulara yer verilmiştir.

4.2.1. Deneyisel Çalışmaya Katılan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların demografik özelliklere yönelik değerleri Tablo 4.2’de verilmiştir

Tablo 4.2

Deney ve Kontrol Gruplarının Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişkenler	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
	N	%	N	%
Yaş				
18-21	1	12.5	2	20.0
22-25	7	87.5	8	80.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Medeni durum				
Bekâr	8	100.0	9	90.0
Evli	0	0	1	10.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Eğitim Durumu				
İlkokul Mezunu	1	12.5	3	30.0
Ortaokul Mezunu	4	50.0	3	30.0
Lise Mezunu	2	25.0	1	10.0
Lise Öğrencisi	1	12.5	3	30.0
Üniversite Öğrencisi	0	0	0	0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Kaç Farklı İşte Çalıştı?				

1-3 tane	3	37.5	5	50.0
4-6 tane	3	37.5	3	30.0
7-10 tane	1	12.5	2	20.0
Hiç Çalışmayan	1	12.5	0	0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Aylık Ortalama Geliri				
0-1000 TL	1	12.5	0	0
1000-2000 TL	7	87.5	4	40.0
2000-5000 TL	0	0	6	60.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
İlaç Kullanımı				
Evet	0	0	0	0
Hayır	8	100.0	10	100.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Alkol Kullanım Sıklığı				
Kullanmıyor	2	25.0	2	20.0
Her gün kullanıyor	1	12.5	2	20.0
Nadiren kullanıyor	5	62.5	6	60.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Madde Kullanım Öyküsü				
Var	7	87.5	5	50.0
Yok	1	12.5	5	50.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Madde Kullanım Süresi				
Kullanmayan	1	12.5	5	50.0
1-5 yıl	3	37.5	3	30.0
6-12 yıl	4	50.0	2	20.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Ebeveyn Sağ&Vefat Durumu				
Her ikisi de sağ	8	100.0	9	90.0
Her ikisi de vefat	0	0	0	0
Anne sağ, baba vefat	0	0	1	10.0
Anne vefat, baba sağ	0	0	0	0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Ebeveyn Medeni Durum				
Evli	8	100.0	6	60.0
Boşanmış	0	0	4	40.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Anne Eğitim Durumu				
Okuryazar	6	75.0	6	60.0
Okuryazar değil	2	25.0	4	40.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Baba Eğitim Durumu				
Okuryazar	6	75.0	6	60.0
Okuryazar değil	2	25.0	4	40.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Ailesini En Son Gördüğü Zaman				
Hatırlamayanlar	1	12.5	3	30.0
1-2 hafta önce görenler	6	75.0	4	40.0
1-2 ay önce görenler	1	12.5	0	0
1 ve daha fazla yıl önce görenler	0	0	3	30.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Kardeş Sayısı				
0-3 tane	4	50.0	5	50.0
4-7 tane	1	12.5	4	40.0
8 ve fazlası	3	37.5	1	10.0

Toplam	8	100.0	10	100.0
Sağlık Problemi Olan/Olmayan				
Var	3	37.5	4	40.0
Yok	5	62.5	6	60.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Cezaevinden Sonra Nereye Gideceği				
Ailesinin yanına	8	100.0	7	70.0
Tek başına	0	0	3	30.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Evden Kaçma Durumu				
Var	6	75.0	7	70.0
Yok	2	25.0	3	30.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Kendine Zarar Verme Durumu				
Var	5	62.5	5	50.0
Yok	3	37.5	5	50.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Şiddete Maruz Kalma Durumu				
Var	4	50.0	6	60.0
Yok	4	50.0	4	40.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Ailesinin Sabıka Durumu				
Var	4	50.0	5	50.0
Yok	4	50.0	5	50.0
Toplam	8	100.0	10	100.0
Öfke Yönetimini Sağlama Yeteneğini Öz Değerlendirme				
0-3 puan	3	37.5	4	40.0
4-7 puan	1	12.5	4	40.0
8-10 puan	4	50.0	2	20.0
Toplam	8	100.0	10	100.0

Araştırmanın ikinci basamağı olan deneysel çalışmaya katılan 18 (8 deney, 10 kontrol grubu) katılımcının demografik bilgilerine bakıldığında katılımcıların yaş ortalamasının 22.8 olduğu görülmektedir. Deney grubunun tamamı bekâr olduklarını, kontrol grubunda ise 1 mahkûm evli olduğunu belirtmiştir. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların çoğu çok fazla iş alanı değiştirmediklerini, aylık ortalama gelirlerinin ise 1000-2000 TL arasında olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların düzenli ilaç kullanmadıkları, çoğunluğun nadiren alkol kullandığı ve madde kullanım öykülerinin bulunduğu bilgisi alınmıştır. Her iki gruptaki katılımcıların çoğu ebeveynlerinin sağ ve evli olduklarını, ailelerini en son 1-2 hafta önce gördüklerini, aile desteği aldıklarını belirtmişlerdir. Deney grubundan 2, kontrol grubundan 3 mahkûmun evden kaçma davranışı göstermedikleri ancak her iki gruptaki katılımcıların çoğunun kendine zarar verme davranışı sergilediği ortaya çıkmıştır. Deney grubu katılımcıların %50'sinin ve kontrol grubu katılımcıların %60'ının küçük yaşlarda şiddete maruz kaldıkları öğrenilmiştir. Deney ve kontrol gruplarında bulunan katılımcıların %50'sinin aile bireylerinde sabıka kaydı bulunduğu bilgisi alınmıştır. Son olarak deney grubundaki

mahkûmların %50'si öfke yönetimi konusunda kendisini yeterli gördüğünü, kontrol grubundaki mahkûmların %40'ı ise öfke yönetimi konusunda kendisini yetersiz gördüğünü belirtmiştir.

4.2.2. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarına İlişkin Bulgular

Deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerisi, sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ve saldırganlık ölçekleri ön test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.3'de verilmiştir.

Tablo 4.3

Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Saldırganlık Ölçeği	Deney	8	10.25	82.00	34.000	.594
	Kontrol	10	8.90	89.00		
Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	Deney	8	8.56	68.50	32.500	.505
	Kontrol	10	10.25	102.50		
İletişim Becerileri Ölçeği	Deney	8	8.13	65.00	29.000	.328
	Kontrol	10	10.60	106.00		

P<.05

Tablo 4.3 incelendiğinde deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerisi (U=29.000, p=.328), sürekli öfke ve öfke ifade tarzı (U=32.500, p=.505) ve saldırganlık düzeyi (U=34.000, p=.594) ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Deney ve kontrol grupları belirlenirken de İletişim Becerileri, Saldırganlık, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeklerinden aldıkları puanlara göre denk iki grup oluşturulmuştur. Deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların araştırma değişkenlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.4'de verilmiştir.

Tablo 4.4

Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

Test Türü	Grup	Ölçek	X	SS
Ön Test	Deney	Saldırganlık Ölçeği	3.3560	.13628
		Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	2.2571	.81463
		İletişim Becerileri Ölçeği	3.0104	.07513
	Kontrol	Saldırganlık Ölçeği	3.2070	.52928
		Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	2.3530	.34248
		İletişim Becerileri Ölçeği	3.4410	.64781
Son Test	Deney	Saldırganlık Ölçeği	2.2888	.80503
		Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	2.2150	.27103
		İletişim Becerileri Ölçeği	4.0413	.45221
	Kontrol	Saldırganlık Ölçeği	3.3220	.61159
		Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	2.4560	.48596
		İletişim Becerileri Ölçeği	3.5750	.64801

4.2.3. Deney GrubununÖn test ve Son test Puanlarına İlişkin Bulgular

Deney grubundaki katılımcıların Saldırganlık Ölçeği alt ölçekleri olan düşmanlık, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfke ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5

Deney Grubunun Saldırganlık Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Negatif Sıra	7	4.00	28.00	-2.371	.018
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	1				
	Toplam	8				
Düşmanlık	Negatif Sıra	8	4.50	36.00	-2.527	.012
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				
Öfke	Negatif Sıra	8	4.50	21.00	-2.524	.012
	Pozitif Sıra	0	.00	15.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				
Sözel Saldırganlık	Negatif Sıra	8	4.50	36.00	-2.527	.012
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				

P<.05

Tablo 4.5’de görüldüğü gibi saldırganlık ölçeğinin alt ölçekleri Fiziksel Saldırganlık ($p=.018$), Düşmanlık ($p=.012$), Öfke ($p=.012$) ve Sözel Saldırganlık ($p=.012$) ön test ve son test puanları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Tespit edilen bu farklılık, son test lehine gerçekleşmiştir. Yani, uygulanan sosyal beceri eğitimi programı sonunda deney grubu katılımcılarının saldırganlık puanları anlamlı derecede azalmıştır.

Deney grubundaki katılımcıların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği alt ölçekleri olan sürekli öfke, öfke kontrolü, öfke içe vurumu ve öfke dışı vurumu ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.6

Deney Grubunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Sürekli Öfke	Negatif Sıra	6	4.50	27.00	-2.197	.028
	Pozitif Sıra	1	1.00	1.00		
	Eşit	1				
	Toplam	8				
Öfke İçe Vurumu	Negatif Sıra	2	3.75	7.50	-1.103	.270
	Pozitif Sıra	5	4.10	20.50		
	Eşit	1				
	Toplam	8				
Öfke Dışa Vurumu	Negatif Sıra	4	5.25	21.00	-.420	.674
	Pozitif Sıra	4	3.75	15.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				
Öfke Kontrolü	Negatif Sıra	0	.00	.00	-2.527	.012
	Pozitif Sıra	8	4.50	36.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				

$P<.05$

Tablo 4.6’da görüldüğü gibi Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği’nin alt ölçekleri öfke içe vurumu ve öfke dışı vurumu ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucunda sıralamalar ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=.270$, $p=.674$). Diğer alt ölçekler olan sürekli öfke ve öfke kontrolü ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=.028$, $p=.012$).

Deney grubundaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeği alt ölçekleri olan empati, egoyu geliştirici dil, kendini tanıma/kendini açma, etkin dinleme ve ben dili ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.7’de verilmiştir

Tablo 4.7

Deney Grubunun İletişim Becerisi Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Egoyu Geliştirici Dil	Negatif Sıra	0	.00	.00	-2.527	.012
	Pozitif Sıra	8	4.50	36.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				
Etkin Dinleme	Negatif Sıra	0	.00	.00	-2.032	.042
	Pozitif Sıra	5	3.00	15.00		
	Eşit	3				
	Toplam	8				
Kendini Tanıma/Kendini Açma	Negatif Sıra	0	.00	.00	-2.527	.012
	Pozitif Sıra	8	4.50	36.00		
	Eşit	0				
	Toplam	8				
Empati	Negatif Sıra	0	.00	.00	-2.366	.018
	Pozitif Sıra	7	4.00	28.00		
	Eşit	1				
	Toplam	8				
Ben Dili	Negatif Sıra	2	3.50	7.00	-1.192	.233
	Pozitif Sıra	5	4.20	21.00		
	Eşit	1				
	Toplam	8				

P<.05

Tablo 4.7’de görüldüğü gibi iletişim becerileri ölçeğinin alt ölçekleri olan empati (p=.018), egoyu geliştirici dil (p=.012), kendini tanıma/kendini açma (p=.012) ve etkin dinleme (p=.042) ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını görmek için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucunda sıralama ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Diğer bir alt ölçek olan ben dili ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucunda sıralama ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (p=.233).

4.2.4. Kontrol GrubununÖn test ve Son test Puanlarına İlişkin Bulgular

Kontrol grubundaki katılımcıların Saldırganlık Ölçeği alt ölçekleri olan düşmanlık, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfke ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8

Kontrol Grubunun Saldırganlık Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Negatif Sıra	3	3.33	10.00	-1.120	.263
	Pozitif Sıra	5	5.20	26.00		
	Eşit	2				
	Toplam	10				
Düşmanlık	Negatif Sıra	5	5.00	25.00	-.297	.766
	Pozitif Sıra	4	5.00	20.00		
	Eşit	1				
	Toplam	10				
Öfke	Negatif Sıra	6	6.08	36.50	-.919	.358
	Pozitif Sıra	4	4.63	18.50		
	Eşit	0				
	Toplam	10				
Sözel Saldırganlık	Negatif Sıra	3	4.67	14.00	-1.408	.159
	Pozitif Sıra	7	5.86	41.00		
	Eşit	0				
	Toplam	10				

P<.05

Tablo 4.8’de görüldüğü gibi saldırganlık ölçeğinin alt ölçekleri fiziksel saldırganlık (p=.263), düşmanlık (p=.766), öfke (p=.358) ve sözel saldırganlık (p=.159) ön test ve son test puanları arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Kontrol grubundaki katılımcıların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği alt ölçekleri olan öfke içe vurumu, sürekli öfke, öfke dışı vurumu ve öfke kontrolü ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9

Kontrol Grubunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Sürekli Öfke	Negatif Sıra	3	6.33	19.00	-.868	.385
	Pozitif Sıra	7	5.14	36.00		
	Eşit	0				
	Toplam	10				
Öfke İçe Vurumu	Negatif Sıra	4	4.25	17.00	-1.073	.283
	Pozitif Sıra	6	6.33	38.00		
	Eşit	0				
	Toplam	10				
Öfke Dış Vurumu	Negatif Sıra	5	3.60	18.00	-.534	.593
	Pozitif Sıra	4	6.75	27.00		
	Eşit	1				
	Toplam	10				
Öfke Kontrolü	Negatif Sıra	3	5.17	15.50	-.831	.406
	Pozitif Sıra	6	4.92	29.50		
	Eşit	1				
	Toplam	10				

P<.05

Tablo 4.9’da görüldüğü gibi kontrol grubundaki katılımcıların öfke içe vurumu (p=.283), sürekli öfke (p=.385), öfke dışı vurumu (p=.593) ve öfke kontrolü (p=.406) ön test ve son test puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Yani kontrol grubundaki katılımcılarda bu değişkenlere yönelik anlamlı bir değişim gözlenmemiştir.

Kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeği alt ölçekleri olan, ben dili, kendini tanıma/kendini açma, egoyu geliştirici dil, empati ve etkin dinleme ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.10’da verilmiştir.

Tablo 4.10

Kontrol Grubunun İletişim Becerileri Ölçeği Alt Ölçeklerinin Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Egoyu Geliştirici Dil	Negatif Sıra	6	5.92	35.50	-1.541	.123
	Pozitif Sıra	3	3.17	9.50		
	Eşit	1				
	Toplam	10				
Etkin Dinleme	Negatif Sıra	4	5.00	20.00	-.765	.444
	Pozitif Sıra	6	5.83	35.00		
	Eşit	0				
	Toplam	10				
Kendini Tanıma/Kendini Açma	Negatif Sıra	4	4.63	18.50	-.476	.634
	Pozitif Sıra	5	5.30	26.50		
	Eşit	1				
	Toplam	10				
Empati	Negatif Sıra	4	4.75	19.00	-.868	.386
	Pozitif Sıra	6	6.00	36.00		
	Eşit	0				
	Toplam	10				
Ben Dili	Negatif Sıra	6	4.83	29.00	-.153	.878
	Pozitif Sıra	4	6.50	26.00		
	Eşit	0				
	Toplam	10				

P<.05

Tablo 4.10’da belirtildiği şekilde kontrol grubundaki katılımcıların etkin dinleme (p=.444), kendini tanıma/kendini açma (p=.634), egoyu geliştirici dil (p=.123), ben dili (p=.878) ve empati (p=.386) ön test ve son test puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yani kontrol grubundaki katılımcılarda bu değişkenlere yönelik anlamlı bir değişim gözlenmemiştir.

4.2.5. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test Puanlarına İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların saldırganlık ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.11’de verilmiştir.

Tablo 4.11

Deney ve Kontrol Gruplarının Saldırganlık Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Fiziksel Saldırganlık	Deney	8	5.88	47.00	11.000	.010
	Kontrol	10	12.40	124.00		
Düşmanlık	Deney	8	7.13	57.00	21.000	.091
	Kontrol	10	11.40	114.00		
Öfke	Deney	8	6.00	48.00	12.000	.012
	Kontrol	10	12.30	123.00		
Sözel Saldırganlık	Deney	8	6.94	55.50	19.500	.068
	Kontrol	10	11.55	115.50		

Tablo 4.11’e bakıldığında deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların saldırganlık ölçeğinin alt ölçekleri olan düşmanlık ($U=21.000$, $p=.091$) ve sözel saldırganlık ($U=19,500$, $p=.068$) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır ancak diğer alt ölçekleri olan fiziksel saldırganlık ($U=11.000$, $p=.010$) ve öfke ($U=12.000$, $p=.012$) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur.

Deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12

Deney ve Kontrol Gruplarının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Sürekli Öfke	Deney	8	6.19	49.50	13.500	.018
	Kontrol	10	12.15	121.50		
Öfke İç Vurumu	Deney	8	8.31	66.50	30.500	.393
	Kontrol	10	10.45	104.50		
Öfke Dış Vurumu	Deney	8	8.31	66.50	30.500	.397
	Kontrol	10	10.45	104.50		
Öfke Kontrolü	Deney	8	12.19	97.50	18.500	.055
	Kontrol	10	7.35	73.50		

Tablo 4.12'e bakıldığında deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeğinin alt ölçekleri olan öfke iç vurumu (U=30.500, p=.393) ve öfke dış vurumu (U=30,500, p=.397) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır ancak diğer alt ölçekleri olan sürekli öfke (U=13.500, p=.018) ve öfke kontrolü (U=18.500, p=.055) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur.

Deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.13'de verilmiştir.

Tablo 4.13

Deney ve Kontrol Gruplarının İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Egoyu Geliştirici Dil	Deney	8	12.56	100.50	15.500	.029
	Kontrol	10	7.05	70.50		
Etkin Dinleme	Deney	8	11.13	89.00	27.000	.246
	Kontrol	10	8.20	82.00		
Kendini tanıma/açma	Deney	8	12.50	100.00	16.000	.032
	Kontrol	10	7.10	71.00		
Empati	Deney	8	10.13	81.00	35.000	.655
	Kontrol	10	9.00	90.00		
Ben Dili	Deney	8	10.00	80.00	36.000	.721
	Kontrol	10	9.10	91.00		

Tablo 4.13'e bakıldığında deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeğinin alt ölçekleri olan etkin dinleme ($U=27.000$, $p=.246$), empati ($U=35.000$, $p=.655$) ve ben dili ($U=36.000$, $p=.721$) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır ancak diğer alt ölçekleri olan egoyu geliştirici dil ($U=15.500$, $p=.029$) ve kendini tanıma/açma ($U=16.000$, $p=.032$) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Deney grubunun lehinde farklılık gözlemlenmiştir.

4.2.6. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test-Ön Test Fark Puanları

Büyüköztürk'e (2011) göre ön test- son test kontrol gruplu çalışmalarda deney ve kontrol grubundaki katılımcıların son test-ön test fark puanları arasındaki farkı incelemek, deneysel işlemin etkililiğini incelemek için kullanılan bir tekniktir. Bu yüzden deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerileri, sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ve saldırganlık düzeyi alt ölçeklerinden aldıkları son test-ön test fark puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını incelenmiştir.

İlk olarak deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların saldırganlık ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test-ön test fark puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.14'de verilmiştir.

Tablo 4.14

Deney ve Kontrol Gruplarının Saldırganlık Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test-Ön Test Fark Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Fiziksel Saldırganlık	Deney	8	5.69	45.50	9.500	.007
	Kontrol	10	12.55	125.50		
Düşmanlık	Deney	8	6.00	48.00	12.000	.013
	Kontrol	10	12.30	123.00		
Öfke	Deney	8	6.50	52.00	16.000	.032
	Kontrol	10	11.90	119.00		
Sözel Saldırganlık	Deney	8	5.06	40.50	4.500	.001
	Kontrol	10	13.05	130.50		

Tablo 4.14'e bakıldığında deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların saldırganlık ölçeğinin alt ölçeklerinden olan fiziksel saldırganlık ($U=9.500$,

p=.007), düşmanlık (U=12.000, p=.013), öfke (U=16.000, p=.032) ve sözel saldırganlık (U=4.500, p=.001) son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur.

İkinci olarak deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test-ön test fark puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.15’de verilmiştir.

Tablo 4.15

Deney ve Kontrol Gruplarının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test-Ön Test Fark Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Sürekli Öfke	Deney	8	6.56	52.50	16.500	.036
	Kontrol	10	11.85	118.50		
Öfke İç Vurumu	Deney	8	9.88	79.00	37.000	.789
	Kontrol	10	9.20	92.00		
Öfke Dış Vurumu	Deney	8	8.81	70.50	34.500	.625
	Kontrol	10	10.05	100.50		
Öfke Kontrolü	Deney	8	13.50	106.00	10.000	.007
	Kontrol	10	6.50	65.00		

Tablo 4.15’de görüldüğü gibi deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeğinin alt ölçeklerinden olan sürekli öfke (U=16.500, p=.036) ve öfke kontrolü (U=10.000, p=.007) son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Ancak öfke iç vurumu (U=37.000, p=.789) ve öfke dış vurumu (U=34.500, p=.625) son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Son olarak deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test-ön test fark puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.16’de verilmiştir.

Tablo 4.16

Deney ve Kontrol Gruplarının İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Elde Edilen Son Test-Ön Test Fark Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Egoyu Geliştirici Dil	Deney	8	14.19	113.50	2.500	.001
	Kontrol	10	5.75	57.50		
Etkin Dinleme	Deney	8	12.00	96.00	20.000	.075
	Kontrol	10	7.50	75.00		
Kendini tanıma/açma	Deney	8	12.06	96.50	19.500	.068
	Kontrol	10	7.45	74.50		
Empati	Deney	8	12.06	96.50	19.500	.068
	Kontrol	10	7.45	74.50		
Ben Dili	Deney	8	10.81	86.50	29.500	.349
	Kontrol	10	8.45	84.50		

Tablo 4.16'e bakıldığında deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeğinin alt ölçeklerinden olan etkin dinleme ($U=20.000$, $p=.075$), kendini tanıma/açma ($U=19.500$, $p=.068$), empati ($U=19.500$, $p=.068$) ve ben dili ($U=29.500$, $p=.349$) son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ancak egoyu geliştirici dil ($U=2.500$, $p=.001$) son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yaşanılan bu farklılık deney grubunun lehine gerçekleşmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sırasıyla saldırganlık, öfke yönetimi ve iletişim becerileri ile ilgili bulgular tartışılarak yorumlanmış ve bulgulardan yola çıkarak çeşitli öneriler sunulmuştur.

5.1. Görüşmelerden Elde Edilen Verilere İlişkin Tartışma

Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 46 mahkûmla ilk olarak bireysel görüşmeler planlanmış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda mahkûmlara ait sosyo-demografik bilgiler, evden kaçma, kendine zarar verme, madde kullanımı, şiddete maruz kalma ile ilgili sorulara ek olarak öfke yönetimi konusunda mahkûmların kendilerini değerlendirmeleri, hangi konuda bir eğitim almak istediği, kendisinde bulunan hangi özelliklerini değiştirmek veya geliştirmek istediğine dair birtakım sorular sorulmuştur. Yapılan görüşmeler sonucu mahkûmların %71.7'si 22-25 yaş aralığında bulunduğu ve %93.5'inin bekâr olduğu ortaya çıkmıştır. Mahkûmların %73.9'unun ortaokul veya ilkokul mezunu olduğu görülmüş olup düşük eğitim seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu sonucu destekleyen diğer çalışmalara bakıldığında; Soytürk (2013) hükümlü ve tutukluların sosyal hizmet gereksinimlerini değerlendirdiği çalışmasında çoğunluğunun ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim gördüğünü ortaya koymuştur. TÜİK'in 2018 verilerine göre öldürme suçu işleyenlerin %29.6'sı ilköğretim, %28'i lise ve dengi meslek okulu, %19.2'si ilkokul mezunlarından oluştuğu belirtilmiştir. Aynı zamanda mahkûmların %54.3'ünün de aylık ortalama gelirlerinin asgari ücretin altında düşük sosyo-ekonomik durumunun olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan benzer çalışmalarda da Güleç ve ark. (2011) şiddeti öngören değişkenleri inceledikleri araştırmalarında düşük eğitim ve sosyoekonomik düzeye sahip olan erkek mahkûmların, iş bulamaması veya bulduğu işi sürdürmeyi başaramamasının suçlularda şiddetin belirleyicisi olduğunu belirtmişlerdir. Hannon ve DeFina (2010) düşük ekonomik ve eğitim durumunun suç işleme ile arasında pozitif bir ilişki olduğunu, bunun yanında bireyin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi arttıkça yakalanma ve suçun ispatlanma durumunun güçleştiğini belirtmişlerdir. Mahkûmların %34.8'inin sağlık sorunu olduğu ancak düzenli ilaç kullanımlarının bulunmadığı, %67.3'ünün hayatında en az bir kez alkol kullandığı, %69.6'sının ise madde kullanım öykülerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer yapılan çalışmalarda da Kamazoğlu (2019) tarafından adam öldürme veya adam öldürme teşebbüs suçundan yatan kadın ve erkek

hükümlülerin klinik ve suçla ilişkisinin karşılaştırıldığı çalışmada erkeklerin daha fazla mükerrer suçtan cezaevinde olduklarını ve kişilik bozukluğu ve alkol/madde kullanım öyküsü bulunanların ise suç işleme konusunda risk faktörü olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Peker (2008) hükümlü ve tutuklularda madde kullanımı, suç türü ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında ceza infaz kurumuna girmeden önce madde kullanımının, daha önce ceza infaz kurumunda bulunma ve suçu işlemekten kısa süre önce madde kullanımı ile ilişkili olduğunu ve risk etmeni olarak görüldüğünü tespit etmiştir.

Mahkûmların aileleri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında mahkûmların %78.3'ünün ebeveynlerinin sağ ve %89.1'inin ise evli oldukları görülmüştür. Katılımcıların %54.3'ünün ise 2 veya 3 kardeşe sahip oldukları, çekirdek yapıda aile ortamlarının olduğu, %45.7'inin ailelerini en son 1 ve 2 hafta önce gördüklerini, cezaevinden çıktıktan sonra katılımcıların %84.8'inin ailesinin yanına gideceği ve %58.7'sinin ise aile bireylerinden en az birinin sabıka kaydı bulunduğu bilgisi alınmıştır. Katılımcıların %67.4'ünün evden kaçma davranışını gösterdiği, %65.2'sinin ise kendisine zarar verme davranışının mevcut olduğu ve %32.6'sının ise ailesi tarafından şiddete maruz bırakıldığını ifade etmiştir. Verilen cevaplardan aile ile ilgili değişkenlerin önemli olduğu anlaşılmakla birlikte yapılan diğer çalışmalarda bu sonuçları desteklemektedir. Ayan'da (2013) kasten adam öldürme suçunu işlemiş erkek hükümlülerin bağlanma stillerinin, çocukluk travmalarının ve öfke ifade tarzlarını incelediği araştırmasında suç ve suç davranışı üzerinde bağlanma boyutlarının, çocukluk çağı travmalarının ve öfke yaşantısının birbiriyle ilişkili ve risk faktörü olduğunu vurgulamıştır. Cantürk (2017) tarafından yapılan çalışmada da cezaevinde yatan erkek mahkûmlarda şiddet eğiliminin çocukluk çağı travması ile ilişkisi incelenmiştir. Sonuç olarak bireylerin ne kadar süre ceza aldıkları bakımından bireylerin çocukluk çağı travmaları düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Cezaevlerinde hapis cezası ve yaşam olaylarıyla başa çıkmada zorlanan bireyler çeşitli ruhsal hastalıklar geçirebilmekte ve kendine zarar verebilmektedir (Hawton, Linsell, Adeniji, Sariaslan ve Fazel, 2014). Topses (2013) Çanakkale E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda kalan mükerrer suçluların toplumsal özelliklerini belirlemeye çalıştığı araştırmasında, mükerrer suçluluğu etkileyen değişkinlerin; suçlunun yaşam alanı, ebeveyn tutumları, aile içi ilişkiler, arkadaş çevreleri, mesleki ve medeni durumları, anne-babalarının medeni durumları, cezaevinden ilk kez çıktıktan sonra toplumsal çevrenin kendilerine yönelik tutumlarının benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Yukarıda yapılan tüm araştırmalar kapsamında bireyin suç davranışını ve saldırganlığını tetikleyen risk faktörleri ele alınmıştır. Buna göre

araştırmadan elde edilen bulgularının alanyazındaki araştırmaların bulguları ile tutarlı olduğu ve desteklediği görülmüştür.

5.2. Deneysel Çalışmadan Elde Edilen Sonuçlara İlişkin Tartışma

5.2.1. Saldırganlık İle İlgili Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışma, araştırmacı tarafından geliştirilen BDT temelli Sosyal Beceri Eğitimi programının şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş beliren yetişkin erkeklerin saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bulgular deney grubundaki katılımcıların saldırganlık ölçeği ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunduğunu göstermiştir. Aynı zamanda deney grubundaki katılımcıların saldırganlık ölçeğinin alt ölçekleri olan fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık ön test ve son test puanları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Farklılık, son test lehine gerçekleşmiştir. Yani, programın sonunda deney grubu katılımcılarının saldırganlık puanları anlamlı derecede azalmıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların saldırganlık puanlarında anlamlı bir değişim saptanmamıştır. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların saldırganlık ölçeği alt ölçeklerinden düşmanlık ve öfke son test puanları arasında anlamlı bir fark görülmezken, iki gruptaki katılımcıların saldırganlık ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. Deney grubundaki katılımcıların program süreci boyunca saldırganlık davranışlarına yönelik değişimleri anlamlı derecede farklılaşmıştır. Bu bulgular dikkate alındığında ‘Hipotez 1: Fiziksel saldırganlık düzeylerinde azalma olacaktır. Hipotez 2: Düşmanlık düzeylerinde azalma olacaktır. Hipotez 3: Öfke düzeylerinde azalma olacaktır. Hipotez 4: Sözel saldırganlık düzeylerinde azalma olacaktır.’ hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, uygulanan sosyal beceri eğitim programının, şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ve bu programın fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlığı azaltmaya yönelik olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde mahkûmların saldırganlık düzeylerinin azaltılması amacıyla hazırlanan programların ve psiko-sosyal eğitimlerin saldırganlığı azaltmada etkili olduğuna dair birçok bulgu mevcuttur. Akan (2018) tarafından bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı Şiddeti Azaltma Psikoeğitim Programı’nın (ŞAPP) eşine karşı şiddet davranışı sergileyen erkeklerin Saldırganlık, Duygu Yönetimi ve İlişki Özyeterlik düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla 52 hükümlü erkek ile çalışmayı yürütmüştür. Deney gruplarına 12 hafta boyunca geliştirilen Şiddeti Azaltma Psikoeğitim Programı (ŞAPP) haftada 1 oturum ve 90-110 dakika olarak uygulanmıştır. Kontrol gruplarına ise herhangi bir

işlem yapılmamıştır. Araştırmanın sonucunda; Şiddeti Azaltma Psikoeğitim Programı'nın deney gruplarındaki eşine karşı şiddet davranışı sergileyen erkeklerin saldırganlık düzeylerini azalttığı tespit edilmiştir. Goldstein ve Glick (1994) çeteler arasında tutuklama oranlarının azaltılması amacıyla Çete Müdahale Programı olan Salırganlık Değiştirme Eğitimi uygulanmıştır. Çalışmanın kapsamını ergenler, saldırgan gençler ve çocuk çetelerine katılanlar oluşturmaktadır. Verilen eğitimde antisosyal gençlerin katılım kayıtsızlığı, katılım direnci, kişilerarası beceri yetersizliği, öfke kontrolü, öfke gibi konularla nasıl başa çıkmaları gerektiği gibi konular üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmalar Brooklyn ve New York'da etkili olmuştur. Salırganlık Değiştirme Eğitimi kapsamında prososyal beceri yeterliliğini ve prososyal davranışı arttığı, saldırgan davranışların azaldığı, derecelendirilmiş dürtüsellik seviyesinin düştüğü ve katılımcıların ahlaki akıl yürütme seviyelerini arttığı tespit edilmiştir.

Miller (1996) Victoria'daki cezaevlerinde yürütölen Şiddete Alternatifler programının etkililiğini incelemiştir. Bu programın amacı şiddeti azaltmak için cezaevi temelli bir müdahaleyi değerlendirmektir. Program 30 saatlik grup çalışması ve ev ödevlerini kapsamaktadır. Alınan sonuçlar program katılımcılarında bazı iyileştirmeler olduğunu göstermiştir ve deney grubunun kendini ve başkalarını daha kabullenici bir tavır geliştirdiği, kişilerarası ilişkilerinde düzelmelerin meydana geldiği ve saldırgan davranışlarında azalma olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öfke kontrolünü sağlama konusunda da etkili olmuştur. Schippes, Merillas ve Fuendes-Marker (2001) yetişkin suçlulara verilen Sosyal Beceri Eğitimi sonunda prososyal ve saldırgan davranışları incelemek amacıyla bu çalışmayı yürütmüşlerdir. Çalışmaya Hollanda'da iki ışlah tesisinde hapsedilmiş 19 ila 60 yaş arasındaki 102 erkek suçlu katılmıştır. Sonuç olarak eğitime katılanların, sosyal kaygılarının azaldığı ve günlük sosyal durumlarda olumlu duyguların arttığı gözlemlenmiştir. Vaillant ve Antonowicz (1991) bilişsel davranışçı terapisi ve sosyal beceri eğitiminin mahkûmların kişilik ve bilişsel düzeylerinde etkililiği incelemişlerdir. Haftalık 2 saatlik seanslar düzenlenmiştir. Çalışmaya 34 genel ve 19 cinsel suçlu katılmıştır. Seanslar mahkûmlara hatalı düşünceyi yeniden yapılandırma ve sosyal becerileri geliştirme yollarını öğretmek için tasarlanmıştır. Analizler benlik saygısında iyileşme, kaygı ve saldırgan özelliklerde azalma olduğunu göstermiştir.

Caldwell ve Rybroek (2005) yoğun bir kurumsal tedavi programına katılan genç suçluların şiddet içeren suçlara katılma oranının azaldığını iddia ettikleri çalışmalarına tedavi grubu olarak 141 kişi, kontrol grubu olarak 147 kişi katılmıştır. Verilen tedavi psikososyal tedavi ağırlıklı olarak ilerlemiş ve geleneksel rehabilitasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yoğun bir ışlah programından geçirilen tedavi grubunun şiddet göstermede yaygınlığında önemli bir azalma olduğu ve tedavi edilmeyen gençlerin (% 44'e karşılık % 23) tedavi edilen

gruba göre iki kat daha fazla şiddet içeren suçlara karıştıkları ortaya çıkmıştır. Guerra ve Slaby (1990)'nin şiddet suçu nedeni ile hapsedilmiş 15-18 yaş aralığındaki 120 erkek ve kadın ergenin katılımı ile sosyal-bilişsel gelişim modeline dayanan 12 oturumluk müdahale programı saldırganlığın bağıntıları olarak tanımlanan bilişsel faktörleri düzeltmek için uygulanmıştır. Sonuç olarak, tedavi grubu sosyal problemleri çözme becerilerinde artma, saldırganlığı destekleyen inançlarda, saldırgan, dürtüsel ve esnek olmayan davranışlarda azalma olduğunu tespit edilmiştir. Alanyazında da belirtildiği üzere bilişsel becerilerdeki ve inançlardaki değişimler saldırgan davranışlarda değişimlere neden olabilmektedir. Bu çalışmada da mahkûmların bilişsel süreçleri anlamasına yardımcı olacak bir psikoeğitim çalışması yürütülmüş ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuç olarak, beliren yetişkinlere yönelik geliştirilen Sosyal Beceri Eğitimi programının, şiddet suçlarından mahkûm olmuş beliren yetişkin erkeklerin fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık puanlarını azaltmada etkili olduğu söylenebilir.

5.2.2. Öfke Yönetimi ile İlgili Sonuçlar ve Tartışma

Deney grubundaki katılımcıların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin alt ölçekleri öfke içe vurumu ve öfke dışı vurumu ön test ve son test puanları arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak diğer alt ölçekler sürekli öfke ve öfke kontrolü ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Kısacası sosyal beceri eğitimi programı sonunda deney grubu katılımcılarının öfke içe vurumu ve öfke dışı vurumu puanlarında bir değişimin olmadığı ancak sürekli öfke puanının anlamlı derecede azaldığı ve öfke kontrol puanının da anlamlı derecede arttığı ortaya çıkmıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların sürekli öfke, öfke içe vurumu, öfke dışı vurumu ve öfke kontrolü ön test ve son test puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yani kontrol grubundaki katılımcılarda bu değişkenlere yönelik herhangi bir değişim gözlenmemiştir. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği alt ölçeklerinden sürekli öfke ve öfke kontrolü son test puanları arasında ve son test-ön test fark puanları arasında anlamlı bir fark söz konusudur. Deney grubundaki katılımcıların sürekli öfke ve öfke kontrolü değişkinlerine yönelik anlamlı bir değişim gözlemlenmiştir. Bu bulgular dikkate alındığında 'Hipotez 6: Öfke içe vurumu düzeylerinde azalma olacaktır. Hipotez 7: Öfke dışı vurumu düzeylerinde azalma olacaktır.'

hipotezleri reddedilmiş olup ‘Hipotez 5: Sürekli öfke düzeylerinde azalma olacaktır. Hipotez 8: Öfke kontrolü düzeylerinde artma olacaktır.’ hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, uygulanan sosyal beceri eğitimi programının, şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin sürekli öfke düzeylerini anlamlı derecede azalttığı ve öfke kontrolü düzeylerini ise anlamlı derecede arttırdığı görülmüştür.

Alanyazında yer alan diğer çalışmalara bakıldığında benzer bulgularla karşılaşılmaktadır. Lipsey ve ark. (2007) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında bilişsel-davranışçı programın suçlular üzerinde etkili olup olmadığını tespit etmek amacıyla 58 çalışma değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda bu tarz bilişsel davranışçı temellere dayanan programların öfke kontrolünü sağlamada etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Henwood, Chou ve Browne (2015) tarafından yapılan başka bir meta-analiz çalışmasında Bilişsel Davranışçı Terapiye dayanan öfke yönetimi müdahalelerinin yetişkin erkek suçlular arasında yeniden suç işlemeyi azaltmadaki etkililiğini araştırmaya çalışmışlardır. Çalışmalar, bibliyografik veri tabanı araştırması, benzer çalışmalardan yapılan referansların el ile araştırılması ve web sitelerinde elektronik arama sonucunda seçilmiştir. Sonuç olarak tedavinin tamamlanması ile şiddet içeren yeniden suç işleme eğiliminin %56 oranında azaldığı ortaya çıkmış olup öfke yönetimi risklerin azaltılmasında etkili olduğu, özellikle şiddet içeren yeniden suç işleme eğilimini azalttığı belirtilmiştir.

Heseltine, Howells ve Day (2010) suçlulara sunulan 20 saatlik bir öfke yönetimi programının sonuçları incelemişlerdir. Program 2 saatlik seanslarla toplam 10 oturum uygulanmıştır. Her grupta maksimum on iki katılımcı bulunmaktadır. Program, öfkeli tepkiler uyandıran faktörler ve etkiler konusunda farkındalığı ve anlayışı arttırmayı ve katılımcılara saldırganlığı kışkırtıcı durumlarla daha yapıcı bir şekilde başa çıkma stratejileri sunmayı amaçlamıştır. Tedavi alan kişiler öfke hakkındaki bilgilerinde iyileşmeler göstermiş ancak öfke ve öfke ifade ölçütlerinde çok az değişiklik göstermişlerdir. Özbay (2008) cezaevinde kalan mahkûmlara yönelik öfke kontrol eğitiminin öfke duygularını kontrol etmelerinde etkili olup olmadığını araştırdığı çalışmasında programın kısa süreli de olsa etkili olduğunu tespit etmiştir. Goldstein, Serico, Romaine, Zelechowski, Kalbeitzner, Kemp ve Lane (2013) öfkeyi hafifletmek, sıklığı azaltmak ve saldırgan davranışların ciddiyeti göz önüne alınarak suçlu kız çocukları için Çocuk Adalet Öfke Yönetimi (JJAM) geliştirilmiştir. Uygulama, konut çocuk adalet tesislerinde kalan kadın suçlulara yönelik 16 oturumlu bir grup tedavisidir. Tedavi grupları iki lider tarafından yürütülmüş ve 90 dakikalık seanslar 8 hafta boyunca haftada iki kez gerçekleştirilmiştir. Programın içeriğinde bilişsel yeniden yapılanma, beceri eğitimi, duygu düzenleme, sosyal ve iletişim becerileri ayrıca problem çözme yer almıştır. Sonuç

olarak öfke ve dolaylı saldırganlık tedavilerinde kızların önemli ölçüde iyileşme gösterdiği ancak kontrol grubundaki kızlarda herhangi bir değişiklik tespit edilmemiştir.

Hunter (1993) Kanada'daki federal ıslah kurumlarında uygulanan 10 haftalık öfke yönetim programının etkililiğini araştırmıştır. Çalışmaya yetişkin erkek suçlular katılmıştır. Programın içeriğinde bireysel danışmanlık ve rahatlama terapisi, stres yönetimi, çatışma çözme ve bilişsel terapi alanlarında grup eğitimleri yer almaktadır. Deney grubunda şiddet içeren suçları yeniden işleme oranının çok düşük olduğu ortaya konmuştur. Dowden, Blanchette ve Serin (1999) tarafından yapılan çalışmanın amacı Kanada'da 110 erkek federal suçluya uygulanan Öfke ve Duygular Yönetimi programının sonuçlarını incelemektir. Programı Bilişsel-Davranışçı temellere dayandırmışlardır. Program iki saatlik seanslarla 25 defa uygulamıştır. Grup büyüklüğü 4 ila 10 arasında değişmektedir. Program içeriğinde ise etkili iletişim kurma, öz-yönetim ve öz-kontrol sağlama becerileri öğrenme ve prososyal beceri eğitimlerini kapsamaktadır. Yeniden suç işleme oranında belirgin bir azalma olduğu belirtilmiş olup yüksek riskli suçlular için Öfke Yönetimi programlarının etkili bir müdahale stratejisi olduğunu göstermiştir. Howells, Jauncey, Williamson, Day, Bubner, Heseltine ve Parker (2005) öfke yönetimi alan suçluların çeşitli ülkelerdeki bekleme listesi kontrolleri ile karşılaştırıldığı bir müdahale çalışmasına bakıldığında, çalışmaya 418 erkek suçlunun katıldığı ve %86'sının da cezaevinde öfke yönetimi eğitimi aldığı belirlenmiştir. Yapılan eğitimler 10 oturum sürmüştür olup her oturum iki saat sürmüştür. Yapılan değerlendirme sonunda yapılan müdahaleler sonucunda az da olsa öfke yönetiminde olumlu gelişmelerin olduğu tespit edilmiştir.

Blacker, Watson ve Beech (2008) bu araştırmayı suçluların potansiyel olarak değişken durumlarla başa çıkma stratejileri tanımlayıp üretmelerini sağlamak, stratejileri uygulamak ve değerlendirmek amacıyla yapmışlardır. 9 günlük kursa Birleşik Krallık'taki 6 hapisaneden 62 yetişkin erkek suçlu katılmıştır. Kurs sonrası yapılan ölçümlerde öfke düzeylerinde anlamlı derecede azalma olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar drama temelli bir yaklaşımın şiddet suçlularının öfke yönetimi konusunda umut verici olabileceğini göstermiştir. Hughes (1995) mahkûmlar üzerinde bilişsel- davranışsal temelli öfke yönetimi programının etkililiğini incelemek amacıyla bir çalışma ortaya koymuştur. Öfke yönetimi programını katılımcıların katılmayanlara göre daha yüksek başa çıkma becerilerine sahip oldukları, yeniden tutuklanma ve şiddet suçlarından mahkûm olma oranlarında ise ciddi bir düşüş olduğu tespit edilmiştir ($p=0,07$). Yapılan araştırmalarda şiddet uygulayan erkeklere öfke kontrolünü sağlama becerisi kazandırmanın önemi vurgulanmaktadır (Yüksel, 1995; Gök, 2009). Öfke kontrolünü sağlayan erkeklerin şiddet uygulama oranlarında düşüş olduğu tespit edilmiştir (Karataş,

2009; Serin ve Genç, 2011). Yapılan bu çalışmalar, araştırma bulgularımızı destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, beliren yetişkinlere yönelik geliştirilen Sosyal Beceri Eğitimi programının, şiddet suçlarından mahkûm olmuş beliren yetişkin erkeklerin sürekli öfke puanlarını azaltmada ve öfke kontrolü puanlarını ise arttırmada etkili olduğu söylenebilir.

5.2.3. İletişim Becerileri ile İlgili Sonuçlar ve Tartışma

Bu araştırmada geliştirilen Sosyal Beceri Eğitimi programının etkililiğine yönelik yapılan analizlerin sonuçlarına göre deney ve kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerileri ölçeği ön test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak deney ve kontrol grubundaki katılımcıların İletişim Becerileri ölçeği alt ölçeklerinden egoyu geliştirici dil ve kendini tanıma/kendini açma son test puanları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Aynı şekilde deney ve kontrol grubundaki katılımcıların İletişim Becerileri ölçeği alt ölçeklerinden egoyu geliştirici dil son test- ön test fark puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Sosyal Beceri Eğitimi programı sonunda İletişim Becerileri Ölçeğinin alt ölçekleri egoyu geliştirici dil, etkin dinleme, kendini tanıma/kendini açma ve empati ön test ve son test puanları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur ancak diğer bir alt ölçek olan ben dili ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Farklılıklar, son test lehine gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle Sosyal Beceri Eğitimi programı sonunda deney grubu katılımcılarının iletişim becerilerinden egoyu geliştirici dil, kendini tanıma/kendini açma, empati ve etkin dinleme düzeyleri anlamlı derecede artmıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların iletişim becerilerinde anlamlı bir değişim saptanmamıştır. Deney grubundaki katılımcıların Sosyal Beceri Eğitimi programı boyunca iletişim becerilerine yönelik değişimleri anlamlı derecede farklılaşmıştır. Bu bulgular dikkate alındığında ‘Hipotez 9: Egoyu geliştirici dil düzeylerinde artma olacaktır. Hipotez 10: Etkin dinleme düzeylerinde artma olacaktır. Hipotez 11: Kendini tanıma/kendini açma düzeylerinde artma olacaktır. Hipotez 12: Empati düzeylerinde artma olacaktır.’ hipotezleri kabul edilirken ‘Hipotez 13: Ben dili düzeylerinde artma olacaktır.’ hipotezi ise reddedilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, Sosyal Beceri Eğitimi programının, şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş beliren yetişkinlerin egoyu geliştirici dil, etkin dinleme, kendini tanıma/kendini açma ve empati düzeylerini arttırdığını göstermektedir.

Saldırganlığı azaltmaya yönelik uygulanan programlarda kazandırılması gereken önemli becerilerden biri, iletişim olarak görülmektedir.. Bireyin yaşamış olduğu sorunların başında iletişim becerilerindeki eksikliğinden kaynaklanan kişiler arası ilişkilerde sorun

yaşamasıdır. Kendisini doğru ifade edemeyen bireylerin şiddeti bir çözüm aracı olarak kullanabilmektedir. Şiddet uygulayan erkeklerle yürütülen bir araştırmada katılımcılara iletişim becerisi eğitimi verilmiş ve şiddet davranışının azaldığı bulgusu elde edilmiştir (Scott, 2004). Başka bir çalışmada verilen öfke kontrolü eğitiminin erkeklerin saldırganlık düzeylerini düşürdüğü ve iletişim becerisini artırdığı tespit edilmiştir (Öz ve Aysan, 2011). Hayward, McMurran ve Sellen (2008) tarafından yürütülen bir diğer çalışmada intihar eğilimi olan ve stres belirtileri gösteren hükümlülere sosyal problem çözme beceri eğitimi vermişlerdir. Bulgular eğitim alan grubun almayanlara göre sosyal beceri puanlarında anlamlı artış olduğunu göstermiştir. Atila'nın (2018) yürüttüğü çalışmada eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinde kullanılan ve her faaliyet döneminde eğitim çizelgelerinde ifade edilen münazara, panel, forum, açık oturum gibi sosyal-kültürel faaliyetlerin hükümlülerin/tutukluların dinleme geliştirilip geliştirilemeyeceği araştırılmıştır. Bulgular hükümlülerin/tutukluların dinlediğini anlama becerisi ve tartışma türleri ile ilgili yapılan ön test ve son test arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermiştir. Cunliffe (1992) genç suçlulara uygulanan sosyal beceri eğitimi ile ilgili yaptığı alanyazın tarama çalışmasında genel olarak sosyal beceri eğitiminin olumlu sonuçlar verdiğini tespit etmiştir. Bilişsel Davranışçı Programların suçlular üzerindeki etkisinin incelendiği meta-analiz çalışmasına bakıldığında; genel olarak programların içeriğinde kişilerarası problem çözme, sosyal ve bilişsel beceriler, bilişsel yeniden yapılandırma, bireysel dikkat ve öfke kontrolü gibi davranış değişikliği oluşturacak konular yer almaktadır. Yapılan bu çalışmada da 58 çalışma incelenmiştir. Çalışmaya ağırlıklı olarak erkek suçlular katılmıştır. Uygulamalar ıslah kurumlarında genellikle 20 haftadan kısa süren tedaviler olmuştur. Yapılan tedavi sonrasında kontrol grubunun ortalama .40 oranında yeniden suç işleme eğilimi bulunurken bu durum tedavi grubunda .30 oranında tespit edilmekte olup %25'lik bir düşüşü temsil etmektedir (Lipsey, M.W., Wilson, S.J. ve Landenberger, N.A, 2007).

Ross ve Fabiano (1985) tarafından düzenlenen Akıl Yürütme ve Rehabilitasyon programında değiştirmeye odaklanan alıştırmalar (örneğin, eleştirel düşünme, sosyal perspektif alma), suçluların düşüncesiz, egosantrik, mantıksız ve katı düşünme ve davranışlarını değiştirme ve düşünmeyi öğretme, davranışlarının sonuçlarını göz önünde bulundurma, kavramsallaştırma, kişilerarası problemlere cevap vermenin alternatif yollarını ve etkilerini göz önünde bulundurma, diğer insanlar ve özellikle mağdurlar üzerindeki davranışları üzerinde durdukları çalışmalarında yapılan uygulamaların suçlular üzerinde olumlu etki bıraktığı tespit edilmiştir (Ross ve ark. 1988, 31). Bir Değişimi Düşünmek (Bush, vd., 1997) programı bilişsel yeniden yapılandırma, sosyal beceri geliştirme ve problem çözme

becerilerinin öğrenilmesi ve kullanılması amacıyla geliştirilmiştir. Program 8 ile 12 kişilik gruplar için tasarlanmıştır ve 22 oturumdan oluşan grup egzersizlerinden ve ev ödevlerinden oluşan bir programdır. Bu programın 3 bileşeni bulunmaktadır: (a) düşünmenin davranışı kontrol ettiğini anlama; (b) kendisinin ve başkalarının duygularını anlama ve cevap verme ve (c) problem çözme becerileridir. Suçlulara entegre edilmiş olan programın oturumlar sonunda suçluların problem çözme adımlarını öğrendikleri, yaşamlarında problem çözme yaklaşımlarını kullandıkları, etkili iletişim becerilerine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Genç suçlularda konuşma, dil ve iletişim ihtiyaçları fazlasıyla görülmekte olup bu yüzden bu tür gençlere yönelik terapilere ihtiyaç duyulmaktadır. Dil becerisinin, sosyal becerilerin gelişiminde ve aynı zamanda okuryazarlığa geçişindeki rolü önemlidir. Bu yüzden Snow, Sanger, Caire, Eadie ve Dinslage (2015) tarafından yapılan araştırmada genç suçluların adalet ortamlarında yaşadıkları konuşma, dil ve iletişim ihtiyaçlarının sistematik olarak ele alınabileceği ve değerlendirilebileceği bir çerçeve olarak sunmak amacıyla yapılmıştır. Sonuç olarak dil yeterliliğinin (sosyal ilişkiler arası kişisel beceriler geliştirmek ve okuryazarlığa geçiş) önemli olduğu, bu nedenle müfredat tasarımına dâhil edilmesi gerektiği, adalet eğitim ortamlarında bulunan tedavi gruplarının norm haline getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yapılan başka bir çalışmanın amacı ise Özgürlük Projesinin etkilerini araştırmaktır. Özgürlük Projesi, mahkûmları şiddet içermeyen iletişim ve meditasyon konusunda eğitmek üzere tasarlanmıştır. Bu proje ile yapılan ilk çalışmanın sonuçları, Washington eyaletindeki yeniden suç işleme oranları karşılaştırıldığında eğitilmiş mahkûmların yeniden suç işleme oranlarının azaldığı tespit edilmiştir. İkinci çalışmada ise eğitilmiş mahkûmlar öfke kontrolü ve kendine şefkat duyma gibi durumlarda iyileşme göstermiştir. Yapılan bu çalışmada ise eğitim alan mahkûmların yeniden suç işleme oranlarının azaldığı ve hapisaneye dönme olasılığı azalmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarının davranış geliştirme konusunda umut verici ve son derece yararlı bir sosyal etkisinin olduğu vurgulanmıştır (Suarez, Lee, Rowe, Gomez, Murowchick ve Linn, 2014). Bourke ve Hasselt (2001) mahkûmlara yönelik 16 oturumluk Sosyal Problem Çözme Becerileri Eğitimi'nin değerlendirildiği bir diğer çalışmaya Florida'daki iki büyük ilçe hapisanesinde kalan kadın ve erkek mahkûmlar katılmıştır. Çalışmaya 28 erkek mahkûm ve 17 kadın mahkûm katılım sağlamıştır. Eğitimin amaçları suçluların sosyal ve kişilerarası becerilerini geliştirmek, öfke kontrolünü sağlamak, kendini ifade etme becerisi, bilişsel yeniden yapılandırma, gevşeme egzersizleri, empatik farkındalığı ve sosyal bakış açısını arttırmak gibi konular yer almaktadır. Verilen eğitim sonucunda katılımcıların konuşma problem çözme ve empati becerisi kazandıkları, öfke yönetimini sağladıkları tespit edilmiştir.

İletişim hayatımızın her alanında olan, önemi artarak devam eden ve tüm insanlığı ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Kurduğumuz iletişim davranışlarımızı şekillendirmede de etkilidir ve en önemlisi iletişim becerisi temel bir yaşam becerisidir. Sağlıklı bir iletişim kurmak için ihtiyaç duyduğumuz becerilerdir. Kişilerarası ilişkileri güçlendirecek becerilerin kazanılması önceliklidir. Bireyin iletişim ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda çatışma yaşanabilir. Bu yüzden iletişimimizi güçlendirecek becerileri kazanmak oldukça önemlidir ve iletişim becerileri eğitimleri verilmektedir. Mahkûmlar da iletişim kurma, kendini ifade etme, karşıdakini anlama ve dinleme gibi konularda sorun yaşadıklarını dile getirmektedirler. İletişim alanında yaşanan problemlerin sonuçları bazı bireyler için ağır olabilmektedir. Mahkûmlarında bu becerileri öncelikli olarak kazanmasının önemli olduğu ve bireyin davranışlarına sebep olan iletişimin verilecek eğitim ve programların temelini oluşturması önemlidir. Bu çalışmada da bireyin suça yönelmesine etki eden, kişilerarası ilişkilerde çatışma yaşamasına neden olan ve sonucu olarak cezaevinde kalan mahkûmlara iletişim becerilerini geliştirebilecek, farkındalıklarını arttıracak çalışmalara yer verilmiştir.

Sonuç olarak, beliren yetişkinlere yönelik geliştirilen Sosyal Beceri Eğitimi programının, şiddet suçlarından mahkûm olmuş beliren yetişkin erkeklerin egoyu geliştirici dil, etkin dinleme, kendini tanıma/kendini açma ve empati puanlarını arttırmada etkili olduğu söylenebilir.

5.2.4. Programın Sonuçlarına Etki Etmiş Olabilecek Diğer Faktörler

Yürütülen bu çalışmaya her ne kadar okuryazar olmayan mahkûmlar dâhil edilmemiş olsa da mahkûmların düşük eğitim seviyesine sahip oldukları, sağlıklı başa çıkma becerilerinden yoksun oldukları, kendilerini doğru ifade edemedikleri, şiddeti işe yarayan bir çözüm aracı olarak gördükleri ve yaşadıkları problemlerin farkında olmadıkları düşünüldüğünde kendilerine verilen yaşantısal ve basit anlatımlı sosyal beceri eğitimi programının farkındalıklarını arttırmış olabileceği söylenebilir. Program bünyesinde ısınma oyunları, güven yürüyüşü, kulaktan kulağa, balon patlatma, nefes ve gevşeme egzersizi, kravat bağlama gibi etkinliklere ek olarak anlatım, soru-cevap, beyin fırtınası, rol oynama, gösterip-yaptırma gibi yöntemler kullanılmıştır.

Uygulanan programının etkili olmasında eğitimin içeriği ve sunuluşu dışında diğer bazı faktörlerin de etkisi olmuş olabilir. Bu faktörlerden ilki katılımcıların grup yaşantısı deneyimlerinin koğuştan uzaklaşmalarını sağlaması olabilir. Toplumdan soyutlanmış olan mahkûmların grup sürecine girmeleri ile tüm vakitlerini aynı kişilerle aynı koğuştaki geçirdikleri mekândan uzaklaşmaları, farklı koğuştaki diğer mahkûmlar ile tanışma fırsatı

yakalamaları, yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak yalnız olmadıklarını görmeleri, anlaşıldıklarını hissetmeleri ve yaşadıkları problemleri farklı bakış açılarıyla görme fırsatını yakalamaları gibi grup yaşantısının öğelerinden fayda görmüş olabilirler. Nitekim oturumların yapıldığı gün ve saatte koşullarında bulunan mahkûmlar grup çalışma odasına infaz koruma memurları eşliğinde geldiklerinde oldukça neşeli oldukları gözlenmiştir. Katılımcılardan A.E oturumlardan birinin sonunda '*Cuma gününü iple çekiyorum, bir an önce gelmek istiyorum.*' diyerek duygularını ifade etmiştir. Buradan da anlaşılabileceği üzere farklı bir ortama girmiş olmalarının ve hayatlarında ufak da olsa bir değişiklik yaşamalarının mahkûmlar için önemi büyüktür.

İkinci bir faktör ise mahkûmların cezaevinde çalışmayan, dışarıdan gelen bir psikolojik danışman ile kurdukları iletişimidir. Psikolojik danışman tarafından kabul edildiklerini, dinlendiklerini ve önemsendiklerini hissettikleri bu iletişimden etkilenmiş olmaları muhtemeldir. Ayrıca eğitim veren psikolojik danışmanın karşı cins olması da mahkûmlar üzerinde olumlu bir etki bırakmış olabilir.

5.3. Öneriler

5.3.1. Politika Geliştiriciler İçin Öneriler

1. Şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş beliren yetişkinlere uygulanan sosyal beceri eğitimi programının saldırganlık düzeylerini azalttığı, öfke kontrol seviyelerini ve iletişim becerilerini arttırdığı görülmüştür. Adalet Bakanlığının bu tür çalışmaları desteklemesi ve rehabilitasyon çalışmalarını arttırması önerilebilir.
2. Cezaevinde kalan makumlara yönelik yapılabilecek benzer çalışmalar için cezaevinde görevli uzmanlarla alanda çalışan uzmanların ve akademisyenlerin işbirliği sağlanabilir.
3. Gelecekte yürütülecek bu tür çalışmalar için Adalet Bakanlığının, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, çeşitli üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile ortak projeler hazırlanabilir.
4. Mahkûmların yeniden cezavine girmeleri, suça yönelmeleri engellemek ve topluma uyumlarını sağlamak için cezaevinde ve cezaevinden çıktıktan sonra izleme, danışmanlık ve rehabilitasyon çalışmalarının devam etmesi önerilebilir.

5.3.2. Benzer Çalışmalar Yürütecekler İçin Öneriler

1. Bu araştırmanın çalışma grubu, Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda kalan mahkûm erkeklerle sınırlıdır. Program, diğer illerdeki cezaevlerinde bulunan şiddet suçu

işlemiş erkek mahkûmlarla oluşturulacak gruplarda test edilmesi ve genişletilmesi yararlı olacağı düşünülmektedir.

2. Bu çalışmada cezaevindeki izin süresinin dolması sebebiyle izleme çalışması yapılamamış. Benzer çalışmalar izleme testi de dâhil edilerek çalışmalar gerçekleştirilebilir. Programın etkisinin kalıcılığı böylelikle daha iyi test edilebilir.

3. Benzer şekilde, bu çalışmada gönüllü olan katılımcıların sayısının az olması sebebiyle plasebo grubu yer almamıştır. Daha sonraki çalışmalarda uygulanan programın etkisinin net bir şekilde ortaya konulabilmesi için plasebo grubunun da araştırma desenine dâhil edilmesi önerilebilir.

4. Araştırmanın gerçekleştiği yaz aylarında Antalya’da hava sıcaklığı çok yüksek derecelere ulaştığı için ve Antalya E tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda bulunan grup çalışma odasının soğutma sistemi yetersiz kalmıştır ve katılımcılar sıcaktan bunalarak çalışmalara devam etmişlerdir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmaların Antalya gibi şehirlerde iklim koşullarının daha iyi olduğu zamanlarda gerçekleştirilmesi önerilebilir.

5. Araştırma grubunun eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle programın yapısında yeralan öğretim yöntem ve tekniklerinde yüksek düzey bilişsel tekniklere yer verilememiştir. Bu yüzden bundan sonra geliştirilecek ve uygulanacak olan programların içeriğinin de uygulamaya yönelik olması, anlaşılır olması ve sade bir dile sahip olması gerektiği söylenebilir.

6. Bundan sonraki çalışmalarda beliren yetişkin erkekler ile sınırlı kalmayıp şiddet suçunu gösteren çocuk, kadın ve diğer yaş grubundaki erkeklere yönelik olarak da çalışmalar planlanabilir.

7. Farklı tiplerdeki ceza infaz kurumlarında (L, M, R, B, D, F, A, K, R gibi) da benzer çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir.

8. Cezaevinde verilecek olan eğitimlerin ve uygulanacak programların tüm tutuklulara, mahkûmlara ve aynı zamanda cezaevi personeline verilmesinin daha faydalı sonuçlar olabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, G. R. (1973). Classroom aggression: determinants, controlling mechanisms and guidelines for the implementation of a behavior modification program. *Psychology in the Schools*, 10 (2), 155–168.
- Adli İstatistik, (2018). Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. Adli İstatistik 2018 Yayını.
- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Akan, Y., Kıran, B. (2019). Şiddeti azaltma psiko-eğitim programı'nın (ŞAPP) eşine şiddet uygulayan erkeklerin saldırganlık, duygu yönetimi ve ilişki özyeterlik düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 31-65.
- Akan, Y. (2018). *Şiddeti azaltma psiko-eğitim programı'nın (ŞAPP) eşine şiddet uygulayan erkeklerin saldırganlık, duygu yönetimi ve ilişki özyeterlik düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Akdeniz, M. (2007). *Öfke kontrolü eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrol becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Alkurt-Alkan, H. (2007). *Kadın hükümlülerde suç türleri ile saldırganlık davranışı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara.
- Ando, M., Asakura, T., Ando, S. ve Simons-Morton, B. (2007). A psychoeducational program to prevent aggressive behavior among Japanese early adolescents. *Health Education & Behavior*, 34(5): 765-776.
- Archer, J., Haigh, A. (1997). Beliefs about aggression among male and female prisoners. *Aggressive Behavior*, 23, 405-415.
- Arason, E. (1980). *The Social Animal*. San Francisco: W. H. Freeman and Company
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. ve Sommers, S. R. (2013). *Social psychology*, 9th ed. London, England, Pearson, s. 375–413.
- Atila, B.A. (2018). *Ceza infaz kurumlarında uygulanan eğitim-iyileştirme faaliyetlerinde tartışma türleri kullanımının hükümlü/tutukluların dinleme becerisi üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Nolen H. S. (1999). *Psikolojiye giriş*. Yauz Alogan (Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Avcıoğlu, S. (2019). *Öfke kontrol eğitiminin öğrencilerin şiddet eğilimine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206–214.
- Ayan, S. (2013). *Kasten adam öldürme suçu işlemiş hükümlü erkeklerin bağlanma stillerinin, çocukluk çağı travmalarının ve öfke ifade biçimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytekin, H. (1999). *Grup rehberliğinin ortaöğretimdeki öğrencilerin öfkeli ve saldırgan davranışlarının kontrolü üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Balaban, Ö., Özen, S. (2015). Ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ve hükümlülerin eğitim faaliyetlerine ilişkin algıları: t tipi kapalı ceza infaz kurumu örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6 (1) , 37-52.
- Balcı, E. (2019). *Yetiştirmeye yurdunda kalan ergenlerin saldırganlık ve öfke düzeylerinin arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balkaya, F. (2001). Öfke: temel boyutları, nedenleri ve sonuçları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4(7), 21-45.
- Balkaya, F. (2001). *Çok boyutlu öfke envanterinin geliştirilmesi ve bazı semptom, gruplarındaki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bandura A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychol Rev*, 84, 191-215. doi:10.1037/0033-295X.84.2.191
- Başoğlu, C. (1998). *Saldırganlık davranışının biyolojik belirleyicilerinin araştırılmasına yönelik bir çalışma*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul.
- Başol, E. (2018). Hasta ile sağlık çalışanları (doktor ve hemşire) arasındaki iletişim sorunları ve çözüm önerileri. *International Anatolia Academic Online Journal*, 4(1), 76-93.
- Berkowitz, L. (1965). *The concept of aggressive drive: some additional considerations*. New York: Academic Press.

- Berkowitz, L. (1993). *Agression: Its causes, consequences, and control*. New York: McGraw-Hill.
- Beşer, N. G. (2008). *Suçta yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Biggam, F. H., Power, K. G. (2002). A controlled, problem-solving, group-based intervention with vulnerable incarcerated young offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46, 678–698.
- Bilge, Y., Bilge, Y. ve Ertekin, G. (2016). Ergenlerde iletişim becerileri psiko-eğitim programının sosyal fobi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9), 199-214.
- Birinci, R. (2019). *Spor yapan ve yapmayan bireylerin benlik saygısı ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erzincan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Blake, P., Grafman, J. (2004). The neurobiology of aggression. *The Lancet*, 364, 12- 13.
- Blacker, J., Watson, A. ve Beech, A.R. (2008). A combined drama-based and CBT approach to working with self-reported anger aggression. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 129–137.
- Bourke, M. L., ve Hasselt, V. B. (2001). Social Problem-Solving Skills Training for Incarcerated Offenders: A Treatment Manual. *Behavior Modification*, 25, 163. doi:10.1177/0145445501252001
- Börekçi, E. (2012). *Suçta sürüklenen çocuklarda suç geçmişi ile aile ve akran etkisinin mükerrer suçluluğa etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Savunma Bilimleri Enstitüsü, Kara Harp Okulu, Ankara.
- Bray, S., Barrowclough, C. ve Lobban, F. (2007). The social problem-solving abilities of people with borderline personality disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 45(6): 1409- 1417.
- Buckman, R. (2001). Communication skills in palliative care. *Neurologic Clinics*, 19(4), 989- 1004.
- Buluş, M., Atan, A. ve Erten, H. (2017). Etkili iletişim becerileri: bir kavramsal çerçeve önerisi ve ölçek geliştirme çalışması. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(2), 575-590.
- Bulut, M. (2010). *Şiddet ve çocuk*. Asil Yayın Dağıtım Ltd Şti. Ankara.

- Bush, J., Glick, B. ve Taymans, J. (1997). *Thinking for a change: Integrated cognitive behavior change program*. National Institute of Corrections. Washington D.C.: U.S. Department of Justice.
- Buss, A.H., Durkee, A. (1957). An inventory for assessing different kinds of hostility. *J Consult Psych*, 21: 343-9.
- Buss, A.H. (1991). *The psychology of aggression*. New York, Wiley.
- Buttall, F. P. and Carney, M. M. (2005). Do batterer intervention programs serve African American and Caucasian batterers equally well? An investigation of a 26-week program. *Research on Social Work Practice*, 15, 19–28.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Deneyisel desenler*. Ankara: Pegem.
- Caldwell, M. F., Rybroek, G. J. (2005). Reducing violence in serious juvenile offenders using intensive treatment. *International Journal of Law and Psychiatry*, 28(6), 22-36.
- Cantürk, M. (2017). *Cezaevinde yatan erkek mahkûmlarda şiddet eğiliminin çocukluk çağı travması ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Can, S. (2002). *Aggression questionnarire adlı ölçeğin türk popülasyonunda geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servisi Şefliği, İstanbul.
- Cenkseven, F. (2003). Öfke yönetimi becerileri programının ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2 (4): 153–167.
- Chapman, P. (1994). Adjustment effects of multi-model program participation on ohio incarcerated women. *Dissertational Abstract International*, 56(2).
- Cummings, A. L., Hoffman, S. ve Leschied, A. W. (2004). A psychoeducational group for aggressive adolescent girls. *The Journal for Specialists in Group Work*, 29 (3): 285-299.
- Cunliffe, T. (1992). Arresting youth crime: A review of social skills training with young offenders. *Adolescence*, 27, 891-900.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi.
- Çalikoğlu, T. (2010). *Lisede öğrenimine devam eden ailesinin yanında yaşayan öğrencilerle, yetiştirme yurdunda yaşayan öğrencilerin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çekin, N., Hilal, A., Gülmen, M. K., Behnan A., Sarıca D., Savran B. ve Bilgin N. (2000). Cinayet olgularında sanıklarca sunulan gerekçelerin irdelenmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 5(3): 233-235.

- Çetinkaya, H. (1991). *Video oyunlarının çocuklarda saldırganlığa etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çimen, A. (2015). Ceza infaz kurumlarında sosyalleşme ve ıslah ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 159-188.
- Dahlberg, L. L. (1998). Youth violence in the United States: Major trends, risk factors, and prevention approaches. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 259-271.
- Deffenbacher, J. L. (2011). Cognitive behavioral conceptualisation and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18, 212-221.
- Deffenbacher, J. L., McNamara, K., Stark, R. S. ve Sabadell, P. M. (1990). A comparison of cognitive-behavioral and process-oriented group counseling for general anger reduction. *Journal of Counseling & Development*, 69, 167-172.
- Deffenbacher, J. L., Stark, R. S. (1992). Relaxation and cognitive relaxation treatments of general anger. *Journal of Counseling Psychology*, 39 (2), 158–167.
- Demirci, E. E., (2002). *İletişim becerileri eğitiminin mesleki eğitim merkezi'ne devam eden genç işçilerin iletişim becerilerini değerlendirmelerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2011). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2): 124-129.
- Demirci-Danışık N. (2005). *Ergenlerin sürekli öfke-öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Deniz, İ. (2003). *İletişim becerileri eğitiminin ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin iletişim becerisi düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- DePaulo, B. M. (1992). Nonverbal behavior and self-presentation. *Psychological Bulletin*, 111(2), 203-243.
- Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deschenes, E. P., Owen, B. (2007). *Recidivism Among Female Prisoners: Secondary Analysis of the 1994 BJS Recidivism Data Set*. National Criminal Justice Reference Service. www.ncjrs.gov.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Doğan, R. (2016). *Namus, töre ve eril şiddet: yargıtay kararları, toplumsal cinsiyet kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dowden, C., Blanchette, K. ve Serin, R.C. (1999). *Anger management programming for federal male inmates: An effective intervention*. Research Report R-82. Ottawa, ON: Correctional Service of Canada.
- Dökmen, Ü. (2004). *İletişim çatışmaları ve empati*. (1. Basım). İstanbul: Sistem.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. (8. Baskı), s: 75-126, İstanbul: Beta.
- Dönmez, A. (1988). Televizyon ve saldırganlık. *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(2), 56-67.
- Duyan, V. (2001). Sosyal desteğin tanımı, kaynakları, işlevsel boyutları, yararları. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 18,11.
- Egan, G. (2002). *The skilled helper: A problem-management and opportunity-development approach to helping* (7th ed.) Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Ellis, A. (1999). Early theories and practices of rational emotive behavior therapy and how they have been augmented and revised during the last three decades. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 17 (2).
- Emil-Öğünç, N. (2003). *Kadın cezaevi popülasyonunda adam öldürme suçu işlemiş kadınların suç motivasyonlarının ve MMPI profillerinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Erden D. (2005). Farklı yetiştirme koşullarının aleksitimi, depresyon ve psikiyatrik belirtilerle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 8: 60-65.
- Erkiner, D. (2012). *Lise 1. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.
- Eron, L.D. (1987). The development of aggressive behaviour from the perspective of a developing behaviorism. *Journal of American Psychologist*. 42(5): 435 - 442.
- Farrington, D. P. (1992). The explanation and prevention of youthful offending, *Delinquency and Crime: Current Theories*, (Ed.: J. David Hawkins), Cambridge: Cambridge Univ. Press, 68-148.

- Feyzioğlu, E.S. (2008). *Bağlanma stilleri, problem çözme becerileri ve hükümlülük özellikleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ford, D. B. (1991). Anger and irrational beliefs in violent inmates. *Personality and Individual Differences*, 12(3), 211-215.
- Fromm, E. (1993). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri* (Çev.) Şükrü Alpagut. İstanbul: Payel.
- Fromm, E. (1994). *Sevginin ve şiddetin kaynağı* (Çev.) Yurdanur Salman ve Nalan İçten. İstanbul: Payel.
- Gebeş, H. (2011). *Akran eğitimi ile sesteklenen öfke kontrolü eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrol becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi.
- Geçtan, E. (1992). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi.
- Geçtan, E. (2004). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis.
- Germeç, E. (2002). *Çocuk suçluluğu, çocuk mahkemeleri ve suçlu çocukların yeniden topluma kazandırılması (Ankara çocuk ıslahevi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Giddens, A. (2000), *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç yayınları.
- Gilbert, F. Ve Daffern, M. (2010). Integrating contempporary aggression theory with violent offender treatment: How throughly do interventions target violent behavior? *Aggression and violent behavior*, 15, 167-180.
- Goldstein, A. P., Glick, B. (1994). *The prosocial gang: Implementing Aggression Replacement Training*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Goldstein, N. E. S., Serico, J.M., Romaine, C. L. R., Zelechowski, A. D., Kalbeitzer, R., Kemp, K. ve Lane, C. (2013). Development of the juvenile justice anger management treatment for girls. *Cognitive and Behavioral Practice*, 20, 171-188.
- Gökbüzoğlu, B. (2008). *Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gökçearslan Çiftçi E., (2008). *Kapkaç suçundan hükümgıyenlerin, sosyo- demografik özellikleri, sosyal dışlanma süreçleri, suç ve diğer sapma davranışlar açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gök, M. (2010). *Aşiret tarzı kapalı toplum iletişim modelinde oluşan şiddet suçlarının nedenleri ve ortadan kaldırılmasına yönelik halkla ilişkiler uygulamaları: Diyarbakır örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gördeles Beşer, N., Çam, O. (2009). “Suça yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme programının etkinliğinin incelenmesi”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10; 226-232.
- Görgülü, T. (2009). *Tutuklu ve hükümlü erkek bireylerin depresyon düzeyleri, boyun eğici davranışları ve intihar olasılıklarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gök, M. (2009). *Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Guerra, N. G., Slaby, R. G.(1990). Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders:2. Intervention. *Developmental Psychology*, 26(2), 269-277.
- Güldoğan E., (2010). *Kadınları suça iten psikolojik nedenler: Adam öldürme suçu işlemiş kadınlar örnekleminde bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,
- Güleç, H.,Yazıcı-Güleç, M., Ulusoy-Kaymak, S., Topaloğlu, M. ve Ak, İ.(2011). Şiddet içeren suç davranışı öngörülebilir mi? Erkek mahkûmlarda yürütülen bir cezaevi çalışması. *Klinik Psikiyatri*,14, 94-102.
- Gülnar, M. (2000). *Düzce Ağır Ceza Mahkemesine 1990 yılından beri intikal eden kasten adam öldürme suçlarına ilişkin dosyaların istatistiksel incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Gültekin, F. (2008). *Saldırganlık ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gümüş-Ersen, H. (2010). *Suç işlemiş kadınların sosyo-demografik özellikleri, anne baba tutumları ve öfke ifade biçimlerinin değerlendirilmesi*. Sağlık Bakanlığı Bakırkoy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 7. Psikiyatri Kliniği, İstanbul.
- Güner, İ. (2007). *Çatışma çözme becerilerini geliştirmeye yönelik grup rehberliğinin lise öğrencilerinin saldırganlık ve problem çözme becerileri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Hackney, H., Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı* (Çev.) Tuncay Ergene, Seher Aydemir Sevim. Ankara: Mentis.
- Hamzaoglu, M. (2018). *Namus'un gelişimi ve Türkiye'de namus cinayetleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hannon, L., DeFina, R. (2010). The state of the economy and the relationship between prisoner reentry and crime. *Social Problem*, 57: 611-629.
- Harris, G. T., Rice, M. E. (1997): Risk appraisal and management of violent behavior, *Psychiatr Serv*, 48:1168-1176.
- Harris, M. B. (1996). Aggression, gender and ethnicity. *Aggress Violent Behav*, 1:123- 146.
- Hayward, J., McMurrin, M. ve Sellen, J. (2008). Social problem solving in vulnerable adult prisoners: Profile and intervention. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 19(2), 243-248.
- Hazaleus, S. L., Deffenbacher J. L. (1985). Irrational beliefs and anger arousal. *Journal of college student personel*, 26 :47-52.
- Hawton, K., Linsell, L., Adeniji, T., Sariaslan, A. ve Fazel, S. (2014). Self-harm in prisons in England and Wales: An epidemiological study of prevalence, risk factors, clustering, and subsequent suicide. *Lancet*, 383 (9923), 1147–1154.
- Henwood, K.S., Chou, S. ve Browne, K.D. (2015). A systematic review and meta-analysis on the effectiveness of CBT informed anger management. *Aggress. Viol. Behav.* 25, 280-292 doi:10.1016/j.avb.2015.09.011.
- Herrenkohl, T. I., Aisenberg, E., Williams, J. H. ve ark. (2011). *Violence in context. Current evidence on risk, protection, and prevention: Definitions and measurement of interpersonal violence across settings*. New York, Oxford University Press, Inc, s. 3-24.
- Heseltine, K., Howells, K. ve Day, A. (2010). Brief anger interventions with offenders may be ineffective: A replication and extension. *Behaviour Research and Therapy*, 48, 246–250.
- Heseltine, K., Sarre, R. and Day, A. (2011). Prison-based correctional rehabilitation: an overview of intensive interventions for moderate to high-risk offenders. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 412, 1.
- Hıdıroğlu, Ö. (2019). *Genç yetişkin bireylerde öfke biçimleri ile toplumsal cinsiyetçi roller arasındaki ilişkide psikolojik belirtiler, yansıtıcı işleyiş, bilişsel çarpıtmalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Hoffmann, W. A. (2006). Telematic technologies in mental health caring: A web-based psychoeducational program for adolescent suicide survivors. *Issues in Mental Health Nursing*, 27, 461-474.
- Howells, K., Day, A. (1999). Rehabilitative strategies for preventing re-offending. *The Forensic and Applied Psychology Research Group, University of South Australia*.
- Howells, K., Day, A., Williamson, P., Bubner, S., Jauncey, S., Parker, A. ve Heseltine, K. (2005). Brief anger management programs with offenders: Outcomes and predictors of change, *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(2), 296-311, doi:10.1080/14789940500096099
- Hughes, G.Y. (1995). Short and long-term outcomes for a cognitive-behavioral anger management program. In *Psychology, Law, and Criminal Justice: International Developments in Research and Practice*, 485-494.
- Hunter, D. (1993). Anger management in the prison: an evaluation. *Forum on Corrections Research*, 5, 3-5.
- Işık, Ş., (2016). *Lisede grup rehberliği etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- İçli, T. (1993). *Türkiye’de suçlular: Sosyal kültürel ve ekonomik özellikleri* (3. baskı). Ankara: AKM.
- İmamoğlu, S. (2003). *Öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, .Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ireland, J.L. (2004). Anger management therapy with young male offenders: An evaluation of treatment outcome. *Aggressive Behavior*, 30, 174-185.
- Johnson, D.W., Johnson, R.T. (1996). Training elementary school students to manage conflict. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry*, 49(1), 24-37.
- Johnson, D. W. (1993). *Reaching out: Interpersonal effectiveness and self-actualization*. Boston: Allyn and Bacon, (15 Edition).
- Kabak, F. (2009). *Ergenlerde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim.
- Kamazoğlu, B. A. (2019). *Tutuklu/hükümlü servisinde adam öldürme veya adam öldürmeye teşebbüs suçu ile yatan kadın ve erkek olguların klinik ve suçla ilişkili özelliklerinin karşılaştırılması*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar

Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kamer, V.K. (2013). Mükerrir suçluluğa sosyolojik bakış. *Adalet Dergisi*, 45, 1-16.

Kant, G. L., D’Zurilla, T. J. ve Maydeu-Olivares, A. (1997). Social problem solving as a mediator of stress-related depression and anxiety in middle-aged and elderly community residents. *Cognitive Therapy and Research*, 21, 73–96.

Karakartal, D. (2019). Cezaevinde yatan mahkûmların ruh sağlıklarının incelenmesi.

Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi, 1(1), 25-41.

Karataş, Z. (2009a). Bilişsel davranışçı teknikler kullanılarak yapılan öfke yönetimi programının ergenlerin saldırganlığını azaltmada etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, s. 12-24.

Karataş, Z. (2009). Salırganlık: Salırganlığın ergenler üzerindeki etkileri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, (367).

Knapp, M. L., Hall, J. A. (2009). Nonverbal communication in human interaction (7th Ed.) Boston: Wadsworth/Cengage.

Kılıçarslan, S. ve Atıcı, M. (2016). Ergenlerde görülen saldırgan davranışlarda ebeveyn ve ergenlere uygulanan psikoeğitim programının etkisinin incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 20-41.

Kılıçarslan, S. (2016). *Ergenlerde şiddet ve saldırganlıkla başetme psikoeğitim programı*. Adana: Karahan.

Kıran, H. (2012). *Adam öldürme suçundan ceza infaz kurumunda bulunan kadınların öfke ifade tarzları, problem çözme becerileri ve anksiyete düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kırpınar, İ. Özer, H. Coşkun, İ. ve Çayköylü, A. (1995). Yatan psikiyatri hastalarında saldırganlık: Erzurum’da psikiyatri kliniklerinde görülen saldırgan davranışlar üzerine bir çalışma, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 6 (4), 285-296.

Kısaç, İ. (2005). Gençlerin öfkelerini ifade ettikleri hedef kişiler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 71-81.

Kışan, F. (2018). *Bergama ceza infaz kurumu bağlamında suç işleme ve yeniden suç işlemenin toplumsal nedenleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Kızmaz, Z. (2015). Cezaevinin ve hapsetmenin suçu engellemedeki etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17.

- Kivivuori, J., Martti, L. (2006). The social composition of homicide in Finland, 1960-2000. *Acta Sociologica* 49 (1): 67-82.
- Koçak, O., Altun, S. (2010). Ceza infaz kurumlarındaki mesleki eğitim faaliyetlerinin hükümlü istihdamına katkıları, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1, (95-117).
- Korkut, F. (1996). İletişim becerileri değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7).
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı.
- Köknel, Ö. (1994). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve toplumsal şiddet*, İstanbul, Altın Kitaplar.
- Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. Ankara: Anı.
- Lee, A. H., DiGiuseppe, R. (2018). Anger and aggression treatments: a review of meta-analyses. *Current Opinion in Psychology*, 19, 65–74.
- Lefkowitz, M., Eron, L., Walder, L. ve Huesman, L. (1977). *Growing up to be Violent*, New York: Pergamon.
- Lipsey, M. W., Landenberger, N. A. ve Wilson, S. J. (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, 6.
- Lipsey, M. W., Chapman, G. L. ve Landenberger, N.A. (2001). Cognitive behavioral programs for offenders. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 578, 144- 157.
- Livingston, J. (1998). *Crime and criminology*, New Jersey: Prentice-Hall.
- Lochman, J. E., Coie, J. D., Underwood, M. ve Terry, R. (1993). Effectiveness of a social relations interventions program for aggressive and nonaggressive rejected children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61: 1053-1058.
- Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (1997). *Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency*, University of Chicago Press, 29-149.
- Loeber, R., Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- Lorenz, K. (1968). *On aggression*. New York: Hbw.
- Lorenz, K. (2008). *İşte insan, saldırganlığın doğası üzerine*. V. Ataman ve E. T. Güney (Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Margatre T. S. (2007). *Gençlere yatırım, suçun önlenmesi ve mağduriyete uluslar arası yaklaşımlar*. İtibar Uğurlu (Çev.). Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara.
- Martin, M., Greenwood, C. W. (1995). *Çocuğunuzun okulla ilgili sorunlarını çözebilirsiniz*. (1. baskı). F. Zengin Dağıdır (Çev.), İstanbul: Sistem.

- Mayne, J. T., Ambrose, K. (1999). Research review on anger psychotherapy. *Journal of Clinical Psychology*, 55 (3) 353-363.
- McGuire, J. (2005). Social problem solving and offending evidence, evaluation and evolution. McMurrin, M., McGuire, J. (Editors), Social Problem Solving: Basic Concepts, Research and Applications, John Wiley ve Sons Ltd, England.
- McMurrin, M., Blair, M. ve Egan, V. (2002). An investigation of the correlations between aggression, impulsiveness, social problem solving and alcohol use. *Aggressive Behavior*, 28, 439-445.
- McMurrin, M., Egan, V. ve Duggan, C. (2005). Stop & Think! Social problem solving therapy with personality-disordered offenders. In M. McMurrin, & J. McGuire (Eds.), Social problem solving and offending: Evidence, evaluation, and evolution (pp. 207–220). Chichester, UK: Wiley.
- Mercan, Ç.S. (2007). *Bilişsel-davranışçı yaklaşımla bütünleştirilmiş sosyal beceri eğitiminin ergenlerin sosyal kaygı düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Meydan, H. N. (2019). *Gümüşhane E tipi açık ve kapalı ceza infaz kurumunda bulunan erkek hükümlülerin depresyon düzeyleri ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. İstanbul: İletişim.
- Miles, D.R., Carey, G. (1997). Genetic and environmental architecture of human aggression, *Journal of Personality and Social Psychology*, 72: 207-217.
- Miller, A.S.M. ve Drake, E. (2006). *Evidence-based adult corrections programs: What works and what does not*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Miller, N. E. (1941). The frustration-aggression hypothesis. *Psychological Review*, 48, 337-342.
- Miller, R.J. (1996). Effects of a prison-based program for reducing violence. *Psychiatry, Psychology and Law*, 3, 153-163.
- Mills, F. J., Kroner, G. D. (2003). Anger as a predictor of institutional misconduct and recidivism in a sample of violent offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(3): 282-294.
- Nelson-Jones, R. (1995). *Danışma psikolojisi kuramları*. (Çev.) Füsün Akkoyun. Ankara.

- Nickel, M. K., Krawczyk, J., Nickel, C., Forthuber, P., Ketler, C., Leiberich, P., Muehlbacher, M., Tritt, K., Mitterlehner, F. O., Lahmann, C., Rother, W. K. ve Loew, T. H. (2006). Anger, interpersonal relationships, and health-related quality of life in bullying boys who are treated with outpatient family therapy: a randomized, prospective, controlled trial with 1 year of follow-up. *Pediatrics*, 116 (2), 247-254.
- Novaco, R.W. (2011). Anger dysregulation: Driver of violent offending. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 22(5), 650-668.
- Orozco, M. (2004) Controlling Your Anger: Anger management program designed for incarcerated men. *Dissertation, doctor of philosophy*, Carlos Albizu University, Florida.
- O'Conner, T. (2003). *Interpersonal skills module*. Generic Skills Integration Project (GENSIP), University of Dublin, Trinity College.
- Öncül, Ö. (2014). *Suç davranışı ile ilişkili bilişsel mekânizmaların yetişkin ve genç mahkûmlar örneklerinde araştırılması: Rehabilitasyon çalışmaları için öneriler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öz, F. S., (2008). *Öfke yönetimi eğitiminin ergenlerde öfke ile başa çıkma ve iletişim becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim bilimleri enstitüsü, İzmir.
- Öz, F. S., Aysan, F. (2011). The effect of anger management training on anger coping and communication skills of adolescents. *International online journal of educational sciences*, 3(1), 343-369.
- Özbay, Ö. (2008). *Öfke kontrol eğitim programının etkililiğinin tutuklu bir grup ergen örneğinde incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbek, V. Ö. (2013). *İnfaz hukuku*, Ankara.
- Özdemir, E. (2009). *Muş E tipi kapalı ceza infaz kurumu'nda kasten adam öldürmek suçundan gelen hükümlü erkeklerde öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke (SL-ÖFKE) ve öfke ifade tarzı (ÖFKE-TARZ) ölçekleri ön çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26-35.
- Özer, A. K. (1995). *İletişimsizlik becerisi*, İstanbul: Varlık.
- Özgüven, İ.E. (2010). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM.

- Özkamalı, E., Buğa, A. (2010). Bir öfke denetimi eğitimi programının üniversite öğrencilerinin sürekli öfke düzeylerine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 50-59.
- Özkan, A. N. (2008). *Dini motiflerin öfke kontrolü üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkürkçügil, A.Ç. (1998). Cezaevinde yalnızlık ve yalnızlığın depresyonla ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 6 (1), 21-31.
- Özmen, A.(2004). *Seçim kuramına ve gerçeklik terapisine dayalı öfkeyle başa çıkma eğitim programının ve etkileşim grubu uygulamasının üniversite öğrencilerinin öfkeyle başa çıkma becerileri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özmen, A (2006). Öfke: kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1): 39-56.
- Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Özyeşil, Z. (2012). Five factor personality traits as predictor of trait anger and anger expression. *Education and Science*, 37, (163).
- Peker, N. (2008). *Hükümlü ve tutuklularda madde kullanımı ile suç türü ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Redondo, S., Sanchez-meca, J. ve Garrido, V. (1999).The influence of treatment programmes on the recidivism of juvenile and adult offenders: An european meta-analytic review, *Psychology, Crime and Law*, 5:3, 251-278, doi:10.1080/10683169908401769.
- Ross, R. R., Fabiano, E. A., ve Ewles, C. D. (1988). Reasoning and rehabilitation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 32, 29-35.
- Ross, R. R., Fabiano, E. A. (1985). *Time to think: A cognitive model of delinquency prevention and offender rehabilitation*. Johnson City: Institute of Social Sciences and Arts.
- Saatçioğlu, Ö., Türkcan, S., Işıklı, M. ve Uygur, N. (1996). Tutuklularda depresyon. *Düşünen Adam*, 9, 25-30.

- Sağlam, M. (2015). *Yargılama süreci devam eden suça sürüklenen çocuklara yönelik hazırlanan destek eğitim programının çocukların duygu ve düşüncelerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sanderson, C. A. (2010). *Social psychology*, Usa, John Wiley and Sons.
- Sarıca A. K. (2008). Sosyal beceri programının ergenlerin saldırganlık düzeyine etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Scott, K. (2004). Predictors of change among male batterers: Application of theories and review of empirical findings. *Trauma, Violence And Abuse*, 5 (3); 260-284.
- Serin, N. B., Genç, H. (2011). Öfke yönetimi eğitimi programının ergenlerin öfke denetimi becerilerine etkisi. *Eğitim Ve Bilim*, 36(159).
- Sezer, S. (2007). *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bülteni*. Ankara: 2(14)
- Sharp, S. (2003). *Effectiveness of anger management training program based on rational emotive behavior theory (REBT) for middle school students with behavior problems*. Presented Doctor of Philosophy Degree, The University Of Tennessee.
- Siegel, A. (2004). *The neurobiology of aggression and rage*. Florida: Crc Press.
- Snow, P. C., Sanger, D. D., Caire, L. M., Eadie, P. A. ve Dinslage, T. (2015). Improving communication outcomes for young offenders: a proposed response to intervention framework. *Int J Lang Commun Disord*, 50(1), 1–13.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-28.
- Soytürk, S. (2013). *Hükümlü ve tutukluların sosyal hizmet gereksinimlerinin değerlendirilmesi: Karaman kapalı-açık cezaevi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Spielberger, C. D., Jacobs, G. ve Russel, F. (1983). Assessment of anger: The state trait angers scale: In Butcher JN, Spielberger CD (Editors). *Advances in Personality Assessment*, Hillsdale, 159-187.
- Suarez, A., Lee, D. Y., Rowe, C., Gomez, A. A., Murowchick, E. ve Linn, P. L. (2014). Freedom project: Nonviolent communication and mindfulness training in prison. *SAGE Open*, 1–10. doi:10.1177/2158244013516154
- Sukhodolsky, D., Kassinove, H. ve Gorman, B. (2004). Cognitive-behavioral therapy for anger in children and adolescents: A meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 247–269.

- Suzanne, G. L., Gatcheland, R.J. ve Cahill, M.A. (2006). Evaluating the effectiveness of the national institute of corrections' "Thinking for a Change" program among probationers. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43(2) : 55-73
- Sülün, Ö. (2013). *Futbol hakemlerinin öfke ve kızgınlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Swaffer, T., Hollin, C. R. (2001). Anger and general health in young offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 12(1), 90-103.
- Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin H. (2005). Öfke ve öfke denetiminin kuramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10): 1-22.
- Şahin-Kıralp, F. (2017). *Ergenler için öfke yönetimi becerileri programı (ADDT Temelli)*. Ankara: Vize.
- Şen Ş., (2016). *Ceza infaz kurumlarında verilen eğitim faaliyetlerinin yaşam boyu öğrenme açısından değerlendirilmesi (Zonguldak ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Şenel, F., (2003). Beynin gizemi. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 9, 2-14.
- Şimşek, D. E. (2017). *Yetişkin bireylerde çocukluk çağı travmaları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,
- Tekinsav-Sütçü, S., Aydın, A. ve Sorias, O. (2010). Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmak için bilişsel davranışçı bir grup terapisi programının etkililiği. *Türk Psikoloji Dergisi*; 25(66):57-67.
- Temüroğlu-Sundur, L. Y. (2012). Çatışma çözme ve arabuluculuk becerileri MODÜL 7. "Özellikle kız çocuklarının okullulaşma oranının artırılması projesi öğrenci destek programı"
- Thomas, S. P., Smith, H. (2004). School connectedness, anger behaviors, and relationships of violent and nonviolent American youth. *Perspectives In Psychiatric Care*. 40(4), 135-147.
- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi, kavramlar, kuramlar ve uygulama*. Ankara: Eylül.

- Topsakal, E. (2007). *Eskişehir H tipi kapalı ceza infaz kurumundaki hükümlülerin benlik saygıları ve iletişim becerileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Topses, M. D. (2013). Mükerrer suçluların sosyo-kültürel özellikleri: Çanakkale E tipi kapalı ceza infaz kurumu örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 257-287.
- Toptaş, M. (2018). *Öfke duygusunun saldırgan davranışa dönüşmesinde kişilerarası ilişki boyutlarının rolünün incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tsai, P. C. (2000). The lived experienced of anger in children, *Thesis/Dissertation*, PhD.
- Trower, P., Casey, A., & Dryden, W. (2008). Cognitive –Behavioral counseling in action. London: Sage Publications.
- Tuna, D. (2012). *Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı öfke kontrolü eğitim programının lise öğrencilerinin öfke kontrolü ve iletişim becerileri düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TÜİK (2011). *İstatistiklerle gençlik*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2018). *Ceza infaz kurumu istatistikleri*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Us, S., Karakaya, Ş. ve Ek, Ü. (2018). *Etkili iletişim becerileri*. Adalet Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı.
- Uzunoğlu, G., Baysan Arabacı L. (2017). Davranım bozukluğu tanılı ergenlere verilen psikoeğitimin öfke yönetimine etkisi. *Dusunen Adam; The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*; 30:344-353.
- Üstündağ, E. (2006). *İletişim becerilerini geliştirme programının Güvenlik Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin kendini açma davranışlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Wahlund, K., Kristiansson, M. (2009). Aggression, psychopathy and brain imaging Review and future recommendations. *International Journal of Law and Psychiatry*, 32(4), 266–271.

- Webster, C. D., Douglas, K. S, Eaves, D. ve ark. (1997). *Assessing risk of violence to other. Impulsivity: theory, assessment and treatment*. Webster CD ve Jackson MA (Ed), NY: The Guilford Pres, s. 251-277.
- Verdener, R. F. (1999). *Communicate!* (9th Ed). Belmont CA: Wadsworth Publishing Company.
- Voltan-Acar, N. (1995). *Grupla psikolojik danışma ilke ve teknikleri*. Ankara: Zincir Ajans Ltd. Şti.
- Voltan-Acar, N. (2019). *Grupla psikolojik danışmada alıştırma-deneyler*. Ankara:Nobel.
- Yalçın, Ö., Erdoğan, A. (2013). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 388-419.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, Y. (2009). *Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programlarının lise öğrencilerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yavuzer, Y., Karataş, Z. (2013). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2): 117- 123.
- Yatkın, Ş. (2012). *Grupla psikolojik danışma programının tutuklu ve hükümlü gençlerin sosyal becerilerine ve özsaygı düzeylerine ilişkin algılarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeğen. B. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.kadıköy ilçesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yeşilirmak, A. (2019). *Hükümlülerde saldırganlığın yordayıcısı olarak öz şefkat ve öfke*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, N. (2004). *Öfke ile başa çıkma eğitiminin ve grupla psikolojik danışmanın ergenlerin öfke ile başa çıkabilmeleri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yüksel, Ç. (2008). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerinde yaşadıkları problemleri çözme becerilerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yüksel Ş. (1995). *Eş dayaağı ve dayaağa karşı dayanışma kampanyası. içinden 1980'ler türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar*. Editör: Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim.

Yüksel-Şahin F. (1997). *Grupla iletişim becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EKLER

EK-1. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Akdeniz Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde Yüksek Lisans programı öğrencilerinden Eda Diktaş tarafından Dr. Öğr. Üyesi Evrim Çetinkaya Yıldız Danışman danışmanlığında yürütülmektedir. Araştırmanın katılımcılarını 18-25 yaşında, mahkûm olmuş bireylerden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı; şiddet suçları sebebiyle mahkûm olmuş gençlerin saldırganlıklarını azaltmada, öfke kontrol düzeylerini ve iletişim becerileri arttırmada psikoeğitim programının etkililiğinin incelenmesidir.

Bu araştırmaya katılımınızı onayladığınız takdirde çalışmanın katılımcısı olacaksınız. Araştırma kapsamında çalışmayla ilgili mülakata katılımınız, ölçekleri doldurmanız ve düzenlenecek olan psikoeğitim programına katılımınız istenecektir. Çalışma süresince ve sonrasında kimlik bilgileriniz çalışma dışındaki hiç kimseyle izniniz dışında paylaşılmayacaktır. Bu çalışma kapsamında elde edilecek olan bilimsel bilgiler sadece araştırmacılar tarafından yapılan bilimsel yayınlarda, sunumlarda ve eğitim amaçlı çevrimiçi bir ortamda paylaşılacaktır. Toplanan veriler isminiz silinerek bilgisayarda şifreli bir dosyada tutulacaktır.

Bu çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Uygulamada yer alan hiçbir aşama kişisel rahatsızlık verecek nitelikte değildir. Ancak herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz, uygulamaları nedenini açıklamaksızın yarıda bırakıp araştırmadan çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda vermiş olduğunuz bilgilerin araştırmacı ve tez danışmanı tarafından kullanılması ancak sizin onayınızla mümkün olacaktır.

Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve yanıtlanmasını istediğiniz sorularınız için araştırmayı yürüten Eda Diktaş ile görüşme sağlayabilirsiniz.

Gönüllünün / katılımcının Adı- Soyadı:

Yaş ve Cinsiyeti:

İmzası:

Adresi (varsa telefon ve/veya fax numarası):

Tarih:

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Adı- Soyadı: Eda DİKŞAÇ

İmzası:

Tarih:

EK-2. GÖRÜŞME FORMU

Öncelikle sizinle ve ailenizle ilgili bazı bilgiler almak istiyorum.

Adınız Soyadınız?

Yaşınız?

Medeni Durumunuz?

Eğitim Durumunuz?

En son çalıştığınız iş/ Mesleğiniz?

Kaç farklı işte çalıştınız?

Ceza almadan önceki aylık ortalama geliriniz?

Düzenli bir ilaç kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız ismi nedir?:

Alkol kullanıyor musunuz? Ne sıklıkla?

Herhangi bir madde kullanıyor musunuz? En son ne zaman kullandınız? Hangi maddeyi kullandınız?

Bana biraz da aileniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Anneniz-babanız sağ mı, hala evliler mi?, Eğitim durumları nedir? (Vefat ettilerse sebebi nedir?, boşanma varsa sebebi nedir? Kiminle yaşıyorsunuz?):

Kaç kardeşiniz?:

Sizde ve ailenizde sağlık problemi olan var mı? Varsa nedir?:

Cezaevinden çıktıktan sonra gidebileceğiniz bir yeriniz var mı? Nerede ve kiminle yaşayacaksınız?

Aile ve akrabalarınızda sabıkası olan var mı?:

Evden kaçma ve kendine zarar verme gibi davranışlarınız oldu mu?

Aileniz tarafından şiddete maruz kaldınız mı?

Ne oldu da buradasınız?:

Son zamanlardaki kendinizi nasıl hissediyorsunuz? (genel iyilik/sağlık durumu hakkında)

(Öfke yönetimi ve çatışma çözme hakkında bir eğitim verilmesi planlanmaktadır. Bu konularda kendinizi nasıl buluyorsunuz? Eğitim hakkında bilgi verilir.)

Öfke yönetimini sağlama yeteneğini derecelendirmemiz gerekirse 1 ila 10 arasında kaç puan verirsiniz?(1 çok az, 10 çok fazla)

Kendinizde geliştirmek/değiştirmek istediğiniz yönleriniz, özellikleriniz var mı?

Yapılacak olan bu eğitime katılmak ister misiniz?

EK-3. İLETİŞİM BECERİLERİ ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER

		Hiç uygun değil (1)	Çok az uygun (2)	Kısmen uygun (3)	Çoğunlukla uygun (4)	Tamamen uygun (5)
1	İnsanlara eksiklerini söylerken/iletirken olumlu özelliklerinden de söz ederim					
8	Biri benimle konuşurken onu anladığımı gösteren iletiler veririm					
14	Konuşmaları dinlerken arkasındaki duyguları da anlamaya çalışırım					
21	Karşımdaki kişinin neye ihtiyacı olduğunu anlar ve onu yargılamadan bu durumu ona iletebilirim					
33	İnsanların olumsuz davranışlarını gördüğümde hatasını düzeltmesi için gerekirse kötü konuşurum					

Ek -4. BUSS-PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER

Aşağıdaki her bir maddeyi okuyarak, bu madde sizin için her zaman doğru ise “ Tamamen Katılıyorum ”, genelde doğru ise Katılıyorum ”, emin değilseniz “ Kararsızım ”, genelde doğru değilse “ Katılmıyorum ”, hiçbir zaman doğru değilse “ Kesinlikle Katılmıyorum ” şeklinde işaretleme yapmanız rica olunur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim					
9. Sakin yapılı biriyimdir					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum					
20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım					
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.					

EK-5. SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER

Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayanı seçerek üzerine (X) işareti koyun.

Doğru ya da yanlış cevap yoktur.

		Hiç			Tümüyle
1.	Çabuk parlarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
6.	Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	(1)	(2)	(3)	(4)

Herkes zaman zaman kızgınlık veya öfke duyabilir. Aşağıda, kişilerin öfke ve kızgınlık tepkilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri göreceksiniz. Her bir ifadeyi okuyun ve öfke ve kızgınlık duyduğunuzda genelde ne yaptığınızı düşünerek o ifadenin yanında sizi en iyi tanımlayan sayının üzerine (X) işareti koyarak belirtin. Doğru veya yanlış cevap yoktur.

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

		Hiç			Tümüyle
15.	Somurtur ya da surat asarım.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

		Hiç			Tümüyle
19.	Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

		Hiç			Tümüyle
25.	Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

		Hiç			Tümüyle
30.	Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

		Hiç			Tümüyle
34.	Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)

EK-6. ETİK KURUL İZNI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu
KARAR

Toplantı Tarih : 04/02/2019

Karar Sayısı : 26

Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü **Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ**'in danışmanlığını, **Eda DİKSAÇ**'in araştırmacılığını üstlendiği, "*Şiddet Suçları Sebebiyle Mahkum Olmuş Genç Yetişkinlerin Saldırganlıklarını Azaltmada Psiko-Eğitim Programının Etkililiği*" başlıklı tez çalışması kapsamında kullanılacak olan mülakat çalışmasının uygunluğunun görüşülmesi istemi.

Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü **Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇETİNKAYA YILDIZ**'in danışmanlığını, **Eda DİKSAÇ**'in araştırmacılığını üstlendiği, "*Şiddet Suçları Sebebiyle Mahkum Olmuş Genç Yetişkinlerin Saldırganlıklarını Azaltmada Psiko-Eğitim Programının Etkililiği*" konulu mülakat çalışmasının, fikri hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğun başvurucaya ait olmak üzere, proje süresince uygulanmasının etik olarak **uygun olduğuna** oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr.
Osman ERAVŞAR
(imza)

Üye
Prof. Dr.
Ahmet BAYANER
(imza)

Üye
Prof. Dr.
Hilmi DEMİRKAYA
(imza)

Üye
Prof. Dr.
Mustafa ŞEKER
(imza)

Üye
Prof. Dr.
Bahattin ÖZDEMİR
(imza)

Üye
Prof. Dr.
Adnan DÖNMEZ
(imza)

Üye
Prof. Dr.
Abdullah KARAÇAĞ
(imza)

04.02.2019
A.A.Dikis
Bil.İşl.

EK-7. CEZAEVİNDE ÇALIŞMA YAPMA İZİNİ

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 69421317-204.04-E.93/50444
Konu : Eda Diksaç'ın Bilimsel
Araştırma Talebi

28/03/2019

ANTALYA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI

İlgi : 25/03/2019 tarihli ve 2019/2696 sayılı yazınız.

Antalya 1. Çocuk Mahkemesinde pedagog olarak görev yapan ve Akdeniz Üniversitesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde yüksek lisans öğrenimine devam eden Eda DİKSAÇ'ın yüksek lisans tezi kapsamında "Genç yetişkin mahkumlara uygulanan psiko-eğitim programının saldırganlığı azaltmada ve öfke kontrolünü sağlamada etkisinin olup olmadığının incelenmesi" konulu bilimsel araştırmayı Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda gerçekleştirme talebini içeren ilgi yazı ve ekleri incelendi.

Araştırma talebi; Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, 01 Nisan 2019 - 01 Temmuz 2019 tarihleri arasında kurumun belirleyeceği gün ve saatlerde, çalışmaya katılacak hükümlülerin bilgilendirilmesi ve bilgilendirme onam formu doldurulması, araştırma konusuyla sınırlı kalınması, kişisel verilerin gizliliğine dikkat edilmesi, ses kaydı ve görüntü alınmaması, kurum psiko-sosyal yardım servisi ile eğitim ve öğretim servisi görevlileri gözetiminde ve kurum görevlileri nezaretinde gerçekleştirilmesi, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin, araştırmayı yapacak kişi tarafından Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne gönderilmesi, araştırma sonucunun Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün izni olmaksızın yayınlanmaması koşullarıyla uygun görülmüştür.

Gereği ile ilgili kişiye bu yönde bilgi verilmesini rica ederim.

02.04.19

Namık Kemal VAROL
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Ek : Araştırma talebi.

İlgili Çalıma için ayrıca 21.04.2019 tarihinde
Bu belge ile cezaevine girilerek sağlanmıştır.

Anafartalar Mahallesi Agah Efendi Caddesi No:70/1 Altındag/ ANKARA
Eğitim ve İyileştirme Stratejileri Bürosu Telefon No: (0 312) 507 0 403-463
İnternet Adresi: www.cte.adalet.gov.tr

Bilgi için: Elçin ÇAKAR TERZİOĞLU
Şube Müdürü
Telefon No: (0 312) 507 0 509

UYAP Bilişim Sistemindeki bu dokümana <http://vatandas.uyap.gov.tr> adresinden m80w/G+ - XkRIFZA - 9W6Z990 - yAj9jQ= ile erişebilirsiniz.

EK-8. CEZAEVİNDE ÇALIŞMA YAPMA İZNİNİN UZALTILMASI TALEBİ

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 69421317-204.04-E.327/107064
Konu : Ek Süre Talebi

04/07/2019

ANTALYA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi :a) 01/07/2019 tarihli ve 2019/2696 sayılı yazınız.
b) 28/03/2019 tarih ve 69421317-204.04-E.93/50444 sayılı yazımız.

Antalya 1. Çocuk Mahkemesinde pedagoğ olarak görev yapan ve Akdeniz Üniversitesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde yüksek lisans öğrenimine devam eden Eda DİKSAC'ın yüksek lisans tezi kapsamında "Genç yetişkin mahkumlara uygulanan psiko-eğitim programının saldırganlığı azaltmada ve öfke kontrolünü sağlamada etkisinin olup olmadığının incelenmesi" konulu bilimsel araştırmayı Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 01 Nisan 2019 - 01 Temmuz 2019 tarihleri arasında uygulanması talebine ilgi (b) yazımızla izin verilmiş olup, söz konusu çalışmada verilen sürenin uzatılması talebine ilişkin ilgi (a) yazı ve eki incelendi.

Talebe konu araştırmanın; 30/08/2019 tarihine kadar uzatılması, kurumun belirleyeceği gün ve saatlerde, terör hükümlü ve tutukluları hariç çalışmaya katılacak hükümlülerin bilgilendirilmesi ve bilgilendirme onam formu doldurulması, araştırma konusuyla sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, kurum işleyişinin aksatılmaması, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin araştırmayı yapacak kişi tarafından Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne gönderilmesi, araştırma sonucunun Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün izni olmaksızın yazılı ve görsel basın organları ile paylaşılmaması koşullarıyla uygun görülmüştür.

Gereği ile ilgili kişiye bu yönde bilgi verilmesini rica ederim.

Namık Kemal VAROL
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Anafartalar Mahallesi Agah Efendi Caddesi No:70/1 Altındag/ ANKARA
Eğitim ve İyileştirme Stratejileri Bürosu Telefon No: (0 312) 507 0 403-463
İnternet Adresi: www.cte.adalet.gov.tr

Bilgi için: Elçin ÇAKAR TERZİOĞLU
Şube Müdürü
Telefon No: (0 312) 507 0 509

UYAP Bilişim Sistemindeki bu dokümana <http://vatandas.uyap.gov.tr> adresinden 4dtY+r0 - XoZ3AAD - W0YC35r - 2vdu94= ile erişebilirsiniz.

EK-9. İLETİŞİM BECERİLERİ ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ

18.12.2019

Gmail - Ölçek Kullanım İzni

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

Ölçek Kullanım İzni

2 ileti

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>
Alıcı: mbulus@pau.edu.tr

25 Ocak 2019 13:36

Hocam iyi günler. Ben Eda Diksaç, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yüksek lisans öğrencisiyim. Tez danışman hocam Evrim Çetinkaya Yıldız'dır. Şiddet suçları sebebiyle mahkum olmuş genç yetişkinlerin saldırganlıklarını azaltmada psiko-eğitim programının etkililiği üzerine bir tez konusu belirledik bunun için de sizin geliştirmiş olduğunuz iletişim becerileri ölçeğini kullanmak istiyorum. Bunun için izin verebilir misiniz?

MUSTAFA BULUŞ <mbulus@pau.edu.tr>
Alıcı: eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

25 Ocak 2019 22:22

merhaba eda,

istediğin ölçek ve ilgili makale ektedir. sevgiler iyi çalışmalar prof.dr.mustafa buluş

[Alıntılanan metin gizlendi]

2 eklenti

etkili-iletisim-becerileri-olcegi-makale.pdf
649K

İLETİŞİM BECERİLERİ ÖLÇEĞİ maddeler ve ölçek bilgileri.docx
18K

EK-10. SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ

18.12.2019

Gmail - Ölçek Kullanım İzni

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

Ölçek Kullanım İzni

2 ileti

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

25 Ocak 2019 13:55

Alıcı: Kadir Ozer <ozar.akadir@gmail.com>

Hocam iyi günler. Ben Eda Diksaç. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yüksek lisans öğrencisiyim. Tez danışman hocam Evrim Çetinkaya Yıldız'dır. Şiddet suçları sebebiyle mahkum olmuş genç yetişkinlerin saldırganlıklarını azaltmada psiko-eğitim programının etkililiği üzerine bir tez konusu belirledik bunun için de sizin geliştirmiş olduğunu Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinizi kullanmak istiyorum. Bunun için izin verebilir misiniz?

ozar.akadir <ozar.akadir@gmail.com>

25 Ocak 2019 13:57

Alıcı: eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

Sn Diksaç
Söz konusu ölçekleri çalışmanızda kullanabilirsiniz
Başarı dilekleriyle
Prof Dr Kadir Özer

Sent from my Samsung Galaxy smartphone.
[Alınılan metin gizlendi]

EK-11. SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ

18.12.2019

Gmail - Ölçek Kullanım İzni

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

Ölçek Kullanım İzni

2 ileti

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>
Alıcı: andac@baskent.edu.tr

29 Ocak 2019 09:05

Hocam iyi günler. Ben Eda Diksaç. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yüksek lisans öğrencisiyim. Tez danışman hocam Evrim Çetinkaya Yıldız'dır. Şiddet suçları sebebiyle mahkum olmuş genç yetişkinlerin saldırganlıklarını azaltmada psiko-eğitim programının etkililiği üzerine bir tez konusu belirledik bunun için de sizin geliştirmiş olduğunuz Saldırganlık ölçeğini kullanmak istiyorum. Bunun için izin verebilir misiniz?

Andaç Demirtaş Madran <demirtasmadran@gmail.com>
Alıcı: eda diksaç <edadksc1@gmail.com>

29 Ocak 2019 13:48

Sayın Diksaç, ölçeği çalışmanızda kullanmanız uygundur. Az sonra bir e-posta yönlendireceğim. Başarılar dilerim...

Doç. Dr. Andaç Demirtaş Madran
Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi
Bağlıca Kampusu 06810
Etimesgut/Ankara

eda diksaç <edadksc1@gmail.com>, 29 Oca 2019 Sal, 10:05 tarihinde şunu yazdı:

[Alınılan metin gizlendi]

This message has been scanned for viruses and
dangerous content by MailScanner, and is
believed to be clean.

EK-12. SOSYAL BECERİ EĞİTİMİ PROGRAMI ÖRNEK ETKİNLİKLER

Mahkumlar için geliştirilen sosyal beceri eğitimi programı 8 oturum ve 22 etkinlikten oluşmaktadır. Burada 3. oturumda ve 6. oturumda yer alan etkinlikler paylaşılmıştır.

3. OTURUM

Oturum amaçları: ABCD modelini tanıtmak, olumlu ve olumsuz duyguları fark etmek, tanımak ve ifade etmek.

Etkinlik 6

Amaç(lar):	Grubun kaynaşmasını ve hareketlenmesini sağlamak.
Materyal, araç/gereçler	Post-it
Hedef grup:	18-25 yaş
Süre:	10 dakika
Uygulama şekli:	- Eğitim görenlerden bir daire oluşturmaları istenir ve bir kişi ebe olarak dairenin tam ortasında ayakta durur. - Daireyi oluşturan kişilerin ayaklarına birer post-it yapıştırılmaları istenir, bu post-itlerin kendilerinin adaları olduğu ve ebenin bu adalardan kendisine bir ada kapmaya çalışacağı söylenir. - Eğitim görenleri yerlerinden hareket ettirmek için gözlüklüler yer değiştirsin, kırmızı giyenler yer değiştirsin gibi komutlar verilir. - Böylece yer değiştiren eğitim görenlerin boşalttıkları adaları ebe kapmaya çalışır. Bu hareketlilik sırasında ada kapamayan kişi ebe olur. - Oyun bir süre devam ettirilerek sonlandırılır.
Kaynak:	Us, Karakaya ve Ek (2018)

Etkinlik 7

Amaç(lar):	Olumlu olumsuz duyguların yaşatılmasını ve bu olumlu olumsuz duyguların bütünleştirilmesini sağlamak.
Materyal, araç/gereçler	Balon, duygu kâğıtları
ve malzemeler:	
Hedef grup:	18-25 yaş
Süre:	25 dakika

Uygulama şekli:	• Olumlu duygular tek tek olacak şekilde aynı renk kâğıtlara; olumsuz duygular da tek tek olacak şekilde olumlu duygulardan farklı bir renk kâğıtlara yazılır. • Lider tarafından kâğıtlar hazırlanır. • Duygu sayısı kadar balon alınır. • Bir olumlu bir olumsuz duygu her bir balonun içerisine yerleşecek şekilde konur ve daha sonra balonlar şişirilerek yuvarlak bir şekilde yerleştirilir. • Katılımcılardan sırayla kalkmaları kalkanın balonu patlatıp duyguyu okumaları iki-üç dakika bu duyguyu tüm grubun yaşamaları komutu verilir. • Liderin elinde bulunan çan ile süre geçince çalar ve nefes alıp verirken o duygudan arınmalarını söyler. • Bir olumlu bir olumsuz duygu yaşanmalıdır. • Tur bitince tüm katılımcılardan ayağa kalkıp, bir öndeki katılımcının omzuna eli ile dokunarak daire şeklinde dönmeleri istenir. • Tüm duygularla yaşamının gerekliliği ve onlarla bütünleşmenin gerekliliğinden söz edilerek herkesin sessizce yerlerine oturmaları ve tüm yaşadıkları duyguları sindirmeleri ve sessizce alıştırmanın yapıldığı alanı terk etmeleri istenir.
Kaynak:	Voltan Acar (2019)(Uyarlandı)
Ön hazırlık:	Duygu kartlarının hazırlanması ve gerekli malzemelerin hazır edilmesi.
Etkinlik 8	
Amaç(lar):	Duyguları tanımayı, düşünmeyi ve hissetmeyi sağlamak.
Materyal, araç/gereçler ve malzemeler:	Duygu tombalası, poşet
Hedef grup:	18-25 yaş
Süre:	15 dakika
Uygulama şekli:	• Lider tarafından hazırlanmış olan duygu kartları(Ek-13) katılımcılara tanıtılır. • Grup 3 veya 4 gruba ayrılır. • Gruplardaki her üyeden sırayla duyguların yazılı olduğu poşetten bir duygu kartı çekmesi istenir. • Çekilen kâğıtta yazılan duygu ile ilgili yaşadığı bir olayı ve neler düşündüğünü ve hissettiğini anlatması istenir.
Kaynak:	Kılıçarslan (2016)
Ön hazırlık:	Duygu kartları ve poşet hazırlanır.

3. Günün Özeti: Hoş geldiniz diyerek oturum açılır. Önceki oturum kısaca hatırlatılır. Varsa sorular cevaplanır. Katılımcıların birbirlerine olan grubun kaynaşmasını ve hareketlenmesini sağlamak amacıyla Ada ısınma etkinliği yapılır. Daha sonra katılımcılardan etkinlik sonrası neler hissettiklerini paylaşmaları istenir. Daha sonra lider tarafından ABCD modeli katılımcılara kuramsal bilgiler eşliğinde tanıtılır. ABCD modelinin duygu, düşünce ve davranış konusundaki yaklaşımından bahsedilir. Duygularımız ve düşüncelerimizin davranışımızı etkilediğinden söz edildikten sonra ‘duygu nedir, ne gibi duygulara sahibiz?’ gibi sorular sorulur. Duygunun tanımı yapılır. Bu duygular olmasa nasıl olurdu, sorusu ile tüm duyguların belirli durumlarda ve belirli ölçülerde gerekli olduğu bilgisine ulaşılmaya çalışılır. Duygularımızı nasıl ifade ederiz gibi sorular sorularak konunun pekiştirilmesi sağlanmaya çalışılarak olumlu ve olumsuz duyguların yaşatılması ve bütünleşmesinin sağlanması için etkinliğe geçilir. Etkinlik sonra katılımcıların nasıl hissettikleri sorularak devam edilir. Tüm katılımcıların paylaşım yapması sağlandıktan sonra duygularımızı daha iyi tanımak, düşünmek ve hissetmek için duygu tombala etkinliği yapılır. Etkinlik tamamlandıktan sonra katılımcılara genel oturum özeti yapılarak oturumun sonuna gelindiğini, bu hafta duygularımızın tanıdığımızı, onların farkında olarak yaşadığımızı, hem olumlu hem olumsuz duygularımızın var olduğunu, onlarla bütünleştiğimizden bahsettiğimizi kısa bir özet yaparak oturum sonlandırılır.

6. OTURUM

Oturum Amaçları: ABCD modelini tekrar hatırlatma, otomatik düşüncenin kendisini nasıl yönlendirdiğini fark etme, düşünce, duygu ve davranış arasındaki ilişki hakkında bilgi sahibi olma, düşünceleri değiştirmenin duyguları nasıl değiştirdiğini fark etme

Etkinlik 16

Amaç(lar):	Isınma
Materyal, araç/gereçler	Kravat
Hedef grup:	18-25 yaş
Uygulama şekli:	• Katılımcılar ikiye ayrılmaya ayrılır. • Kravat bağlamayı bilen bir üye ve bilmeyen bir üye seçilir. • Birbirlerine arkası dönük şekilde oturmaları sağlanır. • Kravat bağlamasını bilmeyen üyeye bir kravat verilir. Kravat bilmesini bilen üye ise sadece sözel yönergeler vererek arkadaşına kravatı bağlatmaya çalışır. • Tüm katılımcılar kendi gruplarında bu etkinliği gerçekleştirirler. Bu esnada gruptaki öğrencilerin birbirlerine müdahale etmesine izin verilmemelidir (Kravat bağlamayı kimse bilmiyorsa kâğıttan uçak, gemi ya da kurbağa yaptırma gibi etkinliklerde kullanılabilir).
Kaynak:	Işık, Ş. (2016)
Ön hazırlık:	--

Etkinlik 17

Amaç(lar):	Mantıksız inançların farkına varmayı sağlamak.
Materyal, araç/gereçler	Mantıksız İnançlar ve Düşünce Çalışma Formu(Ek-14 ve Ek 15)
Hedef grup:	18-25 yaş
Uygulama şekli:	• Lider tarafından ABCD modelinden bahsedildikten sonra Mantıksız İnançlar Formu verilir. • Daha sonra ‘siz hayatınızda bu mantıksız inançlardan hangilerine yer veriyorsunuz? Bunların yerine alternatif olumlu düşüncüler neler olabilir?’ soruları sorarak devam edilir. • Daha sonra Düşünce Çalışma Formu(Ek-15) dağıtılarak en son yaşadıkları üç olayı yazmaları istenir. • Doldurdıkları formlardan sonrada ABCD Modeline örnek olan bir form(Ek-16) dağıtılarak lider modeli kısaca tekrar eder.
Kaynak:	Şahin Kıralp (2017)
Ön hazırlık:	Katılımcı sayısı kadar Mantıksız İnançlar ve Düşünce Çalışma Formu hazırlanır.

Günün Özeti: Hoş geldiniz diyerek oturum açılır. Önceki oturum kısaca hatırlatılır. Varsa sorular cevaplanır. Katılımcıların birbirlerine olan grubun kaynaşmasını ve hareketlenmesini sağlamak amacıyla ısınma etkinliği yapılır. Daha sonra lider ABCD modeli ile ilgili daha önce paylaşılan bilgiler pekiştirilir. Örnekler verilerek model hatırlatılır. Düşüncelerimizin ve inançlarımızın duygu ve davranışlarımız üzerinde etkili olduğundan söz edildikten sonra sıklıkla kullandığımız bazı mantıksız inançlar olduğunu bunu da katılımcılara Ek-14 formu dağıtılarak üzerinde durulur. Ve formda bulunan bu mantıksız inançlardan hangilerine yer veriyorsunuz? Bunların yerine alternatif olumlu düşünceler neler olabilir gibi sorular sorularak tartışmaya devam edilir. Otomatikleşen bu düşünceler yerine alternatif düşünceler edinmemiz gerektiği düşünce çalışma formu dağıtılarak en son yaşadıkları 3 olayı yazmaları istenir ve katılımcılardan yazdıkları olayları paylaşmaları için cesaretlendirilir. Örnek form Ek-16 dağıtılarak da modelin üzerinde kısaca tekrar edilir. Oturumu kapatmadan önce o günkü oturuma ilişkin paylaşımlar alınır. O günün kısa bir özeti yapılarak oturum sonuna gelindiği belirtilir.

EK-13. DUYGU KARTLARI

ÜZGÜN	ŞAŞIRMIŞ
KIZGIN	UTANMIŞ
KORKMUŞ	İĞRENMIŞ
MUTLU	KÜÇÜMSEMIŞ

EK-14. MANTIKSIZ İNANÇLAR FORMU

Mantıksız İnançlar
İnsanlar beni sevmezlerse bu korkunç olur. Çevrede seilmeyen birisi olarak görülmek korkunç bir şeydir.
Hata yapmamalıyım, özellikle de sosyal ortamlarda.
Ben mutsuzum ve bu anne ve babamın hatasıdır.
Elimde değil, benim için tek yol bu, sanırım her zaman bu yolda olacağım.
Dünya dürüst ve adaletli olmalıdır.
İşlerim benim istediğim yönde gitmemesi korkunç bir durumdur.
Başarısız olmaktansa zorluklardan kaçmak daha iyidir.
Arkadaşlarıma uymalıyım.
Eleştirilmeye tahammül edemem.
Diğer insanlar her zaman sorumlu olmalıdır.

EK-15. DÜŞÜNCE ÇALIŞMA FORMU

OLAY	DÜŞÜNCE/İNANÇ	SONUÇ/DUYGU	ALTERNATİF DÜŞÜNCE/İNANÇ	DUYGU

EK-16. ABCD MODELİNE ÖRNEK FORM

Örnek ABCD Modeli 1

Ali yolda yürürken karşı kaldırımında bir arkadaşını gördü ve selam verdi, arkadaşı ona doğru başını çevirdi ama selamına karşılık vermeden yoluna devam etti. Ali arkadaşının bu davranışına anlam veremedi ve çok üzüldü. Bütün gün üzgün ve dalgın bir ruh hali içinde geçirdi.

A: Harekete geçiren durum veya olay (Arkadaşımın selamını almaması)

B: İnanç sistemi beni sevmiyor, bana değer vermiyor, ben seilmeye/değer verilmeye layık değilim)

C: Sonuç (Aşırı üzülmeye, bütün günü üzgün ve dalgın geçirme)

D: Müdahale/Karşı Çıkma (Küçük bir olaydan böylesine bir sonuç çıkarmak için elimde yeterli ve geçerli kanıt yok. Ayrıca arkadaşım beni görmemiş olabilir. Kafasının çok meşgul olduğu bir zamanına denk gelmiş olabilir. Kendisine selam verdiğimi anlamamış olabilir.

Örnek ABCD Modeli 2

Mehmet parktan geçerken adamın biri küfür etti. Sizce Mehmet ne yaptı? Sizce babanız ne yapardı? Sizce sizin bir arkadaşınız ne yapardı?

A: Harekete geçiren durum veya olay (adamın birinin parktan geçerken Mehmet'e küfür etmesi)

B: İnanç sistemi (O kim oluyor da bana küfür ediyor? Bana küfür edemeyeceğini ona göstermeliyim)

C: Sonuç (gidip adama yumruk atma, kavga çıkması vb.)

D: Müdahale/Karşı Çıkma (Başka ne olabilir? Adam beni tanımıyor. Birine benzetmiş olabilir. Akıl sağlığı yerinde olmayabilir? Onun küfür etmesi bir şey ifade etmez, ben başımı derde sokmayayım. Bela arıyor.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Eda DİKSAÇ

Doğum Yeri ve Tarihi: Kayseri, 15.02.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrenimi: Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar: Adalet Bakanlığı Antalya Adalet Sarayı 1. Çocuk Mahkemesi/Pedagog

İletişim

E-posta adresi: edadksc1@gmail.com

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvurmadığım takdirde , tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.05.2020

Eda DİKSAÇ